

Afganistani teema on aastaid olnud ülekantud tähenduses meie kõigi lahinguväljaks

Eile esilinastus režissöör Sulev Keeduse uhiuus täispikk mängufilm „Kirjad Inglile”.
Kristiina Davidjants küsitleb eesti autorifilmi viimaseks mohikaanlaseks nimetatud Keedust lk 18.

Sulev Keedus

SISU

- 3 Ivar Tallo**
Raha ja poliitika
Agu Uudelepp
Padaemand valimistel
Tiit Kärner
Kommentaar
- 4 Olaf Mertelsmann**
Tallinna värske ajalugu
Karsten Brüggemanni ja Ralph Tuchtenhageni „Tallinn. Kleine Geschichte der Stadt“
Mihkel Mäesalu
Uuemale kirjandusele osutamisest pole olnud kasu
- 5 Tõnu Õnnepalu**
Baudelaire'i apokriiva
Charles Baudelaire'i „Mõtisklusi minu kaasaegsetest“
- 6 Immo Mikhelson**
Valter Ojakäär ja vaibumata viiside kaja
- 7 Malle Maltis**
Vanemuise orkester ja Eino Tamberg
Ivo Heinloo
Kui magav vulkaan ärkab
CD Xpress Quartetilt
- 8 Kontserdipeegel**
Igor Garšnek
ERSO Estonias
Niina Murdvee
Talendid kodus Mustpeade majas
Priit Kuusk
Muusikamaailm
- 9 Paavo Matsin**
Naabob Mutt
Mihkel Muti „Mälestused IV“
- 10 Jaak Urmet**
Viiekümnnendad. Inimese mõõde
Kirjanduslooline fragmentaarium
- 12 Krista Aru**
ERMI ehituslugu: üle saja aasta kestnud teekond ja viies üritus
- 14 Margit Mutso**
Arhitektuurivõistluse pinged
Toomas Seppel
Arhitektuurikonkurss ja autoriõigused
- 15 Reet Varblane**
„Eksperimenta!“ – kellele ja miks?
Intervjuu Annely Köstriga
- 16 Jalutuskäik galeriides**
Andri Ksenofontov
Mall Nukke, Regina-Mareta Soonseina, Ly Lestbergi, Tiina Söödi ja Nelly Drelli näitused
Rebeka Põldsam
Lilli-Krööt Repnau näitus Draakonis
- 17 Hanno Soans**
Euro töi küsimused?
Näitus „Konverteeri!“ soolalaos
Reet Mark
Rajangu nõukogude õõ
Näitus Tartu Kunstimuseumis
- 18 Kristiina Davidjants**
Afganistan – meie kõigi lahinguväli
Intervjuu Sulev Keedusega
- 19 Donald Tomberg**
Subjektiivselt ja objektiivselt
Dagmar Reinolt
„DocPoint“ teist korda Tallinnas
- 20 Tambet Kaugema**
Murduvad just kõige kõrgemad puud
Intervjuu lavastaja Mära Kimelega
- 21 Veiko Märka**
Rumm, viin ja hunnik õnnetust
Conor McPhersoni „Rumm ja viin“ Vanemuises
- 22 Jaanus Kulli**
Provintsiteater primadonna ja fantoomiga
Bengt Ahlforsi „Teatrikomöödia“ Endlas
- 28 Andri Ksenofontov**
Põlula, Poll ja ajalugu, mida me ära ei tunne
Chris Krausi „Polli päevikud“

Valimiste võitjad on selgunud

Ega inimene ikka masina vastu ei saa, olgu tegu põllutööde või riigikogu valimistega. Aja kulgedes on masinatele määratud ülesanded muidugi muutunud, tõsine töö teinud ruumi meelelahutusele. Pole midagi uut ega üllatavat tõdemuses, et demokraatliku ühiskonna peaprotseduur muutub üha meelelahutuslikumaks. Eurooplane näitab näpuga USA poole, kust kõik see ebatõsidus alguse saanud (ühtlasi osutades keskmise ameeriklase lapsemeelsusele, võrreldes poleeritud eurooplasega). Õigem oleks näpuga näidata iseendale. Mängivale inimesele meeldib mängida. Ja kui kõht on täis, esmased ellujäämise mured murtud, lähebki mänguks. Publik nõuab, turg toetab ja pakub.

Lõppeva nädala erutavaimaks valimismänguasjaks (seda ka tänu suurele eelreklamile) osutus rahvusringhäälingu tellitud ja akadeemiliste tegijate meisterdatud „Valijakompass“, mille abil oli kolmapäevaks oma poliitilisi sümpaatiad otsinud juba mitukümmend tuhat inimest. Tõenäoliselt proovisid uut mänguasja küll poliitiliselt aktiivsemad ja teadlikumad arvutikasutajad, kelle eelistust masin ei muutnud, seega on masin ohutu. Ja kuna teiste seas ka ERRI üks ülesandeid on põhiseadusliku riigikorra tagamine, sealhulgas siis ka kodanikuõiguste aktiivse kasutamise propageerimine valimistel osalemise kujul, siis võib öelda, et kõik on parimas korras.

Mündi teisel poolel peitub siiski ka mõni pisioht. Esiteks võib mänguasja kasutajale jääda ekslik mulje, justkui olekski mõne detailiküsimuse abil võimalik kindlaks teha inimese maailmavaade ja sellele toetuv poliitiline eelistus valimistel. Ja kui see kord juba nii lihtne on, siis võib ju kergesti süttida ka pahameel praeguse kuluka valimiskorralduse aadressil (kommentaari järgi näiteks ei oska kaugeltki kõik teha vahet valimiste tehniliselt laimatuks läbiviimiseks ja tulemuste väljaselgitamiseks vabariigi valimiskomisjonis kuluval rahal ning erakondade kampaaniakuludel, mis on mitu korda suuremad ja üldse üsna sihitu sõnniku-laotamine). Näiteks sünnib ohtlik väärvamus, nagu võiks, kui teadlased kord mõistavad teha tarku masinaid maailmavaadete ja poliitiliste eelistuste selgitamiseks, parlamendi korralise moodustamise masinate hooleks jättagi. Oleks odav, kätetu, tänapäeviliku visuaalreostuse. Vaid selle puudusega, et võim otsustada, miliseid küsimusi masinasse pannakse, koondub väga väikese inimhulga kätte. Aga kes kaitseb ühiskonda, kui see „tarkade klubi“ osutub ekslikuks või koguni hulluks läheb?

Traditsioonilise valimisetenduse dikteerimine on juba praegugi väikese hulga käes ja ega see pole arvamuste mitmekesisuse esindatusele kasuks tulnud. Valimiseelsed kuud on umbes nelja politoloogi, kuue ajakirjaniku

ja viie reklaami/imagoloogia/turunduse eksperdi pidupäevad. Ükski saadikukandidaat, isegi mitte peaminister ei saa oma mõtete esitamiseks sedavõrd palju eetrit ja paberipinda kui õpetatud ekspert nendesamade mõtete (mida me pole pahatihti otseesituses kuulnudki) „teaduslikuks“ tõlgendamiseks. Jättes siinkohal isegi kõrvale nende tõlgenduste kõikuva kvaliteedi, nendin ainult, et hindajate ja otsustajate ringi pidev ahendamine, meedia kalduvus mugavuse pärast küsida hinnangut ainult kõige edevamatelt (selmet kõige pädevamatelt) vaesustab kodaniku maailmapilti ega aita sugugi kaasa igaühe otsuste kvaliteedi kasvule, mida ekspertarvamuste vahendamisega taotletakse.

Masinad on võitnud, meedia on võitnud, eksperdid on kõige rohkem võitnud. Aga nemad ju ei hakka valitsema ...

Siin jutt katkeb ning Sirbi lugeja, eriti aga iga puhtast kullast poliitiline pühak ning ühiskonna valve-eetik, kel juba pühakirjadesse raiutud võõrandamatu õigus esimese kivi viskamiseks, sukeldub terveks nädalaks ärevasse ootusesse. Sest enne järgmist reedet ei selgu kuidagi, kas Sirbi toimetaja otsustab valimiseelses olukorras käituda eetilise või veel eetilisemalt ja mismoodi see ka välja näeb. Kannatust!

Kaarel Tarand

KERGITAB KULMU

Kultuur valimispeeglis: betoon ja eksport

On juba harjumuspärane, et põhiseaduses on eesti keel ja kultuur esikohal, riigieelarves aga (isegi koos majaehituskulude ja pangalaenudega) viimaste seas. Valimisretoorikas on kultuur tugeva emotsionaalse kujundina ka seekord tänuväärne aine. Suuri üllatusi ja efekteid vastasseise siin siiski ei ole. Ettearvatult töötatakse uusi betoonkarpe ning monumentaalset, rahaühikutes mõõdetavat kultuurikaubandust tulevaste loomemajanduse institutsioonide toel – see trenditeema on tähtsal kohal nii valitsuserakondade kui ka sotside programmis.

Muuseas, loomemajandust turgutava euroraha rakendusasutus ja reeglite kehastaja ei ole mitte kultuuri-, vaid hoopis majandusministeerium. Kavalalt eksponeerib majanduseusku Reformierakond kultuuriprogrammi alguses aga hoopis õrna ja kaitsetut loomeisikut, kellele lubatakse loomeprodukti tootmiseks suurema toetust ja palka – muidugi juhul, kui eelarve võimaldab. Seni kahjuks ei ole eriti võimaldanud isegi elementaarsete sotsiaalsete garantiide osas. Sotsidel on kultuuritöötajate palgatõus lausa esimene lubadus, IRL aga lubab tunnustatud loovisikule tervisekindlustust, juhul kui too saab hakkama minimaalse aastapalga teenimisega. Reformi- ja Keskerakond kinnitavad kohe esimeses reas, et riik toetab esmajoones professionaalkultuuri. Viimase põhiteemad on siiski sport ja kultuuri rahvuslik mitmekesisus. Kultuuriinimeste hirme leevendab enamik erakondi kinnitusega, et kulka jääb

samal kujul alles. Otseselt kriitikale vastab Reformierakond lubadusega „võtta suund“ kulka raha suunamiseks rohkem loometegevusse ja vähem riigiasutuste ülalpidamisele. Olusid ja kaaperdamiskatseid arvesse võttes on siiani veel kultuuriinimestega mehitatud kulka erandlik nähtus tõesti. Võib mürki võtta, et tänasel päeval sellist asutust enam ei loodaks.

Üldiselt on valimisprogrammide teljeks olemasoleva korralduse säilitamine ja mitut sorti jätkamine, tugevdamine, arendamine jne. Uusi ideid pakuvad isamaalased: lubatakse kultuuriinimeste kaasamist arengukavade koostamisse ja loomeliitude foorumeid. See mõjub armulikult ja efektselt nii loomeisikuid solvanud „oma liistude“ jutu kui ka eesti ühe nimekaima muusikatalendi väljamaale tagasipeletamise kurva juhtumi taustal. Veel tahab IRL riigitoetuse saajate ringi lahti siduda omandivormist, mis tooks ilmselt kultuuripõllule põnevust, põhjustades poti juures tunglejate senisest ägedama rüseluse. Ei puudu ka tähtsaim teema: seni „oma“ sambata sotsid tahaksid püsti panna kommunismiohvrite mälestussamba. Häid ja veel paremaid lubadusi jätkub. Et aga juhtumisi on kaks suuremat lubajat kaua segamatult võimul olnud, siis aitab lubaduste väärtust hinnata tagasivaade sellele, mis seni tehtud – tegelikult eelistused ja juhtimiskultuur. Tagasivaade ütleb, et kultuuri rahastamise proportsionaalne osakaal riigieelarves on üldiselt vähenenud, maksupoliitika on

muutunud ebasoodsamaks (suur käibemaks), kultuurisponsorlust edendavad tingimused on välja arendamata, esteetiliste ja sotsiaalkultuuriliste argumentide asemel kipuvad kultuurikorralduses valitsema majanduslikud ja propagandistlikud, kultuuriekspertide roll tähtsate otsuste tegemisel on marginaalne ja mõnedki kaalukad rahastamisotsused on läbipaistmatud. Ning seda kõike võimaldab ja soodustab pikaajalise, konsensusliku ja ter-vikpilti hõlmava tegevuskava ja -reeglistiku puudumine. Majanduskriteeriumide ülimalikkus on mõjutanud suuresti ka kunsti sisutatsandit: väärtusdominantideks on kujunenud monumentaalsus, maksimaalne levisfäär ja panustamine massimaitsele. Kui lisada inglise keele ja kommertsia pealetung kultuuris ja hariduses ning sotsiaalsest kihistumisest tulenevad „kultuuriviha“ ilmingud, siis saab põhiseaduse pateetilisest fraasist paratamatult tühi luulekujund või halvimal juhul tõelust ignoreeriv hüsteeriline poliitloosung.

Muuseas, ehk on kultuuriteema poliitiseeritus ja silmakirjalik tühipaatos üks põhjusi, miks aastakümneid eesti sõnakunsti ja mõttekultuuri edendanud Jaan Kaplinski on meie keeleruumist distantseerunud. Teine uitmõte: seitsmekümnnendatel elas Arvo Pärt tükk aega „loomeprodukti tootmata“, iseenese ja väljendusvahendite otsingul. Huvi-tav, missugused oleksid olnud tema välja-vaated, kui tal tulnuks alustada tänases Eesti Vabariigis?

Evi Arujärv

Raha ja poliitika

Tuleb hukka mõista vabandus „teised teevad ka”, mida kasutavate poliitikutega võib ainult allamäge libiseda.

Ivar Tallo

Viimased erakondade rahastamise skandaalid näitavad väga selgelt raha tähtsust poliitikas. Valimistele kulutatavad summad on tavalises valimisolukorras võrdelises seoses hilisema kohtade arvuga ja see paneb erakondade liikmed tegema asju, mida nad ilmselt kõrvaltvaatajatena hukka mõistaksid. Asjaosalistena leiavad nad aga lohutust mõttest, et „teised teevad samamoodi”, ja selles võib neil isegi õigus olla. Üks viis sellises segases olukorras toimingutele eetilist hinnangut anda on konstrueerida need toimingud samasugustena väljapoole konkreetset olukorda ja vaadata neile siis uuesti otsa. Sellised mõtteeksperimentid ei paku kindlasti lõplikku tõde, kuid aitavad meil ehk demagoogia ämblikuvõrgust läbi murda.

IRLi ja Keskerakonna „administratiivsete ressursside kasutamine” valimispropagandas peidab enda keerukate ja peaaegu et aukartustäratavate sõnade taustal meie tänases taustsüsteemis tavalist vargust. Mõelge sellele, mis juhtuks teiega, kui te lisaks legitiimselt saadud vanemahüvitisele leiате, et sellest rahast ei ole küllalt ning otsustate oma sissetulekut suurendada – ei, isegi mitte varguse ega maksu- pettuse, vaid lihtsa tööotsaga, mida te ei deklareeri. Kui sotsiaalkindlustusamet sellest teada saab, siis peate minimaalselt tagasi maksma ebakorrektselt välja makstud summa. Kui asja veel lihtsamalt vaadata, siis mõelgem olukorrale, kus teile on lepinguga antud x summa

raha, aga kuna teile sellest ei piisa, siis te leiate tee, kuidas samast kassast veel raha võtta, noh, näiteks mängukire rahuldamiseks. Seda, mis asja välja tulles juhtub, võib küsida Aavo Violi käest. Ent muidu nii tubli prokuratuur pole seekord ühegi raha omastamise süüdistuse, olgu plakatite valmistamise või maksumaksja taskust erakonna töötajatele palga maksmise puhul pidanud vajalikuks isegi kommenteerida, miks nad uurimiseks põhjust ei näe.

Igasugune terve mõistus oleks eeldanud, et kaitsepolitsei ameti paljastused jõulude ajal selle kohta, kuidas Edgar Savisaar on venelastelt raha küsinud, viivad väga tõsiste tagajärgedeni nii riigi kui erakonna tasandil. Nüüdseks on skandaal möödas ja vaevalt et poliitikast kaugemal seisvad inimesed seda enam mäletavadki. Ainsad, kes veel ebamugavust tunnevad, on paljud keskerakondlased, kes peavad oma erakonna juhi tegevuse kahtlast kuulsust jagama teda vankumatult toetades. Seetõttu ilmuvad ka artiklid selle kohta, kuidas teised erakonnad samuti toetusi on luninud, ning julgemad kirjutavad isegi, kuidas Venemaaga peabki sõbralik olema ja et sellepärast pole Keskerakonnale põhjust midagi ette heita. Ilmselt on paremerakonnad teinud endale ja eesti rahvale karuteene selle pideva „hunt karjas” karjumisega, nii et kui lõpuks on tõsiselt põhjust kodanikupositsioon võtta, siis püütakse kõike taandada erakonnatsirkuse tasandile.

Eriti huvitavaks teeb viimased skandaalid erakonnaseaduse hiljutine menetlemine. Me näitame ühiskondlikus korras näpuga nendele,

kes vähemalt hea tava vastu on patustanud, ja mõtleme, et peaks väära käitumise kriminaliseerima, kuid tegelikult kiitsid erakonnad harvanähtava ühtsusega (ainult sotside vastuseisuga) erakonnaseaduse rahastamise eksimuste dekriminaliseerimise heaks, kaotades isegi teoreetilise võimaluse kedagi Violi saatusega hirmutada. Sellele on ratsionaalne seletus. Kui raha on eduks vajalik ning erakonnad on need, kes seadusi teevad, siis ei saagi olla nii, et erakonnad endale jala peale pissivad või, veel hullem, jala amputeerida lasevad. Neilt seda nõuda oleks ühtaegu silmakirjalik ja mõttetu. Kui ühiskond ei reageeri aga praegu, kui meil kodanikena on võimalus valimistulemuste kaudu oma arvamus avaldada, siis järgmine kord antakse meile see võimalus alles nelja aasta pärast. Probleemide lahendamine saab alguse nende teadvustamisest. Erakondlik vabandamine, et teised teevad ka, viib meid ühiskonnana keerdtreppi mööda allapoole ja lubab vabaduse asemel anarhiat.

Erakonnad leiavad praeguses poliitilises süsteemis alati raha oma positsiooni järjepidevaks kindlustamiseks, meie asi kodanikena on jälgida, et ühiskonnas ebasoovitavad protsessid ei võimenduks. Erakondadele on legitiimselt vaja raha teatava mõistliku suurusega parteiaparaadi ülalpidamiseks, muidu nad parteistavad riigiaparaadi. Eriti teravalt annab rahapuudus tunda aga just valimiste ajal ja eel, sest siis tehakse otsuseid mitmeks aastaks ette ja juba vanasõna on öelnud, et julge hundi rind rasvane. Seetõttu on ainuvõimalik käitumine

Padaemand valimistel

Agu Uudelepp

Aasta lõpul saime teada rõõmusõnumi, et üle pika-pika aja on Eestis loomulik iive positiivne. Kohustusliku kaanonina lisati kohe juurde, et see kõik on juhtunud tänu vanemahüvitisele. Sellise väite esitaja on siiski kas ise lihtsameelne või peab ullikeseks adressaati. Mis oleks viga, kui rahvastikuprotsessid oleksid tõesti nii lihtsad! Rakendad ühe meetme ja kõik probleemid lahenevad võlvuäel. Tegelikult pole Eesti iive positiivseks keeranud sugugi sellepärast, et meil sünniks hirmpalju lapsi.

Rahvastiku taastootmiseks ehk vähemalt senise rahvaarvu säilitamiseks peab summaarne sündimuskordaja, s.t keskmine laste arv naise kohta olema 2,1*. Enne vanemahüvitise kehtestamist oli pilt Eestis ses osas tõesti masendav. Eestis sündis möödunud kümnendi algul keskmiselt 1,2 last naise kohta ja selge siht näitas väljasuremise poole. Pärast vanemahüvitise kehtestamist läks pilt natuke paremaks. Kui mitte muud, siis julgustati sünnitamist edasi lükanud naisi lõpuks emaksaamise kasuks otsustama. Sündimuskordaja tõusis 1,6-ni ja kui 2000. aastal sündis 11 000 last, siis 2005. aastal 13 900 ja mullu 15 700.

Liigseks optimismiks pole siiski põhjust. Viimased neli aastat on sündimuskordaja olnud natuke üle 1,6 ehk vähem, kui rahvana püsimiseks tarvis. Vanemahüvitis aitas ühe komponendina kaasa hüppele 0,4 lapse jagu, kuid 0,5 on ikka puudu. Pilk rahvastikupüramiidile ütleb, et puudu see jääbki. Praegu on Eestis 20aastaseid noori 21 400. Nelja aasta pärast, kui märtsis valitava riigikogu volitused lõpevad, on neid 14 200 ja veel neli aastat hiljem 12 100. Kaheksa aastaga 9300 noort inimest vähem!

See tähendab, et valitsus võib ju mõne aasta peesitada positiivse iibe valgel, kuid kukkumine tuleb valus. Hetkelise heameele peamiseks põhjuseks pole mitte sündimus, vaid inimeste keskmise eluea pikenemine. Kui 2000. aastal suri 18 400 inimest, siis 2009. aastal 16 100. See tendents jätkub. Kui sündimuse üldkordaja on viimastel aastatel paigal olnud, siis suremuse oma langeb pidevalt.

Pilk rahvastikupüramiidile kinnitab samuti, et vanuserühm 50–60 on vanuse 20–30 kõrval praegu kõige suurem. Need inimesed jõuavad suures osas pensioniikka just siis, kui töö- ja

sünnitusikka jõuab see kõige väiksem rahvastikugrupp, praegu vanuses 10–18. Meie iibe on positiivseks keeranud elukvaliteedi tõus ja meditsiini areng, mitte vanemahüvitis. Ja need-samad tegurid keeravad järgmise kümne aasta jaoksul iibe põhjalikult miinusesse.

Nii ei huvitagi mind praeguses valimisdebatis, kas üksikkandidaadid on ausad ja parteid pätid, kas tulumaks peab olema astmeline või praegusest väiksem, kas kõrgharidus peab olema tasuta ja armee palgaline. Osa neist on pseudoteemad ja osa ideoloogilised eelistused. Aga üheski neist ei peegelda riigimehelik pika aja peale ette mõtlemine. Ma saan aru, et inimestelt häälte kättesaamiseks ja valimiste võitmiseks tuleb lubada lühiajalisi lahendusi ja emotsionaalset õnne. Aga mulle päriselt ka aitab. Et võiksin tõesti kindel olla – ja mitte uues alguses, vaid rahvuse kestmises –, tahaksin ikkagi kuulda sisulist arutelu, mida rahvastikuprobleemi valgel ette võetakse.

Kuidas hinnata tänast demograafilist situatsiooni?

TIIT KÄRNER: Praegune demograafiline situatsioon on näiliselt paradoksaalne: 2010. aasta iive oli võib-olla isegi kergelt plussis, kuigi summaarne sündimuskordaja (SS) on vaid *ca* 1,7. Pealegi on surmade arvu kahanemine käinud käsikäes keskmise eluea kasvuga. Loomulik oleks vastupidi: mida rohkem vanu inimesi, seda suurem on suremus. Sellise olukorra taga on asjaolu, et praegu sünnitab arvukas 1980. aastate algul sündinute põlvkond ning sureb sõja ajal sündinute väikesearvuline põlvkond. Nii et seda õnne kahjuks kauaks pole ning umbes viie aasta pärast (olen seda aega oma artiklites hinnanud seni veidi varasemaks) on asi vastasfaasis ning iive jälle tugevalt miinuses. Senikaua kuni summaarne sündimuskordaja on väiksem kui 2,1, jätkame väljasuremist. Aeg on näidanud, et vanemahüvitisel on olnud positiivne roll. SS kasvus (1,3-lt 1,7-ni) kahtlesin (koos Praxisega) viimases kirjutises (Sirp 14. IV 2006), pidades võimalikuks, et vanemahüvitise rakendamise järgne sündimuse kasv oli tingitud sellest, et sünnitust ei lükatud enam edasi. Sel juhul oleks aga SS peatselt uuesti langenud, mida ei juhtunud. Samas olen jätkuvalt väga kriitiline vanemahüvitise suhtes. Olulisim ja mõjusaim selle puhul oli suhtumise muut-

Mitte tasuta kõrgharidus, vaid kuidas kavatsetakse viie aasta pärast ülikoole üleval pidada, sest tudengeid enam ei jagu ja õppejõudude palgalhoidmine läheb keeruliseks. Koondamine pole lahendus, sest siis tõmbub kokku ka õppekava. TÜ, TTÜ ja TLÜ soov konkureerida välisülikoolidega muutub mõttetuks unistuseks ning nutikamad noored lähevad välismaale õppima. Mitte emapension, vaid mida hakatakse peale kogu pensionisüsteemiga, sest kehtiva rahvastikupüramiidi juures pole võimalik 15 aasta pärast vähegi mõistlikku pensiooni maksta. Pensionikassa on juba praegu miinuses.

Mitte loosunglik uute töökohtade loomine, vaid mida tehakse siis, kui Eestis enam töökäsi ei ole? Paljud viimastel aastatel välismaale tööle läinud inimesed ei kavatsegi talendikampaaniast hoolimata tagasi tulla. Kui sellele lisandub põlvkond, kus inimesi ongi vähe ja helgemad pead tudengiajast peale piiri taga,

vähendada survet kampaania rahastamisele, see kaudne meede on parem kui iga otsene.

Arvan, et sellega nõustuksid isegi erakonnad ja tegelikult on vastu hoopis meie meedia ja tema omanikud, kes valimisreklaamist väga hästi elavad ja muidu punaseks kiskuvat bilanssi turgutavad. Efektiivseim kulude vähendamise viis on teatud kanalite keelamine või valimisreklaami andmine maksumaksja telesse või raadiosse. Euroopa riigid kasutavad nende meetmete kombinatsioone, s.t keelatakse välireklaam või telereklaam ja antakse üleriigilises televisioonis kõigile mingi kriteeriumi alusel esinemisvõimalus. Tavaliselt ei määra piiri põhiseadus, vaid seaduse loojate huvid.

Erakondade rahastamise arutamine riigikogus on umbes sama kui riigikogu liikmete palgaküsimus – väga palju pinnavirvendusi, kuid tulemus on ikka eelmise süsteemiga väga sarnane. Ka hiljutine arutelu erakondade rahastamise üle riiklikult tähtsa küsimusena näitas kaude seda, et tegelikult teatakse ekspertide tasandil päris hästi, missugused on mõistlikud sammud edasi, aga erakondadelt ja otsustajatelt ei saa eeldada tegevust, sest see pole praeguse süsteemi liidritele kasulik.

Valimisolukorras ja uute rahastamisskandaalide valguses on aga meie asi patustanud erakondadelt välja pressida tehtu kahetsus ja lubadus ennast parandada. Kõige rangemalt tuleb hukka mõista poliitikute poolpidulik vabandus „teised teevad ka”, sest see näitab, et nende poliitikutega libiseme ainult allamäge. Ja selle eest tuleb määrata punane kaart.

siis mida riik teeb, et tal ikka maksumaksjaid oleks? Kas lahenduseks on sisserände soodustamine ja kui jah, siis kust ja kuidas ning mil viisil neid lõimida kavatsetakse? Küsimustevõiks lõpmatuseni pikendada, laiendades rahvastiku ealises koosseisust tulenevat mõju igasse eluvaldkonda. Tõepoolest tulevikule mõtleva erakonnal peaks neile küsimustele olema vastused võtta või väljatöötamisel.

Esialgu neid aga ei paista. Kuuleme ainult väiteid, kus ühelt poolt lubatakse vanemahüvitise jätkumist senisel moel ja teiselt poolt lapsetoetuse kolmekordistamist. Probleem tervikuna on aga nagu padaemand, mida ühes kaardimängus üritatakse teistele surada, sest kelle käes on see mängu lõpus, see ongi kaotanud. Praegu näib, et kõnealune kaart tahetakse erakondade käest rahva kätte või vähemalt kalevi alla sokutada.

* Kõigi arvandmete allikas Statistikaamet

liibeprobleemi radikaalne lahendus oleks riikliku pensionisüsteemi kaotamine. Mis aga juhtuks poliitilise parteiga, kes oma valimisprogrammis selle välja pakuks? Riiklikul pensionisüsteemil on see oluline puudus, et see annab nn *freerider*’itele võimaluse kasutada selle süsteemi eeliseid ilma ise süsteemi (märkimisväärselt) laste näol panustamata. Vähem radikaalsed lahendused seisnevad selles, et võimaluse vähendada selle aktiivsust, olgu siis lastetusmaksu, lastetoetuste või laste arvu arvestamisega pensioni suuruse määramisel (näit emapensiooni kujul). Emapensiooni eelis lastetoetuse ees on psühholoogiline, selle selektiivsus ilmsem, *freerider*’il on selge, et ta peab millestki teistega võrreldes ilma jääma. Juurikkala ütleb oma artiklis, et „inimajaloo peamiseks edasiviivaks jõuks pole mitte tehnoloogia ja majandus, vaid kultuur”, seega väärtused. Seetõttu võib arvata, et kõigist neist meetmetest ei pruugi piisata, vähemalt seni, kuni *freerider*’lus pole muutunud inimestele vastuvõetamatuks ning (vähemalt) kolme lapsega perekond iseenesestmõistetavaks. Vt ka Tiit Kärneri artikleid „Eesti rahvastiku hetkeseis ja tulevikuväljavaated” (Sirp 18. VI 2004) ja „Kaks aastat vanemahüvitist” (Sirp 14. IV 2006).

Tallinna värске ajalugu

Sakslasele kirjutatud, aga lugeda kõlbab ka eestlasel.

Olaf Mertelsmann

Karsten Brüggenmann, Ralph Tuchtenhagen, Tallinn. Kleine Geschichte der Stadt, Böhlau Verlag, Köln 2011. 362 lk.

Saksamaal ilmus tõenäoliselt seoses Tallinna Euroopa kultuuripealinna tiitliga uus ajalooraa- mat, mis on tagasihoidlikult nimetatud „väike linna ajalugu”. Böhlau kirjastus on juba varemgi tutvustanud Saksa kultuuriruumile selliste Ida-Euroopa linnade nagu Vilnius, Braşov või Pécs ajalugu. Autoriteks on Karsten Brüggenmann, Eesti ja üldajaloo professor Tallinnas, ja Ralph Tuchtenhagen, Põhja-Euroopa ajaloo ja kultuuri professor Berliinis. Mõlemad on põhjalikult Bal- tikumi ajalooa tegelenud. Kuigi Tallinna ajaloo eri aspektide kohta leidub suhteliselt palju kir- jandust, ei olnud meil tänaseni siiski ühtegi uuemat üldkäsitlust ning seetõttu on põnev

näha, kuidas on saksa kolleegid selle ülesande lahendanud.

Ettertuttavalt olgu juba öeldud, et kokku- võttes on autorid püstitatud ülesandega hästi toime tulnud ja ka Eesti lugeja saab kõnealusest raamatust teada palju uut ning võib õppida Tallinna veidi teisest vaatenurgast tundma. Jääb soovida, et raamat tõlgitaks peagi ka eesti keelde. Selle raamatu sihtgrupiks on pigem korralike ajalooteadmistega saksa lugeja, kuid kindlasti mitte tavaturist, kes otsib kerget ja meelelahutuslikku kirjandust oma puhkuse sihtkoha kohta.

Tuchtenhageni sulest pärinevad keskaega ja varajasemat uusaega käsitlevad peatükid, Brüggenmann kirjutab XIX ja XX sajandist ning ülejäänud perioode on nad koos käsitlenud. Tuchtenhagen on oma teemadele lähenenud enamasti suhteliselt traditsiooniliselt, paku- des pikkade lõikude kaupa klassikalist ajalooju- tustust, kus on keskel kohal poliitika ja õigus, Brüggenmann puudutab veidi rohkem kultuuri ja igapäevaelu küsimusi, nagu näiteks ajavii- temuusika, kaotamata siiski silmist poliitilist konteksti.

Raamat on jaotatud neljaks ulatuslikuks peatükiks, mida täiendavad läbimõeldult kro- noloogia, bibliograafia, koha- ja tänavanimistu ja isikute register. Kohe kindlasti on autorid läbi töötanud rohkem kirjandust, kui nad välja on toonud. Kahjuks on puudu viited, mistõttu aja-

loolased või tudengid ei pruugi alati aru saada, millise autori andmetele on tuginetud. Tavalu- geja seisukohalt ei pruugi see muidugi puudus olla. Stiil on ladus, kuid kohati üsna akadeemi- line, seda eriti Tuchtenhageni kirjutatu puhul. Seetõttu oleks võinud raskemaid võõrsõnu ja erialased terminid mõistetavamateks, kuna ka haritud lugeja ei pea just tingimata teadma, mida tähendab „sufragaan või portorium”.

Küsitav on ka, kas kõik saavad aru keskalam- saksakeelsetest tsitaatidest (nt lk 74). Kahjuks esineb ka trükivigu, nii suri Aleksandr Menšikov juba enne sündimist (lk 113) ja vahel tuleb ette lihtsaid arvutusvigu statistiliste andmete puhul (nt lk 185). Need pisivead saab muidugi teise trüki või tõlke puhul parandada. Väga teretul- nud on tekstikastid, kus käsitletakse põhjaliku- malt sääraseid huvitavaid teemasid nagu „Tal- linna pilt Nõukogude Liidus” või süüfilis linnas või tsiteeritakse allikatekste ja memuaare. Siin on autorid ka kirjandusele viidanud. Eriti Brüg- gemann kasutab mälestusi andmaks kirjutatule inimlikku ilmet. Hästi valitud illustratsioonid ja fotod annavad üldiselt positiivsele muljele veel viimase lihvi.

Teksti sisutihedus kõigub. Eriti hästi on õnnestunud lõigud, mille aluseks on autorite endi uurimused, näiteks Põhjamaade dimen- sioon Tuchtenhageni puhul ja Vene vaate- nurk Baltikumile Brüggenmanni puhul. Üks töö tugevus on kindlasti ka sündmuste ja

arengusuundade laia konteksti asetamine. Tal- linna eelajalugu, mida on uurinud peamiselt arheoloogid, oleks vajanud ehk veidi rohkem ruumi. Põhjalikult käsitletakse ehitusajalugu ja arhitektuuri. Kohtume ka harjumuspäraste tegelaskujudega nagu Tacitus ja aestid, Baltha- sar Rüssow või August von Kotzebue. Keskaega käsitletakse – vähemalt niipalju, kui seda hin- nata oskan – soliidset ja korralikult, kuid üsna traditsiooniliselt. Erandi moodustavad argielu ja pidustusi, toitumist, riietumist ja eluasemeid puudutavad lõigud, mis põhinevad enamasti Tallinna medievistide uurimustel. Üllatav on, et reformatsioon tuleb põhjalikumalt kõne alla alles pärast poliitilise olukorra käsitlemist kuni aastani 1783.

Retsensioonis ei saa ega peagi raamatu sisu ümber jutustama, seetõttu piirdun siinkohal üldmulje kirjeldamisega. Hilisema aja puhul tõuseb suurel määral sotsiaal-, argi- ja kultuu- riajaloo osakaal, kuid siin mängivad olulist rolli kindlasti ka allikate olemasolu ja ajalootea- duslike uurimuste hetkeolukord ning autorite huvialad. Tsaariaja lõpu käsitus mõjus väga veenvalt. Saksa okupatsiooni puhul Esimese maailmasõja ajal oleksin oodanud veidi roh- kem sügavuti minekut ja viidet sellele, et tege- mist ei olnud ainult „Saksa korraga” – tegelikult oleks õigem öelda „korralagedusega” –, vaid siiski ka üsnagi raske okupatsioonirežiimiga piirkonnas, mis oli plaanis tulevikus germani-

Uuemale kirjandusele osutamise pole olnud kasu

Kriitiku vastus kritiseeritu vastusele.

Mihkel Mäesalu

Mart Helme vastus (Sirp 10. XII) minu arvustu- sele tema raamatu „Lembitu – eestlaste kroo- nimata kuningas” kohta (Sirp 12. XI) nõuab omakorda vastamist. Kas või seepärast, et tema arvates on kogu minu toodud kriitika näol tegemist „suvaliste tõlgenduste, faktiliste eksimuste või spekulatsioonidega”. Minu arva- tes sobib selline hinnang pigem Helme enda vastuartiklile. Selle tajumiseks on mõttekas neid kahte teksti paralleelselt lugeda, et näha, millistele probleemile olen mina tähelepanu juhtinud ning milliseid aspekte ja nüansse rõhutab Helme oma vastuses. Veelgi parem, kui käepärast oleks ka tema „Lembitu” raamat.

Helme artiklist on näha, et minu poolt uuemale kirjandusele osutamise pole olnud mingit kasu. Vastates minu kriitikale venelaste 1212. aasta sõjakäigu poliitiliste tagamaade osas, ei ole ta tähelepanu pööranud minu poolt viidatud Tartu ülikooli keskaja professori Anti Selarti uurimusele Liivimaa ja Vene polii- tiliste suhete kohta XIII sajandil, kuigi tutvus- tasin selle seisukohti oma retsensioonis.¹ Selle asemel kasutab Helme oma väite tõestamiseks Vladimir Sergejevi ja David Vseviõvi üldkäsitlust „Venemaa – lähedane ja kauge”, kust ta loeb muide välja asju, mida seal üldse öeldud pole. Nii väidab Helme, et selle raamatu järgi valitses vendadest vene vürstide Mstislavi ja Vladimiri vahel vihavaen. Tegelikult on tema viidatud leheküljel juttu üksnes nende kahe vene vürsti erinevast välispoliitilisest orientatsioonist.² Pealegi tegid Mstislav ja Vladimir Henriku kroonika andmetel 1210. aastal ühise sõjakäigu Otepää linnuse alla,³ mis näitab pigem vendade omavahelisi väga sõbralikke suhteid.

Kõige kummalisem on see, et oma vastu- artiklis vaidleb Mart Helme vastu ka oma ra- amatus esitatud seisukohtadele. Näiteks väidab ta vastuses: „Ma ei suuda küll oma raamatus kusagilt välja lugeda, et olen ristisõdu nime- tanud risti nimel ette võetud röövretkedeks”. Ometigi kirjutab ta „Lembitu” lk 78: „lisaks kõigele materiaalsele, mida edukas, risti nimel teostatud röövretk [!] endaga potentsiaalselt kaasa võis tuua, tähendas „risti võtmine” – ris- tisõtta minek – inimesele ka lootust lunastu- sele”. Helme raamatuga vastuolus on ka tema etteheide „Mäesalu kirjutab eksitavalt, nagu

väidaksin ma, et muistses Eestis seisis iga kihel- konna ees vaid üks vanem” ja järgnev väide, et ta arutleb oma raamatus lk 43–45 nende üle, keda me vanemateks nimetame Viidatud lehekülgedel käsitleb ta tegelikult kogu „koha- likku aristokraatiat, neid, keda Läti Henrik on nimetanud vanemateks (*seniores*), parema- teks (*meliores*) ja suursugusteks (*nobiles*)” ehk siis vanemaid ja nendest madalamal seisnud kõrgklassi. Samas väidab ta lk 43 väga selgelt, et ühte kihelkonda juhtis üks vanem: „nagu oleme juba tõdenud seisid kihelkondade ees- otsas tõenäoliselt mõjukad, oma suurperile või sugukonnale toetuvad üksikisikud”. See, et Helme peab neid üksikisikuid vanemateks, sel- gub lk 53, kus kasutatakse sõna „kihelkonnava- nem”. Sellesama väite esitab Helme ka lk 33 ja 140, jättes seega mulje, et tegemist on selgelt tema raamatut läbiva seisukohaga. Miks ometi püüab ta seda siis oma vastuses eitada?

Sellise iseendale vasturääkimise taga pais- tab soov näidata iga hinna eest, et temal on õigus. Hea sellekohane näide selle kohta on arutelu Modena Wilhelmi tegevuse üle Liivimaal aastatel 1225–1226. Artiklis ei maini Helme oma raamatus (lk 173) esitatud ekslikku väidet, et Modena Wilhelm rajas Eestis uue riik- liku korralduse, ja on asendanud selle vastuses tõdemusega, et riikliku korralduse määrasid hoopis sakslaste-taanlaste ja eestlaste vahel sõlmitud alistumislepingud. Samal ajal lükkab ta aga ümber minu kriitika eespool mainitud vea kohta. Niisiis tunnistab sisuliselt oma viga, kuid jätab samal ajal mulje, et minu kriitika on ekslik.

Sisemisi vastuolusid võib märgata aga ka Mart Helme raamatus endas. Näiteks lk 64 kir- jutatakse, et XIII sajandi algul kasutati Lääne- Euroopas juba raskeid raudrüüsid ja et eestla- sed omasid vaid üksikud rõngassärke. Seevastu lk 82 saame teada, et siia saabunud rüütlid kandsid samamoodi üksnes rõngassärke. Lk 10 kirjutab Helme, et 1208. aastal alustas piiskop Albert „oma esimest ristiretke ugalaste vastu”, aga lk 87 toob ta eestlastevastase ristisõja algatajana välja Mõõgavendade ordu ja lisab, et „piiskop Albert soovis ristisõja teraviku suu- nata lõunasse, leedulaste vastu”.

Selgeid faktivigu leidub Mart Helme vastu- artiklis Lübecki linna ja Taani kuningriigi side- mete osas. Nimelt väidab ta, et Lübecki linn oli aastatel 1221–1227 „taanlaste poolt okupee-

ritud”. Tegelikult alistus linn Taani kuningale 1201. aastal oma initsiatiivil ja vabatahtlikult, soovides vabaneda alluvusest Holsteini krah- vile ja vajades Taani toetust oma kaubandus- huvidele Läänemerel. Valdemar II vastas linna soovidele ja andis Lübecki kaupmeestele pri- vileege Skåne heeringaturul. Niisiis ei olnud Lübeck mitte Taani poolt okupeeritud, vaid Taani kuningas oli aastatel 1201–1225 (mitte 1221–1227) seal linnaisandaks. Kuningat esin- das linnas asehaldur ja linnuses paiknes ka taanlastest garnison.⁴ Just nende toel teostas Valdemar II aastatel 1220–1221 oma piiskop Alberti vastast poliitikat, mida on kaasaegse- test kõige selgemini kirjeldanud kroonik Hen- rik: „Taani kuningas takistas nimelt lüübeklasi andmast ristisõdijale Liivimaale sõitmiseks laevu”.⁵ Sadama blokeerimisest Taani laevas- tiku poolt pole allikates sõnagi. Autoriteet- suse lisamiseks mainin, et ka Sulev Vahtre on minuga samal seisukohal.⁶

Muistsete eestlaste relvastuse küsimustes on Helme väga kuri ega suuda näiteks uskuda, et Eestist on leitud metallist sõjanuiapäid. Nende olemasolu tõestamiseks lisasin artiklile ühtlasi foto. Muuseas, nii Pada kui Siksala kal- mistul paiknesid need nuiaped just eestlas- tele tüüpiliste hauapanustega meestematuste juures. Lähemalt võib vaadeldavatest leidudest lugeda 2010. aasta algul ilmunud artiklist,⁷ milles lükatakse ühtlasi ümber rahvusroman- tilisest ilukirjandusest pärit ettekujutus, nagu olnuks muinaseestlaste üheks põhirelvaks raske raudteravikega varustatud puunui, mida on oma raamatus põhjalikult tutvustanud ka Helme.

Helme lükkab minu oletuse kiivrite ja mõõ- kade valmistamise kohta muistses Eestis ümber väitega, et need esemed „vajasisid märksa nõud- likumaid tehnoloogiaid ja maake, kui kohapeal leidis”. Ometigi oli XIII sajandi alguse eestlaste raua ja terase tootmise tehnoloogia Euroopaga samal tasemel, mida näitab kas või see, et peaaegu pool eestlaste tolleaegsest rauatoo- dangust läks ekspordiks. Teatav mahajäämus Põhja- ja Ida-Euroopast oli siin küll terariistade sepi- tamisel, nimelt nõudis eestlaste kasu- tatud meetoodika ühe eseme valmistamiseks rohkem terast kui läänes, mis tõstis omakorda toote omahinda.⁸

Selles osas on Helmel muidugi õigus, et muinaseestlaste raudkiivreid pole seni veel

tõepoolest leitud, aga selliseid suuri raudese- meid ei jäetud omal ajal lihtsalt vedelema ja need ei kuulunud ka matmispanuste hulka. Muuseas, ka kogu Saksamaalt pole seni veel arheoloogilistel kaevamistel avastatud ühtki XIII sajandi I veerandi rüütlikiivrit. Kas selle põhjal tuleks järeldada, et sakslastest ristisõdi- jadki neid ei kandnud?

Varem arvati tõepoolest ka seda, et valdav osa Eestist leitud muistseid mõõgateramikke ja kvaliteetseid odaotsi on imporditud Lääne- Euroopast või Skandinaaviast. Selline ettekujut- tus muutus pärast seda, kui Rootsi arheoloog Kristiina Creutz töötas detailselt läbi 335 nn M-tüüpi odaotsa, mis olid leitud Eestist, Lätist, Rootsist, Soomest ja Loode-Venemaalt.⁹ Sel- gus, et odaotsi, millest osa oli damaskitud ja hõbedaga kaunistatud, on valmistanud siiski igal maal kohalikud meistrid, kusjuures Eesti leidude seas eristas ta koguni üheksa sepa too- dangut. Pärast seda on meie muinasmõökade parim asjatundja Mati Mandel avaldanud arva- must, et tõenäoliselt leidub ka Eestis avasta- tud mõõgateramike hulgas kohalike meistrite sepi- statud eksemplare.

Oma vastuartikli kokkuvõttes nendib Helme veendunult, et tema raamatus leiduvatki vaid kaks väikest faktiviga. Kuna minu eelmine ret- sensioon venis pikaks ja ma ei tahtnud olla tähenärija, siis ei hakanud tookord kõiki väikse- maid vigu ja ebatäpsusi välja tooma. Siinkohal võiks mõne siiski veel lisada. Lk 69 räägitakse, et eestlased kasutasid Toreida piiramisel piiramis- torni, selle kohta puuduvad kirjalikes allikates siiski igasugused andmed. Lk 102 väidetakse, et eestlastevastast ristisõda finantseerisid paavst ja mitmed Lääne-Euroopa valitsejad. Ajalooal- likates puudub igasugune info selle kohta, et paavst oleks Läänemere ristisõdu rahaliselt toetanud, küll aga lubas ta 1215. aastal osalise patukustutuse ristiretke finantseerijatele.

„Lembitus” väidetakse ka, et muinaseestla- sed armastasid magada ahju peal (lk 54), mida on küll väga raske ette kujutada, sest selleaeg- sed ahjud olid pealt lahtise kerisega. Kui keegi heitnukski nõgiste kerisekividele, siis oleks ahjuvõlv, mis oli laotud ilma sideaineta, kind- lasti kohe kokku vajunud. Tegelikult magasid muinasaegsed eestlased ahju ja toaseina vahel asetsenud lavatsil, millest räägitakse ka Mart Helme „Lembitu” kirjutamisel kasutatud, kuid antud juhul ilmselgelt tähelepanuta jäetud

seerida ja annekteerida. Sõdurite nõukogudest Saksa armeele 1918. aasta kevadel (lk 226) kuulen mina küll esimest korda, arvatavasti eksib siin Brüggemann milleski. Sõdadevahelist perioodi on käsitatud põhjalikult, kaasa arvatud 1924. ja 1934. aasta sündmused, puudust tunnen vaid selgest viitest sellele, kui suure ja tähtsa arenguhüppe Eesti riik eesotsas oma pealinnaga sellel ajal läbi tegi.

Tagaplaanile ei jää ka Teine maailmasõda ja sovetiseerimine, mida on käsitletud kõige värskemaid uurimusi arvesse võttes. Siiski on Brüggemann pühendanud natsiterroori poole rohkem ruumi kui Stalini omale (neli lehekülge kahe vastu) ja asetanud sellega reaalsed suhted seoses terrori pikkuse ja intensiivsusega kohalike jaoks pea peale. Sõjajärgse aja sotsiaalkastastroofi, kui Eesti linnade elamistingimused olid sõjaajastest hullemadki, on ignoreeritud täielikult. Stalini surma järgse aja puhul on Brüggemann keskendunud vähem poliitilistele sündmustele ja rohkem kultuurile ning linnaplaneerimisele, lugesid tasuks eriti just džassi ja olümpiamänge puudutavaid lõike. Loomulikult ei tohi puududa ka laulev revolutsioon. 1991. aasta järgne areng üheksal leheküljel jääb liig napiks. See on lühem kui Saksa okupatsiooni puudutatav osa! Kas viimase kahekümne aasta juooksul on linnas teepoolest nii vähe juhtunud või on demokraatia ajaloolaste jaoks lihtsalt liiga igav teema?

Kokkuvõttes on aga tegemist raamatuga, mida võiks igati lugeda soovitada, hoolimata sellest, et kirjutatud on see spetsiaalselt Saksa publikule.

artiklikogumikus „Eesti aastal 1200”, kus lk 160 leidub ka Lembitu-aegse elamu joonis, kus on selgelt näha nii tollaegne ahi kui ka magamis-ase.¹⁰ Seda, et samalaadsed ahjud ja elamud olid kasutusel ka Lembitu-aegses Lõhavere linnuses, võib lugeda Evalt Tõnissoni muinaslin-nuseid käsitlevast monograafiast.¹¹

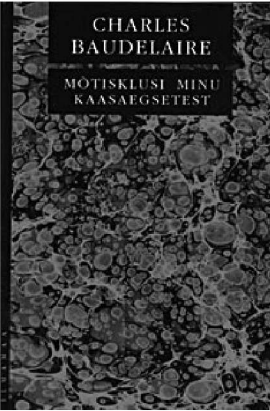
Mart Helme lõpetab oma vastulause tõdemusega, et ei oota kritiseerijatelt tähenärimist, vaid hinnangut oma raamatust antud sõjaajaloolisele ja poliitilisele analüüsile, „mis on nii mõnegi seiskoha osas loodetavasti ehk ka mõnevõrra uudne ja värskendav”. Vanema ajaloo uurija märkab aga raamatut lugedes kõigepealt just mitmeid suuremaid ja väiksemaid vigu, vananenud kirjandusele toetuvaid seiskukohti ja isegi sisemisi vasturääkivusi, mis ei julgusta tõsiselt võtma ka nende toetuvat analüüsi.

Selleligipoolest peab tõdema, et Mart Helme „Lembitu” elavdab arutelu muinaseesti ühiskonna poliitilise ülesehituse teemal. Kuigi ma ei poolda tema arvamust, et Lembitust, juhuks kui ta ei oleks Madisepäeva lahingus hukkunud, võinuks saada vähemalt osa eestlaste ühendaja mingisuguse keskema võimu alla, on tegemist siiski huvitava ja Helme enda poolt ka osavalt esitatud seisukohaga. Tunduvalt tänuväärsem on aga see, et tema raamat toob laiema lugejaskonna ette eestlaste jaotumise nn sõja- ja rahuparteideks, näidates, et kõik eestlased ei olnud kristlastega sõdimise poolt. See on oluline kas või seepärast, et ajaloolased on seni teenimatult vähe tähelepanu pööranud Muinas-festi vanemate omavahelistele vastuoludele ristsõja ajal.

Baudelaire'i apokriiva

„Mõtisklused” on ajakirjandus, mitte kirjandus.

Tõnu Õnnepalu

Charles
Baudelaire,
Mõtisklusi minu
kaasaegsetest.
Tõlkinud
Katre Talviste,
kujundanud
Jüri Kaarma.
Ilmamaa, 2010.
616 lk.

Charles Baudelaire on eesti kirjanduses juba üldteada tegija. Selleks sai ta küll alles viiskümne aastat pärast oma surma, aga just nii pikk paistab olevatki olnud aeg, millega maailmaliteratuuri moodsused on eesti kirjanduse moodsusteks saanud. Under, Talvik, Alver, Alliksaar, kuni Kaalepi, Hirve, Krulli ja siinkirjutajani välja – kes kõik pole Baudelaire'i kui mitte lausa tõlkinud, siis vähemalt ümberluulendanud, mis ongi ehk kõige sündsam viis luulet tõlkida. Võõrkeelne luule oleks sel juhul nagu rohi, mida luuletaja-lehm sööb, et see siis oma loomingu emakeelse piimana kaasmaalastele omastatavaks teha.

Bauderaire'i peateosest „Les fleurs du Mal” valitud palade tõlkimine sai üksvahe justkui rahvuslikuks võistlusspordiks ja ühtlasi erinevate tõlkefilosoofiatega tallermaaks. Nüüd paistab see hoog hakkavat vaibuma. Või on aeg lihtsalt teiseks saanud. Viimase sajandi vahetuse roiskuv optimisim ja dekadentlik ülesehitustöö (siin kodumaal) olid milleski väga baudelaire'likud ehk siis oli selles „uues” ja alles kääriavas ühiskonnas midagi sarnast Napoléon III aegse lammutamise ja ehitamisega. Sest Bauderaire oli kahtlemata, nagu tegelikult iga hea poeet, ka ajalaulik, täielikult oma aja laps, kõigest uuest tohutult huvitatud ja kõige vana hea kadumiseist lakkamatult haavatud. Luuletaja kuulub – mitte ainult ühiskondlikult, vaid ka ajastuliselt! – korraga kõikjale ja eikuhugi.

Nii pole ka ime, et selle meie kümnendi- taguse väikese Baudelaire'i-buumi järellai- nena ilmus nüüd ka seni tüseldaim Baudelaire eesti keeles: tema nii-õelda apokrüüfid, tema artiklid ja kirjutised. Oh seda suurte mineviku autorite kummardamist küll! See on tõeliselt prantslaslik. Väikesele eesti kirjandusloole, kus ühe suurmehe jaoks ei jätku sadat uurijat ja kümnet biograafi, on see veidi võõras, aga Prantsusmaal, sa mu mee! On minulgi omast ajast olemas see Baudelaire'i kirjutiste kaunis volüüm, Pléiade'i sarja nahka kangitsetud, tõe- lise kullaga ehitud ja sigareti- ehk piiblipabe- rile trükitud köide. Nii väike, et mahub tasku, aga ligi tuhat lehekülge paks, peenes kirjas, äärest ääreni. Ja rohkem kui poole sellest väge- vusest moodustavad mõistagi kommentaarid, mustandivariandid, märkused ... Värske eesti väljaanne sellisele eksegeetilisele põhjalikku- sele muidugi ligi ei saa, aga tõlkija, peamiselt pedagoogilist laadi märkustega (võõrkeelsete sententside tõlge lehekülje all jms) ning veelgi õpetlikuma ja üsna põhjaliku järelsõnaga on varustatud seegi. Igati korralik töö.

Niisiis saame nüüd päris oma keeles lugeda mitte ainult luuletajat-prosaisti Baudelaire'i, kelle intensiivse erilaadi me juba lausa emapiimaga vanema eesti luule kaudu olemes sissemunenud, vaid ka ajakirjaniku Baudelaire'i. Eks ole, miks mitte. Samuti on meil ju näiteks Luuletaja-proosakirjanik Jaan Kaplinski või Viivi Luik (ja nii paljud teised!), kelle lehetükkegi

me ikka (ma küll ikka) huviga loeme (loen) ja seda mitte ainult nende elegantse sõnastuse ja värske mõtte pärast, vaid ka sellepärast, et need on meie armsad autorid. Ma kaldun küll sinnapoole, et kui mõni autor on mulle kord lähedaseks saanud, siis loen huviga tema kõiki kirjatöid, ka neid, mis lõppude lõpuks tunduvad mulle magedamad või ka vahel lausa ärritavalt magedad. Ikkagi. Ka selle mageduse sees on ometi olemas see *genius*, selle nii tuttava, nii äravahetamatu vaimu, isiksuse väljaguts! Selles on lausa midagi liturgilist, selles oma armsate kaasagsete banaalsuste lugemises. Mis siis, et juba kümme korda tuttav, on see ometi tema ja meie ammu aegse vaimse kooselu läbi ka minu mõte: mis siis, et vana, ikka ja jälle ka värske. Nii nagu kirikuteenistuse või igituttava vana laulu äraleiredatud sõnadest võib (ja just nimelt neist võib!) su ette pudeneda värske ja särav tõekild ...

Nii on just armsate kaasaegsete ja -maalas-
tega. Sest nendega ma jagan ühist kogemust,
nendega me mõistatame kuidagi koos oma aja
saladusi. Aga tuleb tunnistada, et ma pole iial
tundnud säärast kõikehõlmavat huvi minevi-
kuautorite, eriti veel välismaiste vastu. Suhe
nendega on teine. Nende tarkuse kontsent-
raadi ma saan kätte ka nende peateostest või
siis ongi nad mu jaoks olemas vaid ühe-kahe
lemmikraamatuna. Elu pole küllalt pikk, et
tuhnda kõikvõimalikes apokriivades, kirjava-
hetustes, lehesabalugudes, päevikutes. Las nad
olla, las uurijad uurivad ja minu pärast võivad
nad kas või jäädagi sinna, kuhu nad kuuluvad:
omasse aega.

Kui selge, kuigi samas kui seletamatu on ikkagi see vahe ajaliku ja ajatu (hea küll, vähem ajaliku) vahel. Ja kui paratamatu. Ja lapselegi selge, ära nimetatud nagu kaalikas ja kartul: on ajakirjandus ja on kirjandus. Sinna pole midagi parata, see ongi *genre*'i ja meediumi paratamatus. Ajalehele kirjutades teeb ka geenius ajakirjandust, ja peabki tegema, sest ta poleks mingi geenius, kui ta seda vahet oma kõhunahaga ära ei tajuks. Ajalehes ei saa ega tohigi teha kirjandust. See ei sobi sinna. Isegi liiga tõsine luuletus luulenurgas võib muutuda veidi naeruväärseks. Paneb õlgu kehitama. Ajalehest sobib korduvkasutamiseks vaid paber. Kas olete märganud, kui „loetamatud“ on tegelikult juba kümne aasta tagused ajalehed? Mis imelikud teemad, mis veidrad vaimukused! Nende läbiuurimine on juba arhiivitöö, mitte enam meelelahutus ja huvikustutus, milleks nad nörd meile enestele, mäletame veel äärmiselt, nii kenasti sobisid.

150 aastat vanad prantsuse ajalehed-ajakirjad-almanahhid ei ole just palju arusaadavamad, isegi kui nende tekst pärineb vana hea kirjandusest. „Kurja õite“ autori sulest. Tõsi, see on ikka seesama Baudelaire (nii nagu Kaplinski ka ajalehes „Le Petit Journal“ ja „Le Figaro“). Aga ikka seesama tuttav Kaplinski-luuletaja), sest igast kirjatööst, lausa igalt leheküljelt leevad vastu tema lemmik-, et mitte öelda südameteadused: ebaõnn, rahvahulk, mõõduja, ilu, armastus, dändi, igavus! Ja veel nii paljud, kõik. Aga just mitte ühtegi sellist, mida me juba ei tunneme. Tema loomingust: luule ja proosast (või proosast ja luulest) on ilmselgelt rohkem poeemidest proosas, nagu „Pariisi spiliinid“ ka Marie Underi tõlkes on pealkirjastatud).

Ei, nendes kirjutistes, olgu need siis mõne Baudelaire'i iidoli (Poel) biograafiad, kunstinäituse ülevaated või ka filosoofilisemad esseed, jätkub sädelust ja vaimukust küll. Teravmeelsust. Ja ometi on nende lugemine tühi töö, kui te just ei ole uurija: aja- või kirjandus- või kunstiloolane. Ja isegi siis ... Hea küll, Delacroix, Poe, Hugo, need tema suured kaasaegsed ja mõjutajad, need veel. Aga miks peaks lugema mõne omaaegse prantsuse moeautori pildi lühikirjeldust, kui me iial ei saa näha seda pilti

ennast ega loe ka kunagi enam seda õigusega
unustatud nime?

Seda on samas muidugi natuke kahju öelda, ja ma tunnen ennast ülekohtusena, sest Katre Talviste on teinud ära siiski aukartustäratava töö, tõlge on kena, ladus ja teksti hoog täiesti äratuntavalt baudelaire'lik. Kujuteldavatel kirjandusüliõpilastel, kes tulevikus peaksid saama esmainnustust vägeva prantslase loomingust, on nüüd omas keeles võimalik lugeda ka tema ajakirjanduslikke vaimukusi. Võib-olla mõnda innustavad just hoopis need pöörduma Baudelaire'i luule poole, või süvenema sellesse nii põnevasse ja kirevasse aega kui XIX sajandi keskpaik Euroopas. Kust mina tean! Ja Katre Talvistel oli kindlasti mingi sisim motiiv selle suure töö ettevõtmiseks ja ärategemiseks. Selles on tõelist ja imetusväärset õpet-lasealandlikkust!

Ometi on mul tulevikus tarvis selletaoliste kogumike koostajatele-tõlkijatele üks tagasihoidlik nõuanne, mis võib küll olla vaid mu enda kärsitu loomuse eksitus: kõiksugu kirjanduslikud apokriivad on toredad asjad, aga kui asi läheb nende tõlkimise ja trükkimiseni, siis tasub, oh, ma ei tea, olla veidi ökonoomsem. Ehk oleks vähem parem ... Tegelikult on „Mõtisklustes“ täitsa loetavaid ja põnevaid palu, nagu näiteks Poe’ biograafia kohe alguses, essee „Modernse elu maalija“ lõpupeole. Mina leian need hõlpsasti üles, sest tunnen Baudelaire’i mõnevõrra paremini kui ettevalmistamata lugeja, kelle kohati ebahuvitav tekstimassiiv võib lihtsalt ära hirmutada. Aga eestikeelse raamatuga on paraku nii, et ta on ikka tavalise lugeja jaoks, isegi kui see tavaline lugeja on statistilises mõttes pigem ebatavaline, nagu antud juhul oleks üks kirjandushuviline, luulearmastaja, kellele Baudelaire’i nimi ütleb rohkem kui lihtsalt midagi. Spetsialistidele lihtsalt ei ole mõtet raamatut trükkida! Neid on liiga vähe: heal juhul kümme. Ja need kümme, kui me räägime Charles Baudelaire’ist, peaksid juba ka oskama prantsuse keelt, sest mis spetsialistid nad muidu ikka oleksid.

Nõnda saan ma siiski vaid julgustada huvi-
list lugejat: ärge laske end kohutada raamatu
paksusest ja teksti kohatisest sõnarohkusest,
igavusest. Otsige, lapake, lugege siit ja sealt!
Selleks see raamat sobib küll. See on ajakirjan-
dus, mitte kirjandus. Aga geeniuuse kirjutatud
ajakirjandus. Kuldseid teri pudeneb sealt küll.
Kas või see koht „Modernse elu maalijast”,
kus Baudelaire võrdleb kunstniku lapselikku
huvi elu vastu haigusest paraneja õndsaliiku-
huviga oma ümbruse, taasleitud elu vastu:
„Paranemine on nagu tagasipöördumine lapse-
põlve. Paraneja tunneb samuti nagu lapski
ülimat naudingut tunda asjade, isegi pealt-
näha kõige triviaalsemate asjade vastu elavat
huvi. [...] Laps näeb kõike uudsena, ta on alati
joobunud. Miski ei sarnane rohkem nähtusega,
mida nimetatakse inspiratsiooniks, kui rõõm,
millega laps neelab endasse värvi ja vormi.
Julgeksin kaugemalegi minna: ma väidan, et
inspiratsioonil on sarnasust verepaisuga ning
et iga üleva mõttega käib kaasas tugevam või
nõrgem närvivapustus, mis kajab vastu väike-
ajuski. [...] geniaalsus pole muud, kui tahte abil
taas leitud lapsepõlv, enese väljendamiseks
nüüd mehelikud võimed ...” (lk 455)

Milline voluv (XIX sajandi) geeniuse enesemääratlus (kuigi kirjutatud teise kohta)! Olgugi et mõni võib mõelda (ja mina sinnapoole kaldungi), et selleks määratluseks piisab ka loominguist, ilma kommentaarideta. Aga me pole ainult loovad, vaid ka suhtlevad olendid, ja ka kirjandusvestlust, isegi kui see läheb juba igavaks, on ikka veidi kahju katkestada, sest juttu puhuda on ju lõpuks tore.

pole tegu rangelt teaduskirjandusega, millest
annab tunnistust pilk nii soomekeelse tieto-
kirjaduse kui ka „Tieto-Finlandia” kandidaa-
ide valikule.

Toim.

REPLIK

Soomekeelsete sõnade „tietokirjallisuus” ja „Tieto-Finlandia” tõlkimisel kasutatakse sageli vasteid „teaduskirjandus” ja „Teadus-Finlandia”. Nii ka 14. I Sirbis ilmunud Matti Maasika loos Erkki Tuomioja Jaan Tõnissoni raamatust. Kuid tegu on pigem valdkonnaga,

mida inglise keeles kutsutakse *Non-Fiction*'iks ja mis on pigem „mitteilukirjandus“. „Teadus“ on soome keeles „tiede“. „Tieto“ on „teadmine, teated“ jms. Vanasti oli meil selle kohta mõiste populaarteaduslik kirjandus, on katsetatud ka aimekirjandust jne. Igatahes

- 1 Antti Selart, *Livland und die Rus' im 13. Jahrhundert*. Köln 2007.
- 2 Vladimir Sergejev, David Vseviof, Venemaa – lähedane ja kaugel. Tallinn 2002, lk 263.
- 3 Henriku Liivimaa kroonika. Toimetanud ja kommenteerinud Enn Tarvel. Tallinn 1982, lk 103.
- 4 Erich Hoffmann, Lübeck im Hoch- und Spätmittelalter: Die große Zeit Lübecks. – Lübeckische Geschichte. Herausgegeben von Antjekahtrin Graßmann. Lübeck 1997, lk 79–339, siin lk 108–114.
- 5 Henriku Liivimaa kroonika, lk 217.
- 6 Sulev Vahtr, Muinasaja loojang Eestis. Vabadusvõitlus 1208–1227. Tallinn 1990, lk 147.
- 7 Ain Mäesalu, Jüri Peets, Sõjanuiad, võimusümbolid ja margapuud. Rmt: Ilusad asjad: tähelepanuväärseid leide Eesti arheoloogiakogudest. Koostanud ja toimetanud Ülle Tamla. Muinasaja teadus 20, Tallinn 2010, lk 211–236.
- 8 Jüri Peets, Siis, kui raud tuli. Rmt: Eesti aastal 1200. Koostanud ja toimetanud Marika Mägi. Tallinn 2003, lk 143–188.
- 9 Kristina Creutz, *Tension and Tradition. A Study of Late Iron Age Spearheads around the Baltic Sea*. – Theses and Papers in Archaeology N.S. A 8. Stockholm 2003.
- 10 Ain Lavi, Muinasaja lõpu külaehitised. Rmt: Eesti aastal 1200. Koostanud ja toimetanud Marika Mägi. Tallinn 2003, lk 149–162.
- 11 Evald Tõnisson, Eesti muinaslinnad. Toimetanud ja täiendanud Ain Mäesalu ja Heiki Valk. Muinasaja teadus 20. Tartu–Tallinn 2008.

Valter Ojakäär ja vaibumata viiside kaja

Immo Mikhelson

Kuldne lause, millega algab raamat „Popmuusikast” – „Kerges muusikas on kõik inimesed asjatundjad –, saadab Valter Ojakäär siiani, kuigi teose ilmumisest on möödas rohkem kui kolm kümnendit. Muige ja väikese irooniavarjundiga öeldu ise-loomustab nii tema vaimukat kirjastiili kui ka valdkonda ennast, mis ühest küljest on igapäevane ja kõigile tuttav, kuid valgub lähemal vaatlusel äkki haaramatult suureks.

Ojakäär on kümne aasta vältel ilmunud neljaköitelise sarjaga kaardistanud eesti levimuusika ajaloo viimased sadakond aastat. Kirjutamise aeg on olnud muidugi märksa pikem ja teemaga kurssiviimise periood veelgi suurema ulatusega – ühe pikaealise inimese terve elu. Seepärast on ühtlasi tegemist ka selles muusikas osaleja märkmetega, pealtnägija tunnistustega ning protsessi mõjutaja aruandega. Ta on tahtnud olla omakasupüüdmata teejuht selles sfääris, millega kõik on kokku puutunud, kuid milles vähesed on asjatundjad.

Eksib see, kes arvab, et pärast peaaegu 2300 leheküljega tetraloogia valmimist pani eesti kerge muusika tuntuim tutvustaja jalad seinale ja ütles, et nüüd on kõik tehtud. Ta on endiselt rahutu ja peas tiirutavad plaanid, mis ei anna asu.

Me vestlesime ühel tuisusel ennelõunal. 87aastane vana-härä oli just lõpetanud järjekordse lumelaadungi eemaldamise kõnniteelt ja pannud lumelabida koduseina najale. Üha harvmini on teda viimasel ajal nähtud kontsertidel ja kui ta ongi kodunt välja tulnud, nagu näiteks uusima raamatu „Oma laulu leidsime üles” esitlusel muusikamuuseumis, siis ikka lühikesi samme võttes ja raskelt jalutuskepile toetudes.

„Kui hiljuti küsiti, kas käisin ka Glenn Milleri orkestrit kuulamas, siis ütlesin, et ei, ma enam ei käi kontsertidel. Võib-olla oleks väga meeldiv olnud aga ... mnjah ...” Valter Ojakäär teeb käega mida-tahes-tähendusega žesti ning ütleb, et räägime parem tema raamatutest, sest ta on pikkade kirjutamisaastatega ära õppinud selle, et raamatute müümiseks tuleb reklaami teha ning iga tema intervjuu või artikkel peab sellele kaasa aitama.

Tundus, et neid sõnu saatis peaaegu kuulmatu ohe. Ta ei kirjutanud ju raamatuid müügitabeli silmas pidades, vaid muusikafännina. Jutt müümisest üllatas Valterit pooltel teel. Turumajandus nõudis andamit, millele muusika sees olija harva mõtleb.

„Esimese köite „Vaibunud viiside kaja” andis välja Entsüklopeediakirjastus. See oli neist neljast kõige muusikateaduslikum, sest mu isiklikke mälestusi on seal väga napilt. Kui läksin teise köitega uuesti sinna, sain eitava vastuse – esimene polevat saavutanud soovitud läbimüüki. Siis ma leidsin llo kirjastuse ja järgmised köited ilmusid seal. Araütlemine pani mind sügavalt mõtlema. Hakkasin juurdlema, milleks ma seda teen, kui neid raamatuid keegi ei loe ega osta. Tõenäoselt oli see mulle üks murdepunkt. Ja teine raamat tuligi siis välja nagu kriminaalromaan. Alates teisest köitest olen kogu aeg mõtelnud sellele, et raamat peab olema loetav. Vahel on keegi ütelnud, et siin puuduvad muusikalised analüüsid – võiks võtta mõne laulu ja analüüsida. Mina mõtlesin seepeale, et mida rohkem ma seda teen, seda vähem raamatut loetakse.”

Alguses on inimene

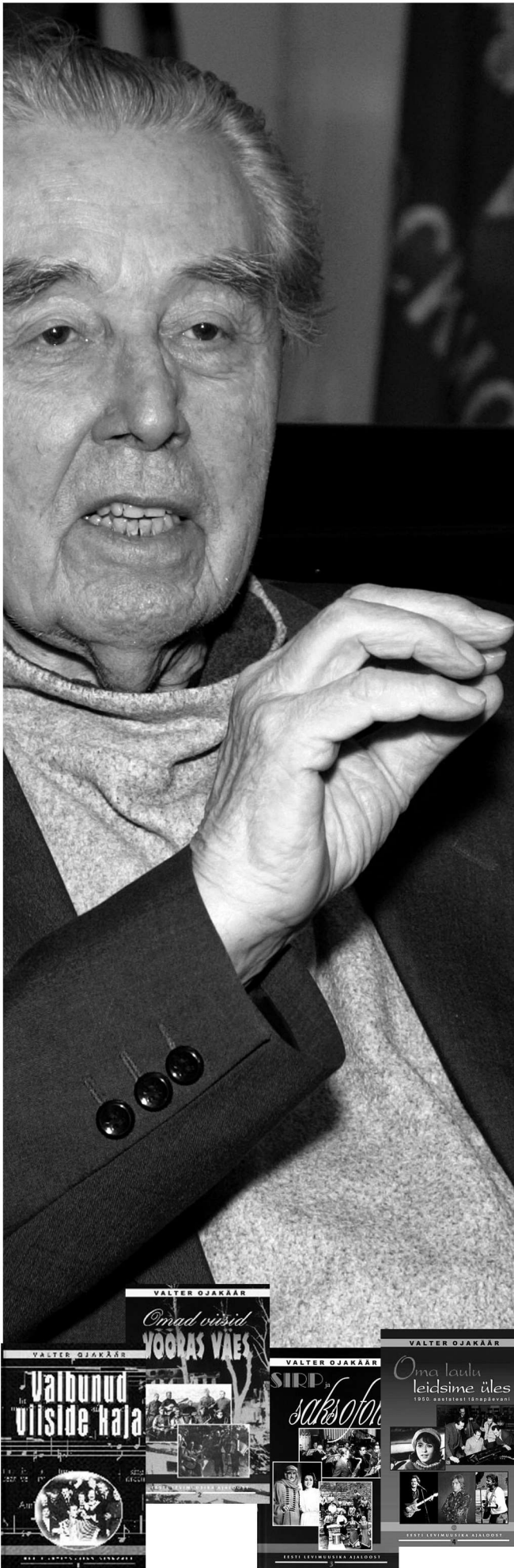
Konkreetselt sündmust, mis andis tõuke eesti levimuusika ajaloost sarja kirjutamiseks, Valter Ojakäär ei mäleta, kuid ta oletab, et hooandjaks võis olla mõni tellimusartikkel. Sellega seoses tuli meelde, et Uno Loop oli kunagi ammu kirjutanud muusikakoolis töö eesti džässist ja ta küsis seda lugeda.

„Lugesin läbi ja Loop ütles mulle, et miks sa siis sellest juba raamatut ei kirjuta. Nii et lumepalli pani veerema Uno Loop. Kui hakkasin esimest köidet tegema, siis oli see trükimasinal raske töö, sest kogu aeg läks tähti viltu. Ja pidevalt tuli ka materjali kontrollida. Aga tol ajal oli õnneks veel päris palju inimesi elus, kelle käest sai küsida.”

Näiteks Georg Metssalu, kes oli elav leksikon ja kellega vestlemistel oli tohutu väärtus. Meelsasti puhus juttu väga hea Raimond Valgre sõber Valter Noorlaid. Elas veel üks vanemaid eesti jazzmuusikuid, akordionist Leo Taube. Ojakäär meenutab laia naeruga, kuidas ta Taube abikaasa Emma 100. sünnipäeval tantsu löi.

„Kui hakata loetlema, siis oli neid, kellega ma rääkisin, väga palju,” nendib raamatu autor. „Teinekord oli nii, et jutuaajamine ei andnud seda, mida lootsin. Öng jääb tühjaks, kala ei tule otsa. Aga enamjaolt oli suhtlemine siiski väga viljakas. Nüüd peab kahjutundega nentima, et vikatimees on oma tööd teinud nii põhjalikult, et pole enam kellegi käest neid asju küsida. Praegu oleks täiesti lootusetu hakata seda tööd nullist kirjutama.”

Inimlik vahetu kontakt ja suhtlemine on Valter Ojakäärule meeldinud kogu elu. Varateismelisena alustas ta inglise keele õppimiseks kirjavahetust ühe eakaaslasega Ameerikast, kellelt hiljem sai suure hulga noote. Pärast suhtles ta aktiivselt kolleegidega Venemaal ja heliloojate liidu kaudu muusikahuvilistega välismaal, see aitas tal raudsest eesriidest hoolimata olla kursis mujal toimuvaga. Sellest sai toekat lisa mahukas plaadikogu, mis omakorda andis hoogu läbi kuue kümnendi väldanud raadiotööle. Seega on inimsuhted ja inimlikkus alus, millele toetub kogu Ojakääru elu muusikas. Seda tajuvad ka muusikasõbralikud inimesed, kes praegu loevad tema raamatuid.

TEET MALTSROOS

„Öeldakse ju, et anda on õndsam kui võtta. Eks ma võin ütelda, et olen nii võtnud kui saanud ka omajagu anda. Sellest on hea meel, kui ma tean, et ... No, vahetevahel mõni inimene ütleb või helistab, et ta sai mu raamatust seda või teist teada. Seal on mul väga paljudest pillimeestest kirjutatud, registris on ka sünni- ja surmaajad. Oli juhtumeid, kus valisin telefoniraamatust nime, helistasin ja küsisin: kas sellenimeline on teie sugulane, kas teate temast midagi? Vahel sattus tõesti nii, et öeldi, see oli meie onupoeg või sugulane. Või kui keegi ütleb mulle, et kirjutasite minu sugulasest või tuttavast, on mul tõepoolest olnud hea tõdeda, et vähemalt sellele inimesele on minu kirjatööst kasu olnud.”

Eriti hea meel on Valter Ojakäärul sellest, et sai mitut raamatut läbivalt kirja panna Eesti Raadio estraadiorkestri loo. Ta mängis seal 25 aastat saksofoni ning see olevat üks viljakamaid ja paremaid perioode tema elus. 1945. aastast saadik osales ta pillimehena salvestustel ja oli tunnistajaks, kuidas paljudest lauljatest kasvasid kunstiküpsed ja rahva seas armastatud esitajad. Alguses Georg Ots, siis Heli Lääts ja Kalmer Tennosaar, seejärel paljud teised.

Just estraadiorkestris sai Ojakäär ise tuntuks heliloojana ning 1950ndatel oli sealt vaid mõni trepiaste muusikatoimetuse mikrofoniideni ja aktiivseks muusikasaadete autoriks saamiseni. Tema iganädalased saated olid paljudele kui aken džässmuusika maailma, samal ajal dokumenteerisid need ajakajalistena

inimesi ja sündmusi. Raadioetris korda saadetu kohta ütleb Ojakäär, et see pakkus talle rohkem rõõmu kui raamatute ilmumine. Kontakt kuulajaga muusikas on tundunud reaalsem ja innustavam kui kontakt lugejaga. „Neid raamatuid ei oleks olnud ilma raadiotööta, see on päris kindel,” lausub ta. „Ma ei kujuta ette, mis oleks minust saanud ilma raadiota.”

Kuid Valter Ojakäär tunnistab, et levimuusika raamatuid kirjutades ei sõandanud ta minna nende kaustade juurde, kus olid tema raadiosaadete tekstid – keldris riulil, mitu pikka meetrit, tuhandeid ja tuhandeid lehekülgi tardunud aega. „Ma lihtsalt kartsin sinna alla minna. See oleks tähendanud kuudepikkust lisatööd ja mõtete hajutamist. Viimase kümne aasta jooksul tegin saatetekste juba arvutiga, aga kahjuks on need nüüd kustutatud. Kuigi mulle seletati, et arvuti suudab tohutul hulgal materjali vastu võtta, kartsin ma algajana, et need koormavad arvuti üle. Et ühel päeval käib pauk ja kõik lendab õhku!”

Ja Valter Ojakäär naerab südamest. Arvutiajastu muutis tema tööharjumusi. Praeguseks on ta avastanud elektronpostiga kiire infovahetamise võlu ja räägib innustunult, kui lihtne on arvutiekraanil panna oma tekstile lõike vahele, kustutada ja täiendada. Tal on kodus kaks ladina tähestikuga trükimasinat ja üks venekeelne, kuid juba ammu pole ta neilt tolmu pühkinud.

Monumentaalse sarja esimese köite „Vaibunud viiside kaja” kirjutas Valter trükimasinal. „See oli nii hull töö, et kui hakkasin teist raamatut kirjutama juba arvutiga, nägin üllatusega, kui lihtne see on. Nii et võib öelda, et ma olen hilisarvutleja. Jõudsin arvuti juurde väga hilja, aga kasu on sellest olnud väga suur.”

Terve elu muusikas

Sarja esimene raamat „Vaibunud viiside kaja” viis Valter Ojakääru tagasi lapsepõlve, ehkki lugeja ei pruugi seda aimata. Raadioamatöörist isa pani kolmeaastasele Valterile kõrvaklapid pähe päeval, mil Eesti Raadio andis eetrisse esimese saate. See hetk on tal eredalt meeles. Sestsati on raadio ja sealt kostev muusika olnud tema lahutamatu kaaslane. Kirjutamise ajal kõlasisid sõjaeelsed laulud ja lauljad Ojakääru mälus sooja nostalgiavarjundiga ning sellest olevat ta saanud palju abi.

„Teine köide läks juba rohkem ... Kunagi ütles Mart Juur – hea tuttav, kellega tihti suhtleme –, et ta luges selle raamatu kohe esimese hooga läbi kui kriminaalromaan. Tõepoolest, seda võib ka nii võtta. Võib ette heita, et olen kirjutanud seal liiga palju iseendast. Aga keegi ütles mulle ka seda, et jumal tänatud, et kirjutasid oma koolivendadest nii põhjalikult. Mis nende elus oli, kes tapeti, kes istus kus kinni. Ja see, mida pidin ise läbi elama, olles nii-öelda kahe poole peale pressitud. Seda kirjutasin lihtsalt illustratsiooniks sellele, mis igauhega minu põlvkonnast juhtus. Mina ei olnud erand. Need saatused kattusid üksteisega nii meeletult. Iga teine-kolmas võib öelda, et on sedasama läbi elanud.”

Ojakäär selgitab, et „Omad viisid võõras vae” valmistas justnagu pinda ette repressioonide ning saksofoni- ja moe-tantsudevastaste aktsioonide kirjeldamisele kolmandas raamatus „Sirp ja saksofon”. Teine köide pidi näitama, kus oli nende taimele. Et mitte üks okupatsioonivõim, vaid mõlemad – nii Nõukogude kui Saksa oma – püüdsid kehtestada oma kultuurimalli ja produtseerida seda, mida kummalgi oli vajalik rahva käest saada.

„Neljas köide on muidugi suurel määral tänapäev,” lausub Valter Ojakäär ja lisab kohe, et tal on hea meel, et sai seal palju kirjutada Emil Laansoo ansamblist. „Ma olen kogu elu imetlenud Emil Laansood kui muusikut. Ta on tüüpiline näide eesti levimuusikust, kes ei piirdunud üksnes polkade, foksides ja tingeltangliga, vaid kes elu lõpul oli ERSO viiulite teine kontsertmeister. Ta pidi läbi mängima tohutu hulga repertuaari. Laansool oli absoluutne kuulumine, geniaalne mälu ja suur arranjeerimise kiirus. Ta suutis lühikese ajaga oma ansambliga palju korda saata. Aga sellest piisas, et viia meie kuulajaskond kurssi sellega, mis sel ajal oli meile keelatud. Aga see on ainult üks inimene, taevale tänu, neid on meil eesti muusikas rohkem.”

Kui küsida Valter Ojakäärult, milline võiks neljas raamatus kajastatust olla sajandi kõige suurem pöördepunkt eesti levimuusikas, siis mõtleb ta veidi ja ütleb, et see toimus 1956. aastal. Sellal, kui ülejäänud maailma raputas noortemuusika rock'n'roll'i laine, toimus siin Stalini aja järellainetuses džässmuusika ootamatu naasmine. Raadio estraadiorkester sai Moskovast tellimuse salvestada kava kaasaegse tantsumuusikaga. Saksofonidelt pühiti tolm maha ja toodi need kapist välja, eestlaste jalg tatusus ameerikalike džässirütmide taktis.

„Ma ei ütle, et siis oleks võinud kõike teha,” kommenteerib Ojakäär. „Päris Ameerika repertuaari siiski mängida ei soovitatud. Igaüks oli nii tark, et ei hakanud üritamagi. Igatahes hakkas raadios kõlama teistmoodi muusika. Minu arvates oli see kõige kontrastsem muutus.”

Eesti muusika pärlikee

Valter Ojakääru ilme muutub umbusklikuks, kui ta kuuleb väljendit „üksiku saare plaadid”, mis peaks andma aimu tema absoluutsest eelistusest muusikas. Eriti eesti muusikas. „Ma ei tee põhimõtteliselt niisugust valikut, sest eesti muusikas on minu jaoks nii palju sellist, mis on minusse jälgi jätnud. Isegi kui küsida, mis minu arvates on näiteks Uno Naissoo või Aarne Oidi

või Kustas Kikerpuu kõige parem laul, siis ma leian, et nii ei saa küsida. Minul ei ole seda mõõdupuud.”

Nelja raamatuga tohutu töö ära teinud autor kurdab, et teh-tule tagasi vaadates on tal kahju, et ei suutnud oma raamatutes kõike head vastava eredusega esile tuua. Ülo Vinter, Aleksander Rjabov, Evald Vain on vaid mõned nimed, mida ta selles konteks-tis mainib. „Vainul on lõpmata ilusaid laule, mida keegi ei tea,” räägib ta, öeldes, et tema „Kaks karakterit” on suuremaid pärl eesti levimuusikas.

„Üks asi on istuda arvuti taga ja mõelda, mida ma konkreet-selt parajasti kirjutatan, aga kui kõik on valmis, siis näed, et see ja see jäi kirjutamata. Kui selle avastad, on raamat juba ilmu-nud. Sest ma leian pidevalt midagi, mida mu raamatutes ei ole. Nähtavasti on niisugune hajali olek seotud ka aastatega – 88 on varsti juba kopsumas – see ei lase kõike lõpuni haarata. Aga kui praegu nelja kõite peale tagasi mõelda, võib öelda: jumal täna-tud, et niigi palju sai.”

Aga katkematu side minevikuga? Traditsioon? Kas suure kogemusega muusikamees kuuleb tänases eesti levimuusikas midagi meile ainuomast, mis toetub varasemate kümnenditega rajatud vundamendile – sellele, mida kirjeldatud neljas raama-tus? Ta muutub kurvaks.

„Praegu on ju palju selliseid lauljaid, kes ise kirjutavad endale laule. Kõige rohkem usun selles mõttes Tõnis Mäge. On meeldiv imetleda, kuhu ta on jõudnud. Aga ma ei oska sellele küsimusele öieti vastata ... Kus see vundament on ...? Kui biitlid välja tulid, oli selge, kus on nende vundament – nad ei avasta-nud midagi uut. Nad tahtsid teha seda, mida neil oli vaja teha, ja kogemata kukkus nii välja. (Naerab.) Levimuusikas on väga palju seda, mis erineb süvamuusikast, kus helilooja võtab puhta paberilehe, istub klaveri või laua taha ning hakkab üles kirju-tama oma muusikalisi mõtteid. Levimuusikat juhib suurel mää-ral juhus. Väga palju asju toetub seal meenutustele.

Kui te kuulete näiteks raadiosaateid, mida mina heamee-lega ei kuula – kus inimesed tahavad oma soovilugusid kuulata –, siis need on piiratud ainult meenutustega. Ja mul on valus neid kuulata selle pärast, kui piiratud on need meenutused.

Leonard Bernstein kirjutas ühe väga huvitava raamatu muu-sika vastuvõtust. Kuulates läheb inimene kõige kergemini kaasa selle muusika vooluga, mis lubab tal ette aimata, kuhu ta järg-miste taktidega jõuab. Tähendab, et kõik need „Läänemere lai-ned” ja teised laulud ei ole mitte sellepärast populaarsed, et neil on ilusad meloodiad, vaid neil on niisugused meloodiad nagu Ameerika lööklauludel, mida tegid Gershwin ja teised. Kuulates aimame ette, kuhu läheme. Meil on kerge ja meeldiv kuulata – ahaa, vaat’ seda me ootasime!

Aga ma toon teise näite. Kui inimene kuuleb Naissoo hästi komponeeritud ja harmooniliselt väga ilusasti tehtud ja sügav-mõttelist laulu, siis on ta korraga tupikus – ta ei tea, kuhu teda viiakse. Ta ütleb, ei, mulle ei meeldi see laul. Sinna ongi sala-dus peidetud: kui inimesele teha muusika kuulamine hõlpsaks, siis ta kuulab hea meelega. Kui teha keeruliseks, siis ta ei kuula. Kogu lugu.

Omaette probleem on, kuidas leida sidet muusikakultuuri traditsiooniga. Võib-olla on vaja just niisugust loomulikku annet nagu näiteks Tõnis Mägi, kes õppimata on suutnud luua rohkem kui paljud, kes on õppinud.

Biitlil oli samamoodi. Nad hakkasid oma viise kirjutama, tundmata harmoonia põhitõdesid. Selle asemel et võtta too-nika, subdominant, dominant ja toonika, võtsid nemad too-nika, subdominant ja siis hoopis mingi kolmanda astme, millel on ühiseid noote dominandiga, aga mis ei ole päris dominant. Ühesõnaga, väga paljudele kõlasid nende laulude harmonee-ringud esialgu imelikult. Ja muide, Uno Naissoo tegi põhjaliku uurimuse biitlite harmooniast.”

Muusika on rõõmu jaoks

„Muusika on üldse ... Kelle laul see oligi, et „Muusika on rõõmu jaoks”? Eeskätt on raadios muusikasaadete tegemine ja muu-sikast kirjutamine pakkunud rõõmu mulle endale. Nähtavasti olen nii suur egoist, et kui ma ise poleks sellest rõõmu saanud, oleks kõik jäänud tegemata. Seda on palju korratud ja õigusega korratud, et kui sul langevad kokku töö ja hobi, on see kõige meeldivam. Kui ma regulaarselt saateid tegin, põhines tegevus-raadius peamiselt sellel, et sain tutvustada muusikat, mida teis-tel ei olnud. Ja miks ma neid saateid tegin – võib-olla esmajoo-nes seepärast, et mind ennast huvitas seda muusikat kuulata.”

Aga joont alla tõmmata on veel vara. Praegu unistab Valter Ojakäär järgmise raamatu kirjutamisest. See peaks rääkima Uno Naissoost ja tema muusikast. „See, kuidas ta mulleilmade ette tuleb, on lõpmata teadmistejanu ja lõpmata tahtmine midagi teha ja saavutada – ning saavutas ta väga palju. Kuid see on vaid üks näide. Näiteks ei ole meil raamatut Arne Oidist, samal ajal kui mõni telenägu on suutnud endast juba neli raamatut välja anda ning kuuldavasti kavandab viiendat. Ma usun, et loetaks ja ostetaks küll, kui Oidist oleks väga hea raamat, või Naissoost või Emil Laansoost – oh, kui palju on just levimuusika poolelt neid, kellest oleks VAJA kirjutada. Levimuusika on selles osas ikkagi vaeslapse osas.

Need neli köidet, mille ma olen suutnud kuidagimoodi kaante vahele panna, on võib-olla alles algus. Ja tegelikult ma ei jõua seal ju kaugemale kui ... 1980ndates hakkab mul juba viimane piir paistma. Kolm aastakümnet on seega läbi rehitse-mata maa. Nii et viies köide – või ükskõik, millisest numbrist ta alustab, ja ükskõik, kes seda kirjutab –, seda oleks paras aeg juba kirjutama hakata.”

UUS PLAAT

Vanemuise orkester ja Eino Tamberg

Eelmisel aastal salvestatud ja välja antud heliplaatide nime-kirja lisandus veidi enne jõule ka **Vanemuise sümfooniaor-kestri** helikandja, kuhu on jäädvustatud kaks Eino Tambergi teost: Viiulikontsert op. 64 ning Ballett-sümfoonia op. 10, viiulil soleerib **Anna-Liisa Bezrodny** ja dirigeerib **Mihkel Kütson**.

Värske plaat kannab kaht mõttelist pitserit. Esiteks on orkestri esimese, päris oma plaadi ilmumine oluline tee-tähis kogu Vanemuise sümfooniaorkestri 102aastases aja-loos. Meenutagem, et sümfoonilise muusika traditsioon Eestis on üldse enam-vähem sama vana kui Vanemuise orkester ning selle traditsiooni sünnikodu asub Tartus, kus 1900. aastal loodi Aleksander Läte eestvedamisel Eesti esimene sümfooniaorkester. Aastal 1908 moodustas Samuel Lindpere selle baasil Vanemuise sümfooniaorkestri. Läbi aegade on orkestrit juhatanud Juhan Aavik, Eduard Tubin, Erich Kõlar, Toomas Kapten, Endel Nõgene, Too-mas Vavilov, Hendrik Vestman, Lauri Sirp ja Mihkel Kütson. Teine mõtteline pitser on hüvastijätt helilooja Eino Tam-bergiga. Plaat tuli välja just enne jõule. Kuigi selle kava oli pühendatud suve hakul 80. sünnipäeva tähistanud helilooja loomingule, jääb see plaat ometi meenutama Eino Tambergi lahkumist meie hulgast 2010. aasta 24. detsembril.

On igal juhul väga tänuväärne, et kaks olulist Tambergi teost on nüüdseks plaadistatud ja muusikasõpradele kätte-

Kui magav vulkaan ärkab

Eelmise aasta lõpp tõi Eesti džässile veel ühe hea uudise, kui ilmus 2008. aastast tegutsenud ansambli **Xpress Quartet** debüütplaat „Don’t Wake Up The Volcano”. Nelja noore muusiku **Kaarel Liivi, Danel Aljo, Vladimir Vössotski** ja **Dmitri Nikolajevski** ühise jõupingutuse tulemusena tõsi-asjaks saanud plaat koondab muusikat, millel on juba olnud lööki ka väljaspool Eestit. Bändi juht ja produtsent on Vla-dimir Vössotski, Ukrainas sündinud, kuid terve teadliku elu Eestis elanud pianist, kes lööb meie jazzielus kaasa aktiivselt ja mitmel rindel.

Xpress Quarteti kõiki liikmeid seob see, et nad on enam-vähem ühel ajal õppinud Helsingis. Paar aastat tagasi, kui Eestisse tagasi pöörduti, hakati bändi tegema. Vössotski räägib, et repertuaar, millega alustati, erineb üksjagu prae-gusest: „Mängisime kaasaegset džässi – Chris Potter, Michael Brecker, Joshua Redman. Siis aga tuli mõte, et võõra repsiga ikkagi tõsiseltvõetavat bändi ei tee”. Vössotskil oli selleks ajaks kirjutatud juba hulk lugusid, mis käiku läksid. Kõlapilt, mida praegu CD-l kuulda võib, tekkis umbes aasta tagasi, kui bänd lindistas muusikaakadeemias originaalloomingu demot.

Vössotski arvab, et plaat peaks pakkuma huvi väga eri-neva maitsega muusikaarmastajatele. Ühisnimetaja on *fusion*, kuid väikese mõõndusega. Nimelt, kui *fusion* „klas-sikalises” mõttes segas jazzi ja roki, siis oleks praegu selles vallas toimuva kirjeldamiseks vaja välja mõelda mingi uus termin. Xpress Quarteti žanriliseks määratluseks pakub ta hoopis terminit *neo fusion*, kuna hõlmatud muusikastiilide skaala on palju laiem: siin on kuulda nii põhjamaist jazzi kui ka tantsulisemat *funk*’i ja *r’n’b*-d.

Muusika kirjutamisel oli Vössotskil palju abi arvutitark-varast, millela ta tänapäeval muusikategemist eriti ette ei kujuta. „Paljud lood sünnivadki mul jämmides ja *loop*’idega arvutis improviseerides. Akustiline klaver elektroonika taus-

saadavad. Arvestades Vanemuise sümfooniaorkestri koge-must teatriorkestrina, on plaadile valitud kava hästi õnnes-tunud ja mõnes mõttes isegi loogiline.

Esimese loona kõlab plaadil Tambergi 1981. aastal val-minud kolmeosaline Viiulikontsert, kus Anna-Liisa Bezrodny esitatud soolopartii meelitab teost üha uuesti ja uuesti üle kuulama. Sooloviulipartiis on sügavust ning interpreedi eri-list, isiklikku suhet esitatavasse muusikasse, selle igasse üksi-kusse nooti ja kõlanüanssi. Just need pisidetailid on plaadi-kuulaja boonuse ja elamus, millest kontserdisaalis sageli ilma jäädakse, sest juba mõnemeetrise vahemaa tõttu esitaja ja kuulaja vahel ei ole võimalik helidest iialgi nii detailselt osa saada. Huvitav on ka teada, et viiulikontsert plaadil on kont-sertsalvestus.

Plaadi teine teos, Tambergi 40minutiline Ballett-sümfoo-nia (1959) on plaadistatud esmakordselt. Kolmeosaline teos, mis on ühtaegu niihästi tants kui ka sümfoonia, oli kirjuta-tud Vanemuise teatri jaoks. Ballett-sümfoonia tuli esiette-kandele 1960. aastal Schwerinis (dirigendiks Kurt Masur!), sellest pool aastat hiljem toimus ettekanne ka Tartus. Tege-mist on väga dünaamilise teosega, kus pildiseeria vahel-duvad tempod ja karakterid, orkestrikõlale lisavad värve ja sisukust löök- ja puhkpillid, mille hulgas on muide ka altsak-sofon (**Lirike Vaher**). Orkestris on habrast läbipaistvust, aga ka massiraskust ja jõudu, rikkalikult on Tamberg mõlemas teoses kasutanud löökpille. Samuti on mõlema muusikas selgelt tajutavad helilooja natuuri kõige iseloomulikumad omadused: selles on huumorit ja elurõõmu, poeesiat, armastust ja lahtiste silmadega maailma vaatamist. Samuti ka rahutust või püsimatust, mis peegeldub tihti järgmist sammu või õiget suunda otsivates meloodiakäändudes.

Tambegi muusika on väga teatraalne ja tundub, et on peamiselt teatriorkestri rolli täitnud kollektiivile olnud magus väljakutse. Plaadil kõlava muusika järgi otsustades on Vanemuise sümfooniaorkester kasvanud korraliku koos-seisuga ja igati arvestatavaks kodumaiseks sümfooniaor-kestriks.

Malle Maltis

tal on ka väga maitsekas,” meenutab Vössotski ühte oma lemmikutest – Norra nu-jazzi innovaatorit Bugge Wessel-tofti. Alates 2006. aastast, mil Vössotski hakkas selles vallas tegema esimesi katsetusi, on sülearvuti muusiku sage kaas-lane laval.

Plaadi ja ühtlasi nimiloo pealkirja „Don’t Wake Up The Volcano” idee tekkis Vössotskil enne, kui kuulus Islandi vul-kaan asus oma vägitegusid korda saatma. Lugude pealkir-jastamiseks saab Vössotski inspiratsiooni harilikult palade kõlast ja struktuurist: „Konkreetses loos on madal bassiliin justkui uinunud vulkaani rollis ning kiired käigud süntesaa-tori ja saksofoniga meenutavad ehk pisut vulkaani ülesärka-mist”.

Ka plaadi kujundus on silmapaistev. Nimelt on seal kaju-tatud kunstnik Oleg Vössotski maali – just *fusion*’ile sobilike kirgiste värvidega, jaama kihutava ekspressrongi ja möllava vulkaaniga.

Seda, et plaadi ilmumine on tähelepanuväärne sündmus, näitab ka BBC huvi Xpress Quarteti tegemiste vastu. Üks lugu värskest CD-lt – „Hello-Goodbye” – on juba kõlanud BBC ra-dioprogrammi „Introducing” eetris, kus tutvustatakse laie-male üldsusele vähem tuntud ansambleid. Võib ette kaju-tada, kui tihe on sõel sealsetel produtsentidel, kes saadetud muusikakogusest kõige raadiokõlblikumad *track*’id peab valima. Brittide tähelepanu pälvinud loos teeb kaasa ka hur-mav lauljanna **Laura Põldvere**, kellega Vladimir Vössotski teeb tihedamat koostööd saksofonist Kristjan Mazurtcha-kiga nu-jazz-projekti Eclectic.

Xpress Quartetil on juba seljataga ka paar meeoleukat suvist välisreisi. Näiteks käidi esinemas Dubnas, saja kilo-meetri kaugusel Moskvast asuvas väikelinnas, rahvusvahe-lisel festivalil „MuzEnergo”. Mitte ainult jazzi, vaid ka teisi stiile hõlmavalt festivalilt kiirustati edasi Peterburi, kuulsa džässilaeva peale, kus toimub traditsiooniliselt festival „Jazz Neeva peal”. „Ma arvan, et üritusel, kus valdavalt on kavas traditsiooniline jazz, mõjus meie ansambel üsna unikaal-sena,” räägib Vössotski. „Vastuvõtt oli sealgi väga soe.”

Hiljuti EMTA lõpetanud Vössotski töötab oma muusika-liste projektide kõrval Otsa koolis pedagoogina. Paljudes noortes muusikutes näeb ta suurt potentsiaali. Juurde oleks vaja rohkem professionaalseid mänedžere, kes tegeleksid teiste tänapäeval muusikaga seotud tähtsate valdkonda-dega – marketingi, väliskontaktide loomise ja muu sellisega. Samas on ju teada, et magavale kassile hiir suhu ei jookse, ja nii peab ka muusik ise olema aktiivne ning tekkivatest või-malustest kinni haarama.

Ivo Heinloo

KONTSERDIPEEGEL

Romantismist koomikani

ERSO ja Esa Tapani (metsasarv, Soome) Olari Eltsi dirigeerimisel 21. I Estonia kontserdisaalis.

ERSO õhtu **Olari Eltsi** dirigeerimisel tekitas juba ette huvi, kuna ei Schumanni sümfooniaid ega Richard Straussi metsasarvekontserte esitata meil just sageli. Rääkimata R. Straussi muusikast koomilisele ooperile „Intermetso”, mis peaks siinmail olema tundmatu suurus. Schumanni Esimene sümfoonia ja eriti R. Straussi kuulus Metsasarvekontsert nr 1 olidki vist magnet, mis rohkelt publikut kohale meelitas. Peab aga märkima, et kui Schumanni sümfoonia ettekanne mõjus üldjoontes huvitavalt, ehedalt ja veenvalt, siis R. Straussi teoste esitus jättis nii mõnedki „otsad” pisut harali. Miks nii, nüüd lähemalt.

Robert Schumanni (1810–1856) Esimene sümfoonia B-duur *op.* 38 („Kevad”, 1841) juhatas sisse helilooja n-ö küpse loomeperioodi ja on komponeeritud rekordiliselt lühikese aja, 28 päevaga. Kuigi teose partituur on kirjutatud väikesele, s.t kahesele puhkpillikoosseisule, võib ettekande kõlatasakaalu saavutamine siin osutuda üsna kapriiseks ülesandeks. Seetõttu tegi näiteks Gustav Mahler omal ajal Schumanni kõigist neljast sümfooniast oma orkestriredaktsiooni, mida Elts ilmselt tegema ei pidanud.

Sümfoonia avaosa *maestoso*-karakter mõjus üsna väljapeetult, samuti sujuva *accelerando*’ga üleminek peateema *Allegro molto*’le, kus tähelepanu äratasid keelpillide täpsed *detache*’d. Ainult kõrvalpartii jäi kuidagi vähe individualiseerituks, möödudes justkui märkamatu. Ent juba töötluses kujundas Elts läbi *subito*-kontrastide küllaltki väljendusriikka dünaamikareži, kasvatades sellest ka esimese suurema kulminatsiooni. Kõik tempolised lahendused, eriti kaks avaosa lõpueelset *accelerando*’t, mõjusid oma lennuka karakteriga hästi värskendavalt. Järgnenud *Larghetto*’s üllatas tšellode lüüriline kantileen, sama kõrvapaitavalt sobitus aeglase osa nokturnsesse kõlapilti ka tromboonide pastelne ansambel.

Sümfoonia viimased osad (skertso ja finaali) olid esituslikult „maalitud” justkui ühe pintsli tõmbega ning karakterite mõttes kantud ühtsest hingusest. Finaalis on puupillidel oluline roll nii sooloreplikides kui eriti täpsetes ansamblites ning kõik kõlaski artistlikult ja peaaegu laitmatult.

Sõna „peaaegu” vajab väikest kommentaari ja mitte ainult finaali kontekstis. Kui vaadata Schumanni Esimese sümfoonia partituuri artikultatsiooni mõttes, siis peaks kohe silma torutama *sforzato*-aktsentide rohkus kõigis osades (v.a teine). Näiteks skertsos võib leida *sf*-märke seitsmes taktis järjest! Ma ei tea, kas Mahler on oma Schumanni redaktsioonis need *sforzato*’d maha võtnud, kuid Elts neid igatahes eriti välja

ei toonud, küll aga n-ö kompenseeris seda efektse *subito*-dünaamikaga. Seetõttu jääbki näkitsema väike küsimus, et äkki oleks Schumanni dünaamika läinud liiga „närviliseks”, kui kõigist neist *sf*-rõhkudest kinni pidada. Või siiski mitte?

Mõnevõrra rohkem küsitavusi tekitas teises kontserdipooles kõlanud Richard Straussi (1864–1949) Metsasarvekontsert nr 1 Es-duur *op.* 11 (1883) **Esa Tapani** esituses. Asi polnudki niivõrd solistis (tema artikultatsioonivõtete mitmekesisus oli ju mõnele intonatsioonivääratusele vaatamata suisa kadestamisväärne), kui võrd teose esituslikus kontseptsioonis.

Alustuseks sellest, et Richard Straussi muusikas on tavaliselt paras annus teatraalsust. Teatraalsete stseenide kaupa hakkas alguses kulgema ka metsasarvekontserdi esitus, solisti ja orkestri ühismõtlemine ning kõlatasakaal olid samuti esiotse kenasti paigas. Kuid mingist hetkest hakkasid tekkima teatud ebakõlad muusikaliste episoodide sidususega. Kuigi Straussi kontserdi kolm osa kõlavad *attacca*, ei peaks see tähendama, et äärmised *allegro*-osad ja keskmine *Andante* võiksid kulgeda enam-vähem ühetaoliseks nivelleeritud tempos. Strauss pole ilmselt mõelnud oma oopust üheosalisena, paraku jättis ettekande karakterite ja tempode inertsus sellise mulje.

Märksa reljeefsemalt ja kaasahaaravamalt kõlas õhtu lõpunumber, valistseen R. Straussi koomilisest ooperist „Intermetso” *op.* 72 (1918–1923). Muusikaline huumor mõjub ergastavalt ka orkestrile: kõik need teatraalsed keelpilliglissando’-d vaheldumisi justkui kõverpeeglis kujutatud Johann Straussi valsside koomiliste parafrasidega, tulemuseks n-ö hooletult elegantne olustikumuusika. Koomiline küll, kuid „grimmi” polnud õnneks mitte kuskil liiga pak-sult peale võõbatud.

Muuseas, lugesin just Penguini ooperient-süklopeediast, et Arnold Schönberg olevat toda meil peaaegu tundmatut „Intermetso” pidanud Richard Straussi üheks õnnestunumaks lavateoseks.

Igor Garšnek

Talendid kodus

Sarja „Talendid kodus” kontsert: Tallinna Kammerorkester, solist Kaija Lukas (viul), dirigent Juha Kangas (Soome) 22. II Mustpeade majas.

Parafrasina üleskutsele „Talendid koju” kannab Tallinna Filharmonia uus kontserdisari pealkirja „Talendid kodus”. Selle avakontserdiks oli kodus praegusel ajal end Londonis täiendav viuldaja Kaija Lukas ja dirigendiks orkestri lemmik Juha Kangas.

Kangas on dirigent, kelle kontserdid TKOga on alati oodatud, sest tema sobivus meie orkestriga on vaimustav. Kangase musikaalsus,

temast kiirgav energjavoog ja muusika ning orkestri juhtimise täpsus on meisterlikud. Minu mäletamist mööda pole tema ja TKO ühistööna antud ühtki kontserti, mis poleks puudutanud kuulajate sügavamaid hingekeeli.

Kontserdi kava oli huvitav, mõneti ebaharilik järjestus – Nordgreni „Rock Score” *op.* 100 (1997), Mozarti Viulikontsert G-duur KV 216 (1775), Sumera „Symphoné” (1998) ja Haydni Sümfoonia nr 97 C-duur Hob I:97 (1792) – toimis hästi. Nii tekkis omamoodi ABAB-vorm Nordgreni ja Sumera ning Mozarti ja Haydni vahel. Kangas on juba aastaid juhatanud mitmete eesti heliloojate teoseid nii siin kui oma koduorkestriga. Olgu öeldud, et sel kontserdil kavas olnud Nordgreni ja Sumera teose on ta Keski-Pohjanmaa kammerorkestriga juba mõni aeg tagasi salvestanud (ilmunud ka CD-l).

Soome helilooja Pehr Henrik Nordgreni „Rock Score” 19-le keelpillile on tellinud Kaustise Rahvakultuuri Keskus oma uue maja avamispidustusteks. Selleks, et lahendada nii festivalide kui kammerkontsertide korraldamise asupaiga probleeme (mida tasuks meil kindlasti soomlastelt õppida), ehitati sinna graniidist kaljuküljele hea akustikaga kontserdisaal, mis ehitusena saigi inspiratsiooniks nimetatud helitöö loomisel. Nagu kavalehelt lugeda, on helilooja öelnud: „*Rock Score* on nagu kivisse raiutud muusikaline fantaasia. Olulisemad on staatilised elemendid – kõlad. Olen ka kasutanud mõningaid lühikesi meloodilisi motiive – meenutus rahvamuusikute viulimängust. Ideaalis peaks teose lõpp olema kuuldav graniidist mäe sees”. Olgu helilooja ütemistega nagu on, noodis kirjapandu teeb reaalselt kuuldavaks siiski interpret. **Juha Kangas** elustas põnevalt partituuri, tuues esile kõlavastandusi, liikumist erinevate pillihälte, korra ja kaose vahel. Selles mõjuvas teoses on igal keelpillimängijal tõesti oma partii, nii et pillirühmadest saame rääkida vaid tinglikult. **Tallinna Kammerorkester**, kes esines meeldivalt vana-koosseisu-hõngulisena, oli nõtke dirigendi kavatsusi vastu kajama.

„Talendid kodus” nimikangelase **Kaija Lukase** viuliõpingud algasid Rapla muusikakoolis Tekla Tappo ja Reet Leinuste käe all, edasi tuli TMKK Tiit Peaske juhendamisel. Õpinguaga kodulemail kuulused mitmed üleriigiliste võistluste võidud ja eripreemiad ning III koht ja eripremia rahvusvahelisel konkursil „Remember Enescu”. Edasi tulid preemia Ruislip-Northwoodi konkursil 2007. aastal ja hõbemedal *Marlow Music Festival*’il 2008. aastal. Pärast TMKK lõpetamist on viuldaja õppinud 2006–2009 Londoni Guildhalli muusika- ja teatrikoolis Jacqueline Rossi klassis ning 2009-2010 Philadelphias Eduard Schmiederi käe all, jätkates nüüdseks taas Londonis.

Mozarti viulikontserdid on alati ja kõigile proovikivi. Näiliselt lihtsa faktuuri taga peitub selline väljendusvahendite võimalusterohkus, mis nõuab suurt süvenemist, rääkimata filigraanse intonatsiooni nõudest. Ja mis seal salata,

on meiegi kriitikud kõrgelt hinnanud küllaltki lihtsakoelist ja siledat, näiliselt emotsionaalset mängu, milles on puudunud süvenemine teose sisusse. Mozarti muusika puhul jääb aga kuningas nii alasti. Oluliseks muutub kõik, ka õiged tempovalikud. Näiteks on Mozarti viulikontsertide äärmiste osade traditsioonilised (ja põhjendatud) tempovahekorrad kas kiire I osa ning sellele vastukaaluks suhteliselt rahulikus tempos III osa või siis vastupidi, mõõdukas I ja sartsakas III osa. II osa tempo ja karakter kujundatakse vastavalt osade sisulisele gradatsioonile. Lukas valis kolmanda tee: mõõdukad äärmised osad ja väga rahulik II osa. Ja võib ka nii, sest esitus oli veenev. Solisti kogu olemus ja ta mäng on võluvad. Natuurilt on ta vist pigem lüürik, sest õnnestunud olid just laulvamad lõigud ja kadentsid. Väljaõpe on viuldajal väga hea, mängutehniliselt hõredaid kohti ei tekkinud. Rõõm oli kuulda, kuidas ta tunnetab suurepäraselt saali, aja andmist ja kõla kandmist (kasutades Panso stiilis väljendit). Kuulama pani kõlavärvipaleti mitmekesisus, mille Lukas oma toredast, kandva kõlaga pillist välja võlus. Hindan kõrgelt tema fraasitunnetust, nüansside tajumist ja nende esiletoomist. Oli tunda, et ta nautis muusitseerimist nii tundliku dirigendi ja orkestriga. Kõlaline vahekord orkestriga oli hea ning kordagi ei tekkinud tunnet, et orkester katab solisti. Ning lõpuks – ka mitte vähem tähtis – publik võttis viuldaja vaimustunult vastu. Jääb vaid põnevusega oodata ta järgmist esinemist, mis leiab aset juba vähem kui kuu aja pärast.

Sumera „Symphoné” keelpillidele ja löökpillidele on kirjutatud 13 aastat tagasi Eesti muusika päevadeks. Juba tollal tõi kriitika välja Sumera muusikale iseloomuliku pulbitseva energia ja üha kasvava pinge, võrreldes seda justkui Elleri muusikaga uues kuues. Mina julgen pigem väita, et Sumera läks Ellerist edasi hoopis oma teed. Ühe motiivi järelejätmatu kordamine, mida kohtame nii tema kammermuusikas kui sümfooniates, areneb läbi dünaamika ja erinevate kõlavärvide muutumise halastamatu paratamatusega sisulise kulminatsiooni suunas. Sumera poolt oma teostele kehtestatud vormiline areng on jõuline omaette väljendusvahend. Kangase interpretatsioon järgis kõiki neid näitajaid, kuid peenendatud tunnetuse kuues ja filigraanselt läbitöötatuna, mis kokku mõjus väga valusalt ja võimsalt.

Haydni sümfoonia nr 97 C-duur kuulub nn Londoni sümfooniade hulka ja on kirjutatud Haydni esimese reisi aegu Inglismaale. Võtta teos kavas kontserdi lõpetuseks oli suurepärase idee: pärast Nordgreni ja Sumera ekspres-siivsust ning Mozarti mänglevat lüürikat pääses 60aastase Haydni küps meisterlikkus eriti hästi mõjule. TKO koos lisajõududega ERSOst mängis toredasti. Õnneks oli kohal siiski palju innukaid noori ja ka vanemat asjatundlikku publikut, kes oskasid seda kontserti vääriliselt hinnata.

Niina Murdvee

MUUSIKAMAAILM

JAMES LEVINE’I ELUTÖÖ NEW YORGIS Märkimaks New Yorgi Metropolitan Opera peadirigendi James Levine’i 40 aastat teatris (1970–2010, 34 aastat muusikale juhina) on ilmunud uhked juubelisarjad tema kolossaalsest tööst. 21 DVD-le on jäädvustatud 11 etendust ja galakontsert, 32 CD-l on 15 ooperietendust, muidugi esmaklassiliste solistidega. BBC Music (Vol 19 No 3) hindab etendusi eraldi (kahjuks pole ruumi selleks põhjust andnud lauljate esiletoomiseks): DVD-de silmapaistvamad on Mozarti „Figaro pulm” (1995), R. Straussi „Elektra” (1994) ja „Roosikavaler” (1982), Bergi „Wozzeck” (2001); CD-dest Wagneri „Lohengrin”, Debussy „Pelléas ja Mélisande”, Stravinski „Kevadpühitus”, „Ööbik” ja „Oidipus rex”, John Harbisoni „Suur Gatsby” (neist 22 lavastust esmakordselt salvestisel).

MOZARTWOCHE SALZBURGIS

Kaks tosinat valitud kavu 21.– 30. I (täna neli kontserti), Mozartilt ka „Võlulööd” kontsertkorras (dirigent René Jacobs), tema kõrval Alban Berg (sh Gidon Kremer Viulikontserdiga), Heinz Holliger (mitmes kavas ka dirigendina, oboel või klaveril), Georg Friedrich Haasi uus keelpillikvartett ning J. S. Bach, J. Chr. Bach, C. Ph. E. Bach, R. Strauss, Brahms, Haydn (ka ooperikatkendeid), Schubert. Publiku ees on Freiburgi Barokkorkester, Les Musiciens du Louvre (Marc Minkowski), Camerata Salzburg (Louis Langrée), Mozarteumorchester (Ivor Bol-

ton), Hagen Quartett, Nikolaus Harnoncourt’i käe all mängivad nii Concentus Musicus (avaõhtul) kui Viini Filharmonikud; solistideks lauljad Christine Schäfer, Annette Dasch, Rolando Villazón, Thomas Quasthoff, pianistid Maurizio Pollini, András Schiff, Fazil Say, viuldaja Christian Tetzlaff jt. Homme annavad Viini Filharmonikud Suures festivalima-jas ammu välja müüdud kontserdi Charles Mac-kerrase mälestuseks. Pidustused lõpetab Euroopa Kammerorkester, dirigeerib meteorina tuntuks saanud kanadalane Yannick Nézet-Séguin, Mozar-tiga klaveril Piotr Anderszewski. Mozarti sünnipäev oli eile. BBC Music pühendas talle oma selle kuu erinumbri.

BRITISH COMPOSER AWARDS 2010

Briti heliloomingu tulevik on noorte kätes, näitavad viimased auhinnad: pool 14 kategoorias pärjatuist on alla 35aastased heliloojad! Nominentideks enam kui 300 ette kantud teost, võitsid ka naisheliloojad kuus auhinda. **Cheryl Frances-Hoad** (30) on kahe kategooria (liturgilise ning sooloinstrumentaalžanri) laureaat, **James Hamil-toni** (26) „The Causeway Suite” sai auhinna džässi-, **Ryan Wigglesworthi** (33) „Augenlieder” vokaal-, **Sasha Siemi** (26) „Psalm 140” koorikategoorias, lavamuusikas on võitja **Rory Boyle** Šoti Muusi-kaakadeemias esietendunud ooperiga „Kaspar Hauser”; rahvusvahelise auhinna sai **Unsuik Chin** Tšellokontserdi eest.

TUNNUSTUSI VEEL

■ Japan Art Associationi otsusel võitis 2010. aasta *Praemium Imperiale* (150 miljonit jeeni koos dip-lomi ja medaliga) pianist **Maurizio Pollini**. ■ 2011. aasta Louisville’i Grawemeyeri komposit-siooniahinna (100 000 dollarit) on väärinud **Louis Andriessen** Dante-ainelise multimeediooperi „La commedia” eest, mis esietendus Hollandi festivalil Amsterdamis 2008. aastal. ■ Briti lavastaja **Keith Warner** on valitud Taani Kuningliku Ooperi uueks juhiks Kasper Holteni järel, ametiaeg algab augustis. ■ Loren L. Zachary konkursi Los Angeleses võitis 22 aastane New Yorgi sopran **Nadine Sierra**. ■ Svetlanovi-nimeline 2. dirigentide konkursi Montpellier’s on võitnud **Christoph Altstaedt** (SLV), Keski-Euroopa Noorteorkestri asutaja. ■ Moskva Suure teatri kunstiliseks juhiks (heli-looja Leonid Desjatnikov järel) ja peadirigendiks sai **Vassili Sinaiski**; Desjatnikov kirjutab teatril-e Balzaci aineil uut balletti „Les illusions perdues”. ■ Juunis-juulis 2011 Moskvas ja Peterburis toimuva 14. Tšaikovski konkursi (klaver, viiul, tšello, mees-ja naislaul) žüriide auesimeesteks tulevad klaveri erialal **Van Cliburn** ja laulu alal **Plácido Domingo**. Kolme instrumentaalžürii ainus naisliige on viul-daja **Anne-Sophie Mutter**. Korralduskomiteed juhiv **Valeri Gergijev**, konkursi peadirektor on **Richard Rodzinski**. Poolfinaali kohustuslikud palad kirjutavad **Rodion Štšedrin** (klaver),

Krzysztof Penderecki (tšello) ja **John Corigliano** (viul), kaks viimast on ka vastavas žüris.

HANDO NAHKURI RAHVUSVAHELINE EDU

Noore pianisti Hando Nahkuri (28) teine CD „DeusEx-Clavier” (firma ERP) on leidnud harvanähtava tun-nustuse ajakirjas PIANONews: „**CD „DeusExClavier”** on lihtsalt avastus! ... kõrgpunktiks on Schumanni Sümfoonilised etüüdid *op.* 13, mis ei jää alla isegi Wilhelm Kempffi või Martha Argerichi legen-daarsetele tõlgitsustele”. Ajakirjas on ka intervjuu Nahkuriga. Veebiajakirjas Zeit Online (28. XII) on see CD valitud aasta kolme parema hulka: „Hando Nahkur on üks suurtest üllatustest klaverimaastiku-l ... selle CDga mängis ta end suure pianistide ridadesse”, kõlab valiku põhjendus. Mõlemad hin-nangud on Burkhard Schäferi sulest. Fort Worthis Texase Kristliku Ülikooli muusikakoolis õppiv Nah-kur astus läinud aastal üles rohkelt USAs (sh New Yorgi Yamaha Piano Salonis), samuti Itaalias Tre-visos ja Šveitsis ning Torontos, Chopini aastal Costa Ricas jm. Enim on ta kavades olnud Chopin, Liszt ja Erkki-Sven Tüür. Mitmed esinemised on tagasi-kutsed paikadesse, kust ta lahkus konkursi laureaadi-na. Eelkonkursil septembris New Yorgis valiti ta rohkem kui 200 pianisti seast 24 hulka võistleva Liszti-nimelisel konkursil kevadel Utrechtis.

Priit Kuusk

Ülevaate „Eesti muusikuid maailmalavadel, jaanuar” leiab huviline e-Sirbist.

Naabob Mutt

Sissejuhatus naaboblusse ja esimene õppetund

mihkel
mutt
mälestused
IV
KANDILISED SAMBAD. ÜLIKOOI.

Mihkel Mutt,
Mälestused IV.
Kandilised
sambad.
Ülikool.
Kirjastus
fabian, 2010.
239 lk.

ERAKOGU

Paavo Matsin

Asudes lugema Mihkel Muti mälestuste IV köidet (ülikooliaeg), oli mu eelhäälestus sümptati-seeriv ja ma ei pidanud pettuma. Olen ikka hin-nanud Mutti heaks kirjanikuks. Vaatamata isegi sellele, et omades küll väga nauditavat irooni-lis-teravmeelset kirjutamisaparatuuri (teda on kerge ja lõbus-nõudlik lugeda), pole ta minu arust leidnud alati endale väärilist temaatikat, mida oma teostes kajastada. Nii mõnigi kord Muti kirja pandut lugedes on mulle jäänud mulje, et ta justkui raiskab oma sädelevat völu-kepikiirt mõttetute urgaste või tüüpide peale, pärinegu need siis mahlakast kõrtsimõllust või luitunud ametlikust eesti kultuurielust. Kahtlemata on näiteks Muti „Kõrtsikammija” (2005) üle keskmise teos, aga kogu see ekskursioon madalate olude ja karakterite demonst-reerimiseks mõjub vaid kõrge ümberriietatud šeiigi seiklustena oopiumiurgastes. Ometi ei saa Mutti nii lihtsalt paika panna, osava kõrge ja madala kombineerijana toob ta ikka lõpuks mängu midagi Oscar Wilde’i ja Surma sarnast ning asi hakkab kandma. Kuid küsimus jääb: mis piitsutab Mutti kui ümberriietatud naa-bobi tegema oma loomingus tihti sellist pikka peldikubaarilist rännakut? On tal üldse vali-kut? Kuhu peaks üks ümberriietatud naabob siis tänapäeval minema? Muide, see väga cool sõna „naabob” pärineb Muti mälestustest, kus ta kirjutab, kuidas ostis „kena pruuni villasest riidest tressidega hommikukuu”, milles kavat-ses hakata ülikooliloengutel käima ja „milles nägin enda meelest välja nagu naabob”, aga ema keelitas teda pirsarsilmi sellest loobuma. On tähenduslik, et ka käesolevaid mälestusi kir-jutades kandis ta enda sõnul seda seljas (vt lk

63). Siin aimub juba teatavat elukestvat naabo-bipõhisust! Lisagem siia terviku mõttes ka veel ülikooliks ostetud kalossid ja väike piip, ja meie ees on tõesti salapärane rikas ja mõjukas isik, mingi varanduseomanik, India kuberner (seda peaks naabob tähendama) sovetlikus „te-ärr-üüs”. Selline lähenemine on väga sümpaatne.

Kalosside ja piibu kõrvale sobiks iseloomu-liku pildi loomise mõttes tuua Muti toonasest elust ja ettevõtmistest lisaks kas või juhtum, kui ta tahtis korraldada Balmonti luule õhtut koos Leningradi üliõpilastega, kuna „see kõlas kuidagi peenelt ja sel polnud nõukogulikkumai ku juures” (lk 80). See õhtu muidugi kunagi aset ei leidnud ja ilmselt toimumise korral ei sobikski see siia näitetoomiseks. Niisiis Mutt kui šeiik, naabob ja Belmont kajastamas nii oma loomingus üldisemalt kui ka antud mälestus-tes konkreetsemalt tihti endale alla jäävaid, värvitumaid tegelasi ja olusid. Kuid mälestus-tes eristuvad ka mõned tipud, Mutist kõvemad mängurid või seltskonnad, kelle puhul tunneb Mutt ilmeksimatult naabobsuse tuuma ära. Ta hindab nende vaimukust, kilde, husaarsest elamist nõukogulike lavakujunduste kiuste, ta imetleb näiteks nende vaimset ja täiuslikku joomist, mõnikord ka surnuksjoomist. Ta imet-leb neid nagu eestiaegseid õppejõude. Needki on piisavalt naabobid.

Läbi oma mälestusköidete ei too Mutt eriti võrdlusi või vihjeid teistele kirjanikele ja teos-tele. Mõnes mõttes võiks seda ju palju luge-nud mehelt oodata. Või siis just mitte? Kui ta seda vahest harva teeb, siis on need solidsed klassikalised autorid nagu Bulgakov, Th. Mann jne. Ometi just ülalkirjeldatud väljapaistvate isikute-naabobide puhul toob Mutt sisse taba-vad võrdlused. Nii kõrvutab ta ühte oma kuna-gist õpingukaaslast Sebastianiga E. Waugh’ meisterromaanist „Tagasi Bridesheadi”. Ja tõesti, tuleb olla Mutiga nõus – naabobsemat tegelast kui elu *wild-child* lord Sebastian oma mängukaru ja püha napsitamisega on maail-makirjandusest võimatu leida. Sebastian esin-dab naabobsust maailma mastaabis. See Muti pisike kõrvutusdetail on aga oluline mitmel

tasandil, sest romaani „Tagasi Bridesheadi” peategelane Charles Ryder ja lord Sebastian Flyte tutvuvad just ülikooli ajal ja see fluidum jääb hiljem kaunitl kättesaamatuks. Ka Rein Helme (hüüdnimega Krahv) on Muti jaoks üks meeldejäävamaid kujusid naabobsetest Tartu ringkondadest. Ta kirjutab: „Kui kord aastaid hiljem „Kukus” kohtusime ja veidi poliitikast rääkisime, ütlesin, et olen oma sisimas vist ikkagi kodanliku liberalismi pooldaja. Selle peale Rein Helme hüüatas siira ahastusega: „Aga härra Mutt, kodanlik liberalism – see on ikkagi midagi väga-väga halba!” See kõlas nagu operett, aga samas ei kõlanud ka.” (lk 54). Võiks öelda, et omast arust juba piisavalt naabob Mutt kohtub siin tõelise naabobiga. Võib ju küsida, mis on ikkagi naabobi mänge-mise ja tõeline naabob olemise vahe? Võib ka küsida, kas kirjanik saab üldse olla tõeline naa-bob, lõpuni naabob? Tundes härra Reinu (meie ringkonnas oli tema hüüdnimi Härra Kindral) äärmiselt põgusalt, aga seda ilmutuslikumalt, jätan need küsimused vastamata.

Ma arvan, et peaksime olema tänulikud Mutile, et ta meile, kes me tihti ehk ikkagi ainult mängime oma elus naabobe, esitab selle mälestuskillu kaudu väga hea ja olulise mõtlemisaine. Ärgem siis, härrased-nii-öelda-naabobid, mõistkem Mutti hukka tema kodan-liku liberalismi pärast, nentigem lihtsalt, et igal naabobil on oma naabobipäev, kus ta kohtub millegi Suuremaga. Tõelise Naabobiga, keda härra Krahv kahtlemata esindas. Tema kõrval kahvatuks me kõik, kahvatub hetkeks ka Mutt. Loomulikult peab normaalne inimene olema aristokraatlik konservatiiv ja monarhist, mitte kodanliku liberalismi esindaja! Tavaline täna-päeva vasakpoolne (eesti) kultuuritegelane siin muidugi üldse mingit probleemi ei adu, aga Mutt ei ole nii loll ja vestab sellistest väl-japaistvatest isikutest ja kohtumistest tasa-kaalustatult (mõttlikult) ning mitte lühemalt kui omaaegsetest olulistest õppejõududest. Ja see lähenemine näitab, et rõhud on Mutil memuaarides õigesti paigas. Muidugi koos-neb iga isiku naaboblus paljudest eri teguri-dest (Mutt on enda puhul oluliseks pidanud ka näiteks lapsepõlves pähe õpitud Sherlock Holmesi lugusid jne, vt mälestuste II köide, lk 60), naabobluses ongi uskumatuid sümbioose ja arenguastmeid, uskumatuid võimalusi ja varjundeid. Aga ka vaieldamatud tipptegijad, kellesse tuleb suhtuda sügava austusega.

Polizia Braun – naabobide valitsejanna

Siit jõuame ka naabobiteema jätkuks teise suure olulise järelduseni, vaagides Muti mäles-tusi. Kui kirjanik kirjutab enam-vähem ausalt, siis oleks ju ikkagi elementaarne, et midagigi hakkab memuaarides tema ilukirjanduslike teostega kaasa helisema. Muidugi on see käsitlemist leidvatest eluetappidest. On selge, et ülikooliaeg on küll olnud see ajajärk, mis on kahtlemata Muti loomingus olulist kajasta-mist leidnud, kuigi ta ise nimetab neid aastaid edaspidisega võrreldes pigem „eelülikooliks” (lk 195). Katsun põhjendada, miks pean mäles-tuste ülikooli-köidet Muti loominguga tege-lejatele oluliseks, ehk isegi olulisemaks kui eelmisi, lapsepõlve ja kooliaega kujutavaid, ja võib-olla ka hilisemaid, ülikoolijärgseid aastaid vaagivaid memuaarilehekülgi.

Eks igaühel ole omad lemmikud, aga minule on Muti kõige olulisemaks teoseks tema „Elu allikad” (1988). Just siin on Muti iroonilis-terav-meelne aparatuur leidnud endale geniaalselt õige teema ja sümmeetriliselt vastava mater-jali. Siin ei langeta esmateose „Fabiani õpi-lane” paljusõnalisusse ega mõnede hilisemate teoste võib-olla ehk liialdatud olude demonst-reerimisse ja ringituiamisse. „Elu allikad”, mille asetaksin kõhklemata (ja lühimahule vaatamata) eesti kirjanduse tippteoste hulka, on parajalt tempereeritud, väga kujundlikult orkestreeritud, piisavalt tempokas ja algusest peale läbi selgete karakterite kaasaimnev. Kui piirdume piiratud hulgast teostest toodavate näidetega, siis näiteks „Kõrtsikammija” peate-gelase Veebiani anabasis on küll ilmselt kuidagi

tema uduse isikuga põhjendatav ja kooskõlas, aga keskkond, milles liigutakse, mõjub ikkagi pikemas lõikes ta võlukepikiirele kuidagi hal-vavalt ja venivalt. Kõrtsse võiks olla vähem või rohkem, see ei muudaks asja. Tegelasi võiks olla rohkem või vähem, see ei muudaks asja. „Elu allikad” aga on klaar ja ülitäpne, kogu Mutti huvitav vastuolu kõrge ja madala, naabobide ja pööbli, maa ja linna jne vahel on ilusti ja paraja ökonoomsusega edasi antud, kusjuures ei puudu ka kiired kõrtsikammimised (ja teoses esinevad Tartu kohad on iseloomulikud kui „Kõrtsikammija” Tallinna suhteliselt isikupä-ratud ja rutiinsed „augud”). Isiksuse keeruline hämarus tuleb siin esile läbi mitmete tegelas-kujude, kes justkui kannavad ühe ja sama vas-tuoludest vaevatud inimese kahtluste ja suhtu-miste mõttejoni.

Ei ole raske arvata, et mingid mälestuste IV köites kajastatud ülikooliaegsed teemad on oma ilukirjandusliku analüüsi leidnud juba varem „Elu allikates”, kus kogu taustsüsteemiks on ju Suurkool. Kolmest peategelasest esindab naabobsust selgesti Polizia Braun ja vastand-likku pööbellikkum-barakillikkum suhtumist (asi on kaunis tabamatu, ma ei ole kindel, kas need on siin kõige paremad sõnad, võib-olla peaks kirju-tama „nõukogulikkum-leplikku” või „talupoeglik-kum-singilikku”, midagi sellist, keeruline öelda) Arved Mahtra ja Tuuli Botik. Nende kolme kaudu on Mutt tabanud väga hästi mingit kau-nis raskesti sõnastatavat Tartus kohati hõljuvat ülikooli vaimu, selle eufoorsust ja paratamatut kaduvust. Polizia Braun oma villa, gürsa, kael-kirjaku emakast tehtud tuhattoosiga on kaht-lemata Suur Naabob, ometi vajab temagi seda tabamatut *alma mater*’i atmosfääri samamoodi nagu jookidukuperekonnast puruvene referaa-tide kirjutaja Tuuli Botik või talupoegi esindav jõuline primitiivüliõpilane Arved Mahtra. Kuigi naabob Mutt ise läks ilmselt ülikooli nagu oma kodumaja kõrvaltuppa (ka „Elu allikate” *über*-naabob Polizia tundis vaid kerget masohhist-likku naudingut eelseisvast ülikoolist ja valis avaaktuseks naabobsed läbipaistvad viigipük-sid, kiletiibadega rinnahoidjad ja nisuvärvi paruka, Mutil, mäletame olid – hommikukuub, kalossid, piip), on siin teoses mingeid Muti foo-biaid läbi mängitud ka vastaspoolele jäävate tegelaste Arvedi ja Tuuli kaudu.

Kui Mutt mälestustes kirjutab, et ta oli lühi-kest aega rahvamaleva funktsionäär, „družiina juht” (lk 88), siis ka Arved Mahtra kannab sama ametit. Või kui Tuuli Botik kirjutab mingeid tobedaid lõputuid referaate, siis võiksime tähe-lepanelikult mõelda mälestustes kirjeldatud Muti ülikooliaegsele erinemistahtele massist, äratuntavalt poliziabrunlikule äärmuslikule individualismile (lk 67) ehk väga naabobssele suhtumisele õppematerjalidesse (tal tekkis täielik tõrge tavapäraste õpikute ja õppimise suhtes). „Elu allikate” seisukohalt on Muti IV mälestusköide seega ülioluline taustmaterjal ja annab tulevikus põhjust ilmselt paljude mit-tenaabobsete referaatide kirjutamiseks igasu-gustele Tuulidele ja Arveditele. Võib-olla isegi mõnele Björnile Uppsalast. Ja see on hea, sest Mutti on tegelikult alati hariv lugeda.

Laiemasse ringi

Praegu on veel vara öelda, kuidas paigutuvad Muti mälestused lugemata hulga teiste ülikooli mäletajate taulast, keda tuleb aina juurde. Äsja ilmusid näiteks teoloog Elmar Salumaa memuaarid (900 lk peent kirja! ja NB! ühes köites!), mida loed nagu põnevusjuttu. Ka seal nagu Mutil ei ole justkui ülikoolil kõige pare-mad ajad, õppejõud ja piiskop Rahamägi peab oma orgiaid, osa lektoreid on ikka täielikud tarikad jne. Tundub, et kõik kordub, alati on üli-koolil paremad ajad tulemas või siis juba möö-das. Ise panin küll kodus Muti IV mälestuste köite just Tartu ülikooli käsitlevasse riulisse ja omast arust väga väärrikale kohale. Vaatasin, et olin torganud Muti raamatu täpselt korporat-siooni õllekannu ja kaelkirjaku emakast tehtud peahoone mudeli vahele. Lähen lasen nüüd gürsa õue jalutama, Polizia peaks ka kohe koju tulema.

Viiekümnnendad. Inimese mõõde

Kirjanduslooline fragmentarium. Toomas Liivi mälestuskonverentsil 14. I 2011 Reaalkoolis ette kantu alustekst

SIRBI KIRJANDUSARHIIV

Jaak Urmet, kirjandusuuriija

Peaosades

August Alle, Nigol Andresen, Vladimir Beekman, Johannes Feldbach, Erni Hiir, Aadu Hint, August Jakobson, Mihkel Jürna, Aira Kaal, Manivald Kesamaa, Felix Kotta, Erni Krusten, Hans Kruus, Paul Kuusberg, Jaan Kärner, Uno Laht, Max Laosson, Hans Leberecht, Kersti Merilaas, Magnus Mälk, Eduard Männik, Minni Nurme, Ralf Parve, Lilli Promet, Eduard Päll, Egon Rannet, Mart Raud, Lembit Remmelgas, Paul Rummo, Ants Saar, August Sang, Johannes Semper, Ilmar Sike-mäe, Rudolf Sirge, Juhan Smuul, Endel Sögel, Aksel Tamm, Osvald Tooming, Friedebert Tuglas, Arnold Tulik, Oskar Urgart, Olaf Utt, Debora Vaarandi, Paul Viiding.

Siirus

„Ma ei usu, et Smuul vastu ennast kirjutas. Asi oli selles, et kogu see 1946. – 1948. aasta taust oli teine, selline, nagu enam ette ei kujuta. 1945. aastal lõppes sõda ära. Me ütleme praegu küll, et Eesti jaoks kestis see sõda edasi, aga tegelikult lõppes sõda ära ja mingisugune asi hakkas uuesti otsast peale. Kes oli surnud, oli surnud, kes oli laagris, oli laagris, aga need, kes elasid, hakkasid jälle otsima võimalusi oma asju paika panna. Peale kõige muu oli esimestel aastatel ka tunne, et midagi on muutunud – et enam ei saa jätkuda arreteerimised. Kui Laskur-korpus tagasi tuli, ei olnud ju asi selles, nagu oleks uus okupatsioon alanud – siis tulid isad ja vennad ja mehed tagasi, tuhandete kaupa, ja see juba oli mingi emotsioon. Nii et ütleksingi: esimestel sõjajärgsetel aastatel oli selline kaasaminek päris normaalne. Ei ole imelik, kui noor inimene, kes tahab luules elada, sellise mõtteviisi omaks võtab. Mäletan kindlalt, et Smuul deklareeris kunagi hiljem: kõik see, mis ta tollal ütles, ka Stalini kohta, oli öeldud siiralt, mitte sellepärast, et ta oleks tahtnud teenida kannuseid.”

Intervjuu Aksel Tammega, 2002

Kiri

„Eeva Niinivaaraga sain tuttavaks 1947. aastal Soomes. Seal oli Põhjamaade demokraatlike kirjanike konverents. See oli suunatud muidugi Ameerika, selle ideoloogia ja propaganda vastu. Aga sellest võtsid nimekad kirjanikud ikka osa. Ühel õhtul oli Helsingi konservatooriumi saalis kirjandusõhtu. Seal paluti mind, et loeksin eesti keeles mõned värsid. Ma seda tegin ka. Kui õhtu lõppes ja hakkasime uksest välja minema, siis tuli üks tagasihoidlikult, aga väga maitsekalt riides daam ja ütles: „Vabandage, härra Parve. Minu nimi on Eeva Niinivaara”. Ma teda nime järgi teadsin ammu. Ta kiitis kõigepealt mu luuletusi: „Kas teil Eestis siis selliseid luuletusi ka kirjutatakse?” Olin lugenud muidugi lüürilisi asju. Ütlesin: „No näete, kirjutatakse!”

Ja tema ütles siis: „Mul on üks väike palve. Mul pole mingisugust sidet oma emaga Eestis. Ei julge hästi kirjutada ka, äkki tuleb pahandusi. Kas võib-olla te võtaksite ühe kirja kaasa?” Ütlesin: „Ei, mitte mingil juhul. Me oleme nii ära instrueeritud, ja niikuinii otsitakse meid läbi, kui piiri peale tuleme.” – „Oi, kahju küll.” – „Aga mul on teine ettepanek. Lähme, istume kuskile kohvikusse ja teie rääkige kõik mured ära, ma panen need kuidagimoodi märkmikku kirja. Kui Eestisse jõuan, siis saadan need lehed teie emale.” Nii me tegimegi. Sellise nipiga saime informatsiooni üle viia. Ta ei unustanud seda elu lõpuni! Selle loo on ta oma memuaarides päris pikalt kirja pannud.”

Intervjuu Ralf Parvega, 2008

Arreteerimised

„1950. aastal, kui need jälitamised ja arreteerimised ja väljalöömised kõik olid, arreteeriti Semperi vastasmajast Hans Kruus. Mõlemad olid vanad esseerid, võis arvata, et Semperit ootab sama saatus, mis Kruusi. Semper läks koos tütreaga 1950. aastal öösiti kodust üldse ära, nad magasid ehitusplatsil tööriistade kuuris. Aurora jäi üksinda koju. Ütles: „Mina olen valmis kohe rinnaga vastu minema!” Kuskil sügiseks paistis, et olukord hakkab rahunema, laine läks üle. Aga kogu suve nad varjasid ennast.

Hans Kruus rääkis, kuidas tema arreteeri-

mine käis. Telefon helises. „Ma räägin Ülemnõukogu Presiidiumist. Te arvatavasti juba teate, et teilt on teenelise teadlase tiitel ära võetud. Palun tooge see diplom meile täna tagasi. Kui võimalik, siis kohe.” Kruus võttis oma diplomi kaenlasse ja hakkas kõndima, kuhu vaja. Ta elas Pärnu maanteel, sellel lõigul, mis on Tõnismäe ja Vabaduse platsi vahel. Jõudis kuni praeguse inglise kolledžini, seal oli auto ees, uks tehti lahti ja öeldi: „Tulge sisse!”

Intervjuu Ralf Parvega, 2008

Käsi ei tõuse

„Kõige rängemalt ütles Jakobsoni kohta Semper, Jakobsoni matustel. Ärasaatmine oli Estonia kontserdisaalis, auvalvega, nagu kombeks. Meie olime lava taga, ajasime Semperiga juttu. Semper ütles: „Sirbist helistati, paluti, et ma kirjutaks ühe sõnavõtu Jakobsonist. Käsi ei tõuse!” Pärast ütles kommentaariks juurde: „Ma saatsin ju Jakobsonile kirja. Ma kirjutasin – sa tead väga hästi, et ma ei ole kunagi mingisugune natsionalist olnud, fašismist rääkimata. Kas sa ei saa natuke kaasa aidata, et need asjad lõpetataks?” Umbes nii. Ja siis Semper ütles: „Noh, kirjas võib-olla ei tahtnud jälge jätta, aga telefoni teel ta oleks võinud ju ütelda kas või üheainsa lause: „Kuule, ma ei saa midagi teha”. Seda oleks ta võinud ikka ütelda. Aga ta ei kosanud üldse selle peale.” Ja siis Semper ütles: „Käsi ei tõuse!”

Intervjuu Ralf Parvega, 2008

Haigus

Küsimus: „Kui Jakobson oli Ülemnõukogu Presiidiumi esimees, kui palju talle põlualuste poolt abipalveid saadeti? On teada, et nt Semper palus temalt kirja teel abi.”

Tiina-Mall Jakobson: „Nende asjade puhul ei oska ma öelda, kui palju kirju üldse temani jõudis. Need ei tarvitsenud temani üldse jõuda.”

Küsimus: „Kas ta hiljem, poliitikast lahkununa, mainis ka kunagi, et – kahju, ei saanud oma kolleege aidata?”

Tiina-Mall Jakobson: „Jah, mainis küll. Aga siin tuleb üks asi juurde. 1950. aastal, kui isa sattus selle koha peale, siis ta oli tegelikult juba haige. 1950. aastast peale, kuni surmani, oli ta kõik 13 aastat haige – ja võiks öelda, et voodihaige. Ta tahtis selle koha pealt kogu aeg minema saada: „Ma olen haige! Ma olen voodis! Ma ei tee ju seda tööd!”. Ja seepärast ma ütlen, et ma kahtlen, kas need kirjad temani üldse jõudsidki. Aga teda ei lastud sealt ära. Ta oli niiviisi seal kaheksa aastat.”

Intervjuu August Jakobsoni tütre Tiina-Mall Jakobsoniga, 2010

Ülikonnad

„Moskva kirjandusdekaadist [1950] on mul üks ilus episood rääkida. Sel ajal käis rong Moskvasse üle Leningradi. Ma ei mäleta, millal see rong välja läks, aga täiesti valge oli väljas – kas see oli hommikul vara või pärastlõunal. Osa rahvast, kes oli juba kohal, seisis vaguni ukse juures, teisi tuli kogu aeg juurde. Ja missugune pilt siis avanes? Hakkame kas või peale Juhan Smuulist. Tuleb koos Deboraga – Juhanil täpselt samast riidest ülikond, nagu minul. Läheb natuke aega mööda, siis tuleb Paul Rummo, seljas täpselt samast riidest ülikond, mis minul. Läheb natuke aega mööda, tuleb Osvald Tooming – sama ülikond, mis minul. Ja siis – Sirge tuleb, samasugune ülikond seljas. August Alle – samasugune ülikond. Kokku oli seitse meest, kes kõik olid ühesugustes ülikondades. See oli see aeg, kus kauplustes ei olnud midagi saada, kauplused olid tühjad. See oli ainuke korralik riie, mida riidekauplustes oli. Kõik tahtsid ikka korralikust riidest ülikonda, ja keegi ei teadnud, et teine teeb täpselt sama! Aga see on omamoodi sümbolne ka – see kirjandus oli siin samal ajal ju ka ühenäoline!”

Intervjuu Ralf Parvega, 2008

Kass näub

„Draamateatris läks viinavõtmise liiale. Ja siis tehti näitlejate üldkoosolek, kus Laosson oli kõneleja. Seal koosolekul olin mina ka. Ta rääkis natuke kuivalt, nagu temale see kombeks oli, kuivalt ja asjalikult: asi ikka nii ei kõlba, on nõukogude teater ja nõnda edasi. Aga samal ajal oli Kaarel Karm, üks eesti andekamaid näitlejaid, teatrist lahti lastud. Karmiga oli niisugune lugu, et kui parajasti Shakespeare'i lavale ei olnud, siis Karm hakkas jooma. Ja jõi ennast täiesti põhja. Nii kui toodi Shakespeare lavale, siis ta juba muretses kuskilt ülikonna, oli tasapisi jälle teatris sees ja mängis oma rolli maha. Kui tükk lavalt ära kadus, algas allakäik jälle otsast peale, kuni järgmise Shakespeare'ini. Kui nüüd Laosson seda karskuskõnet pidas, siis oli Karm teatrist välja visatud. Ja teati, et ta ikka iga hinna eest tahab tulla teatrisse seda koosolekut segama. Igasse kohta pandi valve välja, et Karm ei pääseks teatrisse, koosoleku ligi. Aga nagu vana näitleja, vana rebane, leidis ta mingi uru. Ja ühel ajahetkel, mil Laosson väga kuivalt ajas oma moraalijuttu, oli Karm kolmandal rõdul ja ütles oma šeikspiirinäitleja häälega: „Kass näub, ja oma päev on koeral kal!”. Keegi ei saanud enam tõsiseks jääda! Kes see nüüd lausa naeris, aga lõbus oli küll kõigil. Laosson tegi mõk-mõki! Mis sa ikka enam oskad öelda.”

Intervjuu Andres Vanapaganaga, 2003

Partorgid

„Kui tulin 1969. aastal kirjanike liitu luulekonsultandiks, tahtis Vladimir Beekman mind kuskil kolmandal aastal ka partorgiks teha. Mina loomulikult ei tahtnud. Mõtlesin, et kes küll asendaks? Ja helistasin, loomulikult naiivsusest, mitte künismist, Laossonile ja küsisin: „Kuidas teie, seltsimees Laosson, arvate? Mina olen praegu mõnevõrra hädas, ma ei ole küllalt küps parteiorganisatsiooni juhtimiseks, olen väga noor mees. Kas teie ei tahaks meie parteiorganisatsiooni juhtima hakata?”. Väga pikk vaikus. „Ei.” Ja siis pandi toru otsemaid ära. Rohkem ma temaga rääkinud ei ole. Järgmisel koosolekul ei vaadanud ta mulle otsagi. Mis narr inimene ma siis ikka olin! Ei taibanud, et partorgiks olemine võib mu ees avada nii-öelda uued horisondid. Ostsin siis pudeli viina ja teise konjakit, sakummi ka, ning sõitsin Karepale, kus oli Villem Grossi suvila. Villem Gross oli meil korduvalt partorg olnud. Ütlesin Villemile: „Ole nüüd inimene! Mina ei taha küll partorgiks minna!” Jõime selle pudeli viina ära. Siis veel pool konjakit. Lõpuks Villem ütles: „Sul on tõesti kõige parem kirjatöö tegemise aeg. Ah, hakkam partorgiks uuesti!” Niimoodi ma tollal pääsesin.”

Intervjuu Enn Vetemaaga, 2008

Neegrid

Millalgi peale 1972. aastat, mil Andres Ehinist sai kirjanike liidu liige, peeti Toompeal, praeguses riigikogu saalis kirjanike liidu kongressi. Pärast seda, juba mitteametlikus õhkkonnas sattus Ehin ühte lauda Loomingu Raamatu-kogu toimetaja Lembe Hiedeli ja kirjanik Egon Rannetiga. Rannet, nagu teada, oli tuntud oma maniakaalsuse poolest. Lembe Hiedel aga oli naine, kes ei hoidnud oma arvamust inimestest enda teada ja ladus kõik julgelt välja. Ka selles laudkonnas ei varjanud ta Ranneti eest, mida temast arvab. Seepeale üritas Rannet, tema kohta üsna haruldaselt, siiski tõestada, et ta ei ole niisugune ebameeldiv isik, nagu üldiselt arvatakse. Väite kinnituseks tõi ta asjaolu, et ta armastab väga neegreid. Ja rääkis, kuidas ta oli USAs, New Yorgis käies külastanud ka Harlemit ja üritanud seal neegritega sõbraks saada. Nood aga olid talle hoopis andnud vastu lõugu ja võtnud rahakoti ära. Tulemus: Rannet neegritest sõpru ei saanud. Meetodit, kuidas ta üritas neegritega sõprust sobitada, ta laudkonnale ei maininud.

Vestlus Andres Ehiniga, 2009

Kalevipoeg

Kirjanik ja kirjandusuurija Ralf Parve oli kunagi kirjanike liidus kirjanduslik konsultant. Kord tuli Parve kabinetti üks mees ja ulatas käsikirja. „See on „Kalevipoeg”.“ – „Aga selline teos on juba kirjutatud.” – „Jah, aga Kreutzwald valetab.” – „Kuidas nii?” – „Ma tean, mina ise olengi Kalevipoeg.” Lootuses külalisest vabaneda võttis Parve käsikirja vastu. „Kahe kuni kolme nädala jooksul loeme läbi ...” – „Ei! Lugege kohe! Ma ootan.” Kohkunud Parve hakkas käsikirja lugema. Luges natuke, siis küsis: „Kas tualetti võib minna?” Seda lubati. See oli kirjanike liidu praeguses majas Harju tänaval, tualett asus seal toona teisel korrusel. Tualeti juures asus majas teine väljapääs. Parve läks sealtkaudu välja, kutsus abi. Peagi tulid miilitsad ja psühhiaatrid ning toime-tasid isehakanud Kalevipoja sinna, kuhu tarvis.

Vestlus Andres Ehiniga, 2009

Müürid

„Seda, kuidas Smuul Muhumaad kaitses ja armastas, nägin ma ükskord oma silmaga pealt. See võis olla „Keskpäevase praami” võtete päevil, kui Moskva kinogrupp tahtis hakata Smuuli õues ühte kiviaeda ümber tõstma, et muidu ei saa majast head kaadrit. See kiviaed oli seal 300-400 aastat olnud, ilus roheline, ja on veel praegu ka. Ma ei ole näinud nii raevukat meest kui Smuul, kes siis läks näost punaseks ja läks neile rusikaga kallale – „Kas te, mehed, üldse teate, mis te nüüd teete? See on siin juba rootsi ajast olnud ja keegi ei ole seda puutunud!” Ta läks nii vihaseks ja teatas, et on üle-üldse täiesti vaba kodanik – vihjates sellele, et tema esisad olid vabatalupojad olnud. Nii jäigi kiviaed samasse kohta, enam ei julgetud sellega midagi teha. Smuuli respekteeriti.”

Intervjuu Enn Vetemaaga, 2004

Parteipilet

„Ma olin siis vist just vastselt parteisse astunud, kui Jaak Jõerüüdil varastati kirjanike liidu seifist parteipilet ära. Aga parteipileti kaotamine loeti suureks patuks. Mina võtsin sõna ja ütlesin: „See on lõpuks ikkagi väga formaalne.” Siis Debora ütles, pühadusest värisedes: „Aga kujutad sa ette – see on siiski *parteipilet*.” Nagu Majakovski uskus Nõukogude passi! Siis see piibumees Nigol Andresen ütles: „Tead, Debora,

mismoodi Prantsusmaal see asi käiks? Kui ma prantslasena kaotaks ära kommunistliku partei pileti, siis ma läheksin Orhideede tänavale ja ostaksin kümne frangi eest omale uue pileti. Ja keegi ei noomiks mind, neil oleks päris hea meel, et saavad piletiraha.”

Intervjuu Enn Vetemaaga, 2004

Sotsialism

„Redigeerisime Tuglase „Noorusmälestusi”. Ta dikteeris mulle, et kirjutame ühe lause juurde. Selle lause mõte oli enam-vähem selline, et sotsialistlik mõtteviis on kogu aeg olnud tema veendumus ja seda veel praegugi – ta on veendunud, et inimkonna areng läheb sotsialismi suunas. Mina olin ehmunud ja kohkunud, et pean niisuguse lause lisama, see oli mulle äärmiselt mõistetamatu. See sotsialism, mida mina teadsin ... Aga lause läks sisse. Tuglas vist taipas, et olin segaduses, ja ütles mulle selgituseks: „Teate, ma räägin sellest sotsialismist, sellest aatest ja sellest ideest, mida ma oma nooruspõlves kogesin ja oma poliitiliseks sihiks seadsin, mitte sellest sotsialismist, millest praegu räägitakse”. Ta jäi lõpuni elama 1905. aasta nooruslikus uljuses ja tuhinas.”

Intervjuu August Eelmäega, 2001

Õnn

„Asi on ju selles, et kui praegu seda tagasivaadet tehakse, ei kujutleta, et nõukogude aeg oli väga mitmesugune aeg, väga pikk aeg ja väga erinev. Need ajad ei olnud kõik ühtemoodi. Üsna tähtis aeg oli sulaaeg. Ja samuti ka ikkagi see, kui rahu tuli. See suur pikk sõda ... Seda ei oska keegi kujutleda, kui raske on üks selline suur maailmasõda, mis haarab terve maailma. Ja pärast seda on inimesed lihtsalt õnnelikud, et on rahu! Igaüks tahab elada ja lapsi sünnitada ja abielluda ja armastada, see on ju täitsa loomulik. Nii et seda ma küll ütlesin, et ... Muidugi, dissidendid ja niisugused, neid oli ka, küüditamised ja kõik need hädad ja mured on kõik olnud – aga elu on ikka vägevam, elu ise. Igaüks tahab oma elu ära elada. Ilma rõõmuta ei ole ju olemas kunagi ühtegi aega ega elu. Kes on noored olnud, need on ikkagi oma õnnejao ka kätte saanud, kui nad pole just maha löödud või kuskile ära veetud. Igaüks on ikkagi natukene õnne ka saanud maitsta.”

Intervjuu Debora Vaarandiga, 2005

Tasakaalukus

Küsimus: „Mida te olete kaasa saanud oma isalt, kirjanik Paul Rummolt?”

Paul-Eerik Rummo: „Võib-olla tahtmise ja oskuse kõiges ja kõigis esmalt head näha. Häälestatuse tasakaalu saavutamisele. Samas isa oli vist juba loomult tasakaalukam ja ettevaatlikum. Ta oli pärit taluperest, ta elas läbi mitme ajaloolise-poliitilise perioodi, ta oli omajagu äraootav ja mitte oma pead tulle pistev inime-”

Intervjuu Paul-Eerik Rummoga, 2002

Määratud

„Minu elu on olnud kogu aeg nii vastandlik ja pingeline, et see on täitsa ime. Kusjuures mitu korda on mul olnud olukordi, kus ma lihtsalt olen – et mitte sattuda palju halvemasse olukorda – tahtnud ennast ise ära tappa. Aga ikka on see ebaõnnestunud, mille tulemusena ma olen jõudnud otsusele, et see asi ei ole vist inimese enda teha. Üks on suur, tugev ja tubli mees – ja järsku, siuh, on läinud. Mina olen nii palju raskeid haigusi läbi elanud, mind on tulistatud, ma olen jäänud kaevanduses varingu alla. Kaevanduses hakkas lagi varisema, ma tahtsin eest ära minna, aga mul oli poolikult laetud vagonett ees, ma ei saanud edasi. Vajusin rindapidi selle nurga peale ja õnneks tuli varing mööda mu selga alla, ei tulnud pähe. Aga üks roie oli murdunud ja teises oli möra.

Seal kaevanduses oli teine selline juhus ka. Paralleelselt minuga oli seal üks tugev mees, kes ükskord kutsus: „Lõpetame ära ja läheme nüüd laupäevale, lähme sauna”. Ma ütlesin: „Ei, mul on veel vagonett pooleli, ma ei tule.” Ma lõpetasin just vagoneti laadimist, kui tuldi ülevalt alla ja viidi teiselt poolt üles – seal oli kaevanduse ladu läinud põlema. Ja see minu sõber, kes oli väga energiline, sellele oli antud kustuti, ta jooksis appi tuld kustutama ja põles sinna sisse ära. Kui ma oleks temaga koos läinud, oleksin mina ka ära põlenud.

Nii palju on mul olnud selliseid juhuseid, kus ma imekombel olen ellu jäänud. Ja see on minus tekitanud sellise tunde, et nähtavasti ei ole selles osas inimesel midagi teha. Kuidas on määratud, nii sa elad, elad nii kaua, kui elad. Praegu olen ma ka kangesti selles tujus, et nüüd, kus mul nägemine ka on halvaks läinud ja mälu on nii halb – nii hea meelega tahaks

jääda magama ja mitte enam ärgata. Aga nähtavasti pean veel ikka elama.”

Intervjuu Voldemar Milleriga, 2006

Hruštšov

1961. aastal kohtus Smuul Moskvas Lenini preemia määramise asjus Hruštšoviga. Käesurumise ajal vahetasid mehed mõne lause. Koos Smuuliga olid kaasas Lentsman ja Müürissepp. „Mida sa seal nii pikalt kõnelesid?” küsis Lentsman pärast. „Ah, Nikita Sergejevitš küsis, kuidas Manivald Kesamaa tervis on,” vastas Smuul. Ja kommenteeris hiljem: „Mitte see ei olnud naljakas, mida mina vastasin, vaid see, et Lentsman jäi seda uskumal”

Vestlus Ülo Tuulikuga, 2010

Bankett

Kuskil 1980. aastatel oli Pirita rannarestoranis rahvusvahelise keeleteadlaste konverentsi lõpubankett. Mai Loog, tuntud slängiuurija, kes töötas Eesti Keele Instituudis, võttis uksel väliskülalisi vastu, seljas pilkukõitvalt lühike seelik. Lõpuks saabus peole ka instituudi kunagine füürer Endel Sõgel. Vana parteilase jaoks oli Loogi julge kostüüm liiast. „Et sa oled siit kohe kadunud!” käratas ta.

Vestlus Jaanus Vaiksooga, 2010

Intervjuu

Dokfilmirežissöör Andres Sööt tegi 1988.-1989. aasta paiku ajalooteemalist dokfilmi ja soovis selles esitada mõned küsimused ka Max Laossonile kui ühele 1940. aasta sündmuste tunnistajale. Telefonis Laosson intervjuust keeldus. Selle peale korraldas võttegrupp provokatsiooni, minnes kaameraga otse Laossoni ukse taha. Laosson elas Kaupmehe tänavas, võttegrupp võttis trepikojas koha sisse. Heli Speak üritas ukse avanud Laossoniga vestlust alustada, aga niipea kui mees kaamerat nägi, kostis ta midagi, mis kõlas nagu „Käige perssel”, ja virutas ukse kinni. Nii ei saadudki Laossonilt intervjuud.

Vestlus Olev Remsuga, 2010

Kõigi intervjuude autor ja vestluste üleskirjutaja Jaak Urmet, 2001–2010.

Eesti Rahva Muuseumi ehituslugu: üle saja aasta kestnud teekond ja viies üritus

Eesti Rahva Muuseumi uus hoone. Autorid Lina Ghotmeh, Dan Dorell ja Tsuyoshi Tane. Mõisasüdant ning moodsat hoonet hakkab ühendama „Pärimuste park”, mida kannavad igipõlised legendid ning pärimused.

Krista Aru, Eesti Rahva Muuseumi direktor

Kui miljon inimest annaks igaüks tuhat krooni, saaks 2006. aastal rahvusvahelise arhitektuurivõistluse võidutööks kuulutatud projekti „Mälestuste väli” järgi Eesti Rahva Muuseumi maja ehitatud. Ehitatud saaks see maja vahest ka siis, kui me lõpuks leiaksime need ammusel ajal Raadi järve põhja heidetud kullakangid, millest räägib pärimus. Kahjuks on mõlemad võimalused pigem spekulatsioon kui arvestatav tegevusplaan. Meil pole miljonit inimest, kes paneks kokku miljard krooni, sest sel, kes tahaks raha anda, tuhandet üleliigset krooni ei ole ja kellel on, sellel on rahaga hoopis teised plaanid. Kullakangidele ka ei saa loota, sest ei ole kindel, kas neid seal Raadi järves üldse on või on nende lebamine järve mudas üks ajast aega püsiv ilus legend.

Euroopa Liit muuseumihoone rahastajana

Nii polegi meil muud teha kui oodata, kas Euroopa Liit toetab meie projekti ja eraldab muuseumi ehituseks taotletavad 32 miljonit eurot või mitte. Ilma selle rahata ehitus ilmselt ei alga, ehkki projekt on juba lõppstaadiumis. Kui Kumu ehitamiseks võttis riik laenu, siis nüüd ei tehta seda.

Pikalt see ootamine siiski enam ei kesta. ERMi hoone ehitusprojekti kui Euroopa Liidu ühe liikmesriigi kultuurivaldkonna suurprojekti hinnanud EL tehnilise hindamiskomisjoni Jaspers ekspertide lõpparuanne (*Completion Note*) on valmis ja esitatud siseministeeriumi komisjonile. Selle olemasolu oli üks põhi eeldusi, et rahastustaotlus liiguks Euroopa Liidu komisjoni lauale, misjärel on sel lõpliku otsuse tegemiseks aega neli kuud. Seega on lootust, et rahastamisleping allkirjastatakse kõige varem aprillis või mais.

ERMi projekt on esimene ELi rahastatav kultuurivaldkonna suurprojekt Eestis.

Töö Euroopa Liidu suurprojekte hindava Jaspersi komisjoni ekspertidega on olnud õpetlik kogemus. See protsess kestis rohkem kui aasta (novembrist 2009 kuni jaanuarini 2011). Komisjonipoolseid küsimusi, märkusi, täiendusi ja soovitusi on olnud palju, alates sellest, et projektkirjelduses tuli esitada peale ERMi ja Raadi ajaloo kogu Eesti kultuurilugu,

ning lõpetades viimase hetkeni kestvate selgitustega, miks Eestist ei saa rongiga sõita isegi mitte Riiga, Varssavist või Berliinist rääkimata, ning kuidas on võimalik, et Raadi territoorium, mis oli kuni 2010. aastani Tartu külje all rämpsus ja rusudes, ei ole olnud siiski nakkushaiguste allikaks.

Kõik need selgitused, meie endi jaoks kohati naiivselt elementaarsedki, on komisjoni liikmetele olnud vajalikud, sest oma kultuuriruumist tulnuna on neil võib-olla tõesti raske mõista, miks me tahame ehitada suurt muuseumihoonet Raadi väljale. Kes ja kuidas sinna üldse tuleb – on olnud üks küsimuste küsimus, millele vastamiseks oleme pidanud korduvalt ka ise kriitiliselt ja kahtlevalt hindama oma majanduslikku võimekust, uurima turistide harjumusi ning ootusi jne. Sellest, et mõte eestlaste rahvuslikku kultuuri ja omapära talletavast muuseumist kasvas ja teostus Tartus, enam ei piisa. Ainus vastus, mis tänasel piiril on vabal informatsiooni liikumise ajal veenvalt mõjub, on kinnitus, et maja sisu saab olema võimsam kui hoone ise, et maja võimalused, pakkumised ning hoone sisuline kvaliteet sunnib külastajaid unustama ligipääsuteede nappuse ja hoone külastamiseks kulutatava aja ja raha. Pealegi vajab Eesti tasakaalustatud areng olulisi ja märgilisi asutusi ka väljaspool Tallinna.

Kõiki komisjoni soovitusi ei ole me saanud arvestada, sest oma muuseumi sisu ja tegevuse rõhuasetused tahame määrata ikka ise. Hilja on muuta ka hoonega seotud põhiküsimusi: selle paiknemist Raadil, suurust või kahte sissepääsu. Järgida ei saa ka komisjoni soovitusi ehitada kõigepealt poole väiksem maja, sest siis poleks tegemist enam välja valitud projektiga ning kogu seni tehtud töö tuleks tunnistada raiskuläinuks. Tagantjärele tarkusena võime vaid nentida, et targem oleks olnud Jaspersi komisjoni eksperdid projekti rahastaotluse koostamiseks kohe kaasata, siis oleksid mitmed soovid ja selgitused loksunud paika väiksema ajakuluga. Nüüd aga kulges teekond läbi Ettevõtluse Arendamise Sihtasutuse ekspertide ja komisjonide ning jõudis pärast kodumaist küsimuste-vastuste ning täpsustuste vooru Jaspersi töölaualle Eesti mõistes juba valmis kujul. Kuid just see „valmis” tähendas paljudes alajaotustes üha uute täpsustuste ning selgituste lisamist, mitmes mõttes isegi tagasipöördumist ERMi hoone ehitamise plaani (ERMi ajaloos

nüüd juba viienda!) algaegetesse – aastatesse 1995/1996. Taotluse menetlemiseks kuluvat aega hindasime me algusest peale valesti: isegi kõige halvemates prognoosides ei osanud me arvestada selleks kulunud neljateistkümmne kuuga.

Kahel korral Eesti Rahva Muuseumi ja ka Raadi külastanud Jaspersi komisjoni liikmed on projekti hinnanud rangelt ja selgelt erapooletult. Küll aga oleks oodanud kogu selle hindamisprotsessi vältel selgesõnalisemat toetust üle saja aasta vanusele rahva muuseumile eesti avalikkuselt ja ajakirjanduselt. Tegemist pole ju tavalise ehitusega. Ehitamist ootab hoone, mis võimaldaks ka järeltulevatel põlvadel, elagu need siis oma igapäevast elu Norras või Austrias, tunnetada iseenda kuuluvust ja päritolu, tunda uhkust, et sellel väikesel rahval on alati olnud oma kultuur ja oma tahtmine. Üksmeelset tahtmist ja valmisolekut ei ole paraku ühiskonnast kostunud. Muidugi on ERMi ümber häid toetajaid ja julgustajaid, kuid kohati näib siiski, nagu ajaks ERMi tänane kollektiiv mingit „oma asja”, mida peetakse majanduslikult niigi raskel ajal mõttetuks raikamiseks. Me oleme õigusega uhked oma riigi, omakeelse kõrghariduse ja oma kultuurielu üle, kuid selle kõige kestmiseks, et rahvana mitte lahustuda kõikehaaravates ja ühtlustavates võrgustikes, vajame me rohkem kui kunagi enne rahvuslikku mälu.

Viis tegusat aastat

Regulaarselt on pikemad ja täpsemad ülevaadet hoone projekteerimise ja ehituse ettevalmistamise käigust ilmunud ERMi oma ajalehes Värat 2007. aastast peale. Kõike seda ümber jutustada pole mõtet, läheks liiga pikaks. Paralleelselt on ju kulgenud mitmed ettevõtmised. Raadi territooriumi korrastamine algas 2006. aastal kogu maa-alal hõlmava detailplaneeringu koostamisega. Täna on tehtud töid pinnase- ja sadevete äravoolu suunavate tiikide ning kraavide valmimisest erineva reostusastmega pinnase väljakaevamise, äraveo ning ümbertöötlemiseni.

ERMi hoone rahvusvahelise konkursi võitjad Lina Ghotmeh, Dan Dorell ning Tsuyoshi Tane moodustasid pärast võitu Pariisis omanimelise arhitektuuribüroo ning nende kunagine visioon on jõudnud tööprojekti staadiumisse. Tööjooniseid aitavad siin kohapeal koostada

Hanno Grossschmidt Arhitektuuribüroo ja Pille Lausmäe Sisearhitektuuribüroo, maastiku kujundamiseks on kaasatud maastikuarhitektuuribüroo Kino, hoone konstruktsiooni ja insenertehniliste osade projekteerijaks on EA Reng, kes peaprojekteerijana vastutab ka kõikide projektiosade koostoime eest.

ERMis endas pole kompetentsi, et tellijana hinnata projekti üksikosi ning ka projekti kui terviku valmidust, vastavust kõikvõimalikele ehitusfüüsikalistele nõuetele või kliimatingimustele. Samas oleme endale täielikult aru andnud, et tegemist on riiklikult väga tähtsa ehitusega ja seetõttu on tellija esindajana projekteerimist pidevalt koordineerinud ja kontrollinud oma ala asjatundjad, projekteerijad ja ehitusinsenerid. Kindlustamaks parimat tulemust, on iga etapi lõpus projektile tellitud selle üksikosi (nt küte ja ventilatsioon) lahenduste ekspertiis. Paljudes korralduslikes küsimustes nii riigihangete läbiviimisel kui ka Euroopa Liidu taotluse koostamisel on ERMi aidanud Eesti Rahva Muuseumi Ehitamise Sihtasutus. Nimetatu olule jääb põhivastutus ka hoone ehitamisel.

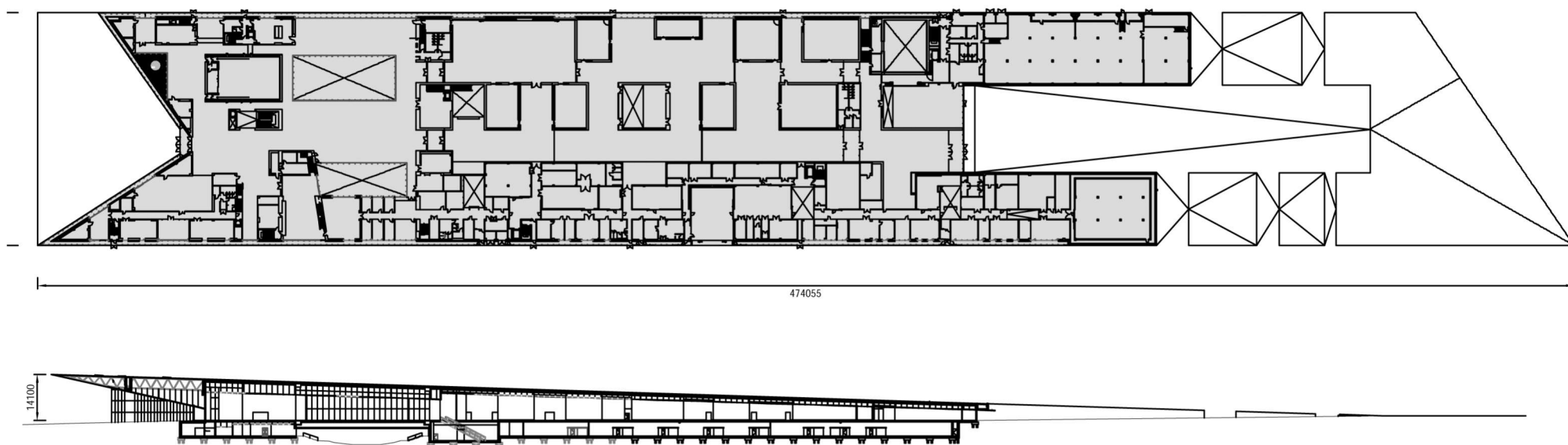
Eesti Rahva Muuseumi kollektiiv tegeles 2006. aastal ruumiprogrammi kohandamisega funktsiooni- ja tegevuspõhiseks, kuid alates 2007. aastast on muuseumi sisulise töö põhirõhk kandunud uute püsinäituste „Soome-ugri kultuurid” ja „Eesti kultuurilugu” väljatöötamisele ning ettevalmistamisele. Püsinäitused peavad avanema koos majaga ja saama selle südameks. Ideaalne oleks, kui selleks ajaks oleks oma uues paigas ka muuseumi tuum – muuseumi esinduslikud ja süstematiseeritud kogud – ning elujõudu ja tegutsemistahet täis kõik muuseumiga seotud inimesed.

ERMi mõtte muutumine

Eesti Rahva Muuseum asutati 1909. aastal rahva oma raha, tahtmise ja usuga. Muuseum kui idee (alguses polnud muuseumil ühte tubagi, hoonest rääkimata) oli osa rahva enesemääramisest ja eneseteostusest kultuurirahvaks saamise teel. Oma muuseumisse pani rahvas hinge ja vaimu rohkem kui ühtegi teise asutusse iial enne seda oli pandud. Usku oma rahva ja kultuuri elujõusse ning neid üles ehitavat vaimust kiirgas muuseumist kõikidel II maailmasõja eelsetel Eesti Vabariigi aastatel. ERMi kui ühiskondlike grupe ning erihuvisid ühendanud jõudu tunnistasid enne vabariiki ja vabariigi ajal nii rahvas kui ka valitsusjõud. Nõukogude võim, kes kartis ERMi vaimu, lammutas asutuse füüsiliselt kaheks: etnograafiamuuseumiks ja kirjandusmuuseumiks.

Miks me nüüd, kus riik on taas iseseisev olnud juba pea 20 aastat, pole ikka veel oma rahva muuseumi üles ehitanud, vaid ikka kahtleme, tellime väliseksperptide arvamusi, küsime neilt, kas ikka tasub seda muuseumi ehitada ja kas see, milline me seda tahame, on ikka nende meelest õige tahtmine? Ma pole küll kordagi kuulnud, et Taani Rahvusmuuseum peaks oma püsinäituse sisu arutades lähtuma teise rahva kultuuri tundjate arvamusest. Loomulikult ka nemad arutavad, mõtleavad ja loovad uut teadmist koos kolleegidest asjatundjatega, kuid see on kaasaegse teadus- ja kultuurikoostöö loomulik osa, sootuks midagi muud. ERM on avatud samasuguseks koostööks ning see toimubki mitmete riikide teadlaste ning peaaegu kõikide eesti teadusvaldkondade spetsialistidega. Sellises koostöös sünnib ka ERMi uue hoone „süda”: eesti kultuuri püsinäitus eesti inimese elust jääja lõpust tänase päevani, elust, mis on koosnenud pidevatest valikutest, kahekõnest iseenda või loodusega, tulijate või minejatega, kahekõnest, mis on säilinud või kadunud, on olnud edasiviiv või lammutav.

XXI sajandil on meil ees veel palju üllatusi ja muudatusi. Milline saab olema või peaks olema rahva muuseumi roll, millised tema ülesanded? Selge on see, et muuseum ei saa eksisteerida ega töötada majata, sest muuseumi alus ja olemus on süstematiseeritud, analüü-

Muuseumi põhiplaan ja pikilõige. Hoonel on kaks sissepääsu, mõlema ette on planeeritud puhke- ja jalutusosalad. Hoone on raudbetoonkonstruktsiooniga, ümber on klaas, maa alla jäävad hoidlad. Ühtlase kaldega katus sulandub visuaalselt kokku ruleerimisrajaga ja moodustab sellelt tõusva platvormi.

situd, oma ainevallas võimalikult esinduslikud ja kasutajale hõlpsasti kättesaadavad kogud. Ja need vajavad ruumi. Asjatundmatu on seisuks, et muuseum võib paikneda ükskõik millises majas. Me näeme sellise mõttelaadi ekslikkusest tõusvat kahju päevast päeva Tartus, kus kasutame rahvuskultuuriliste kogude säilitamiseks XIX sajandil kohtumajaks ehitatud hoonet. Kui ERMi säilitajad, koguhoidjad, konservatorid ja teadurid poleks läbi aastakümnete oma tööd teinud nii suure sisemise vastutus- ja kohusetundega, siis oleksime pidanud juba ammu suure osa rahvusliku tekstiili- ja puidukogudest hävinuks tunnistama.

Aga õige on ka see, et ega maja ei tee asutust, pelgalt hoone ei kujunda ega loo muuseumi. Muuseum elab oma ühiskonnas, olles seotud sellega iga päev ja vahetult. Kasvanud välja nõukogudeaegsest veidi elitaarse ja ettemääratud sisuga vanade asjade kogumis-, säilitamis- ning kohustuslike õpilasekursioonide koha staatusest, ei taha muuseum areneda lõbu- ja naljaasutuseks ega tõusta ka töökuulutaja rolli. Muuseum tahab olla midagi hoopis olulisemat ja põhimõttelisemat, olla ise sidustaja ja olulise võrgustiku looja. Täna sel päeval saavad just muuseumid olla need, kes esemete, lugude, inimeste ja nende kaasamise najal hakkavad taas looma ühiskonna edenemiseks nii vajalikku ühtset väärtusbaasi. Muuseumil on vaja vaid edendada oma põhilisi tegevussuundi (õppe- ja kasvatus töö, näitusetegevus, uurimistöö jne) ning hoida selle kaudu hoolivust, avatust ning väarikust.

ERMi hoone – raudbetoonist ja maa peal!

2006. aasta 16. jaanuaril kuulutas rahvusvahelise arhitektuurivõistluse žürii ERMi uue hoone eskiislahendusena välja võidutöö „Memory Field” („Mälestuste väli”). Žürii otsus polnud sugugi üksmeelne. 108 konkursile esitatud projekti hulgast võidutööks pärjatud lahendus oli ennekõike maamärk, mis arhitektide nägemuses sümboliseeris väikerahva liikumist ja elujõudu, arengut minevikust tulevikku. Žürii töös osalenud muuseumispetsialistide (ERMi direktor Jaanus Plaat, Eesti Arhitektuurimuuseumi direktor Karin Hallas-Murula) arvamus, et maamärgina võimsa projekti juures ei ole arvestatud muuseumihoone vajaduste ja spetsiifikaga, jäi arhitektide valikupõhjendustele alla. Võidutöö väljakuulutamisele järgnenud tuliste poolt- ja vastuargumentide keskmes polnud enam niivõrd Eesti Rahva Muuseumi ootused, kuivõrd küsimused, kas meie rahvusmuuseumi oskavad projekteerida välismaalastest arhitektid ning kas seda üldse võib ehitada Raadile, aladele, kus oli paiknenud Eestit okupeerinud Nõukogude sõjaväe lennubaas. See, mis avalikkusele jäi meelde ja mällu, on tänaseni püsiv teadmine, et maja on pikk, poolenisti maa all ja et kogu maapealne osa on klaasist. Nii ongi tänase päevani kommentaarides ikka ja jälle kirjas pahameel ja kurjustamine selle üle, miks on vaja meie kliimas ehitada klaaskasvuhoonet, mida keegi nagunii kütta ja ülal pidada ei jõua.

Olgu siinkohal veel kord üheselt ja selgelt

üle korratud: hoone on küll pikk, 355 meetrit, kuid raudbetoonkonstruktsiooniga, millel on ümber klaas nagu ümbrik ning maa alla jäävad vaid hoidlad ja vaivundament.

Uus keskkond Raadil

XXI sajandil elav Eesti Rahva Muuseum saab olema Raadile rajatava tervikliku kultuurikeskonna „Mälestuste väli” keskpunkt. Selle hoone ümber jäävad loodus- ja puhkerajad. Selle läheduses on Raadi mõis ja järv. Mõisasüdant ning moodsat hoonet hakkab sisuliselt ning tegevuse kaudu ühendama igipõliste legendidele ning pärimustele toetuv, kuid kaasaegselt vormistatud „Pärimuste park”. „Mälestuste väli” on koht, kus on ruumi sotsiaalseks suhtluseks ja üksiolemiseks. See on koht kõigile ja igaühele.

Eesti Rahva Muuseumi uus hoone asub samal teljel ja on sama lai, kui on Raadil paiknev kunagine Nõukogude sõjaväe lennukite ruleerimisrada. Hoone ühtlase kaldega katus sulandub visuaalselt kokku ruleerimisrajaga ja moodustab sellelt tõusva platvormi. Hoonel on kaks sissepääsu ja nende mõlema ette on planeeritud puhke- ja jalutusosalad, peasissepääs asub aadressil Muuseumi tee 2. Sinna peaks aastate pärast saama liinibussiga nii Tartu kesklinnast kui ka raudteejaamast. Peasissepääsu kohal kerkib katus maast 14 meetri kõrgusele ja moodustab õhulise kuni 40 meetri pikkuse varikatuse. Lennuvälja ruleerimisraja 7m×7m paneelide ruudustiku järgi on ka muuseumihoone siseruumid suuremal või vähemal määral jagatud riskülikuteks, hoone ehitusalune pind on 21 973 m², brutopind 39 124 m² ja netopind on 34 576 m². Hoone jaguneb kolmeks suureks plokiks: hoidlad hõlmavad 7500 m², näitused 6250 m² ja avalikuks ruumiks, mille hulka kuuluvad konverentsikeskus, muusikasaal, restoran, kohvik, muuseumipood, sõprade seltsi ruum, lastetoad jms, on planeeritud 6475 m².

Projekteerimisel on arvestatud, et hoones võib üheaegselt viibida 3315 inimest, parkimis-kohti on 355 sõiduautole ja 20 bussile, lisaks invaparklad. Hoone karkass on raudbetoonist, peasissepääsu varikatuse ja aatriumiruumide valguskatuse juures kasutatakse teraskonstruktsioone. Muuseum on topelfassaadiga: sisemisel seinal vahelduvad aknad ja seinapinnad vastavalt ruumide vajadustele, välimine fassaadikiht koosneb ühekordsetest peegeldavatest klaastahvlitest. Hoone ümber kujuneb külm galerii, mida saab kasutada teeninduskäiguks. Projekteerimisel on tähelepanelikult jälgitud konstruktsioonide ja kõikide ehitusmaterjalide sobivust meie kliimatingimustega, muuseumispetsiifilisi kliimanõudeid, akustilisi erinevusi jms.

Energiasäästust

Tulenevalt ehitise arhitektuurilisest lahendusest (pikkus ja laius!) ei saa me rääkida 100% ökonoomsest hoonest, samas oli projekteerimise lähteülesandena üks esmaseid nõudeid, et maja projekteerimisel mõeldaks selle praktilisusele ning ökonoomsusele.

Eelprojekti käigus sundis tellija, toetudes ekspertidele, arhitektide muutma hoone üldist paigutust – sõna otseses mõttes tõstma maja maa alt maa peale. Selle ja paari teise lahendusmuudatuse tulemusena peaks ERMi uue maja energiatõhususarv olema 125 kilovatt-tundi koetava pinna ruutmeetri kohta. See lubab liigitada muuseumihoone klassi B, mis on väga hea tulemus (klass A vastab juba passiivmaja standardile).

Muuseumihoone massiivsete ehituskonstruktsioonidega hoidlad (seinad poorbetoonist, põrandad ja laed on raudbetoonist) on paigutatud kompaktselt keldrikorrusele. Hoidlate kokkupuutepind keskkonnaga on minimaalne, neid ümbritseb ja lahutab välisseinast veel nn kaitsekoridor ja seetõttu kulub hoidlates sobiliku sisekliima saavutamiseks vähe energiat.

Massiivsetel ehituskonstruktsioonidel on suur soojusmahtuvus: kui need on üles koetud, siis need püsivad soojadena ilma suure lisakütteta, kui need on maha jahutatud (soojal aastajal), püsivad need jahedatena ilma lisajahutusega. Hoidlate õhuvahetus on viidud miinimumini; inimesed püsivalt hoidlates ei tööta. Hoidlate poorbetoonist seinad aitavad tasandada õhuniiskuse kõikumisi – seinad on nagu käsnad: õhuniiskuse suurenedes imab poorbetoon üleliigse vee endasse, õhuniiskuse alanedes eritab ruumi niiskust. Seetõttu ei ole suuremahulist õhuvahetust vaja ka õhuniiskuse kontrolli all hoidmiseks.

Suure soojusmahtuvusega (raudbetoonist konstruktsioonid) on ka ülejäänud hoone, nii selle katus, seinad kui ka põrandad. Seega peaks ka hoone üldise sisekliima tagamiseks kuluma vähem energiat. Kompromissina arhitektuurse lahenduse ja energiasäästuvajaduse vahel on vähendatud hoone akende hulka ning kasutatakse parima soojapidavusega aknaid. Ja loomulikult, nii nagu ühiskondlikes hoonetes on juba normiks saanud, on ka ERMi hoonesse projekteeritud soojatagastiga ventilatsioonisüsteemid, kus väljatõmbeõhust tagastatud soojaga soojendatakse sissepuhkeõhku.

ERMi uue hoone kütmiseks hakatakse rakendada keskkonda salvestunud päikeseenergiat, selleks kasutatakse Raadi järve ja ümbritseva maapinna soojust. Raadi järve paigaldatakse järvekollektor ja sellega külgnevale maa-alale maakollektor ning soojuspumbad ammutavad soojust veest ja maapinnast. Soojakandja aine füüsikaliste omaduste ja elektrienergia abil tõstetakse soojakandja aine vajaliku temperatuurini: talvel hoone kütmiseks ja suvel selle jahutamiseks. Sellist süsteemi peetakse keskkonnasõbralikuks, pikaajaliseks ja töökindlaks. Selle kasutamine ERMi suure hoone puhul on ainuvõimalik, sest rääkimata suhteliselt madalast püsikulust küttele, tagavad soojuspumbad suuresti ka sõltumatuse valitsevast energiapolitiikast.

2011. aasta soovid

Kui midagi viis aastat kestnud protsessi lõpus soovida, siis kohe mitut asja! Kõigepealt seda, et Euroopa Liidu komisjon teeks oma otsuse võimalikult ruttu ja et eraldataks 32 miljonit eurot ERMi hoone ehituseks. Seejärel seda, et Eesti valitsusvõim ei kahtleks oma kord tehtud otsuses ning käituks hoone tõelise omanikuna, kes nii vastutab selle eest kui ka toetab seda. Soovin, et avalikkus näeks ERMi hoones ühte uut ja rikastavat võimalust kõigile, et nii hoone projekteerijad, ehitajad, sisustajad, järelevalve teostajad jt asjasse puutuvad spetsialistid võiksid kord oma tööle uhkusega tagasi vaadata. Oleks ka hea, kui selle ehituse arvel ja najal ei püüaks keegi iseenda taskut täita ega edevust rahuldada. Loodan, et ERMi kollektiiv ja kõik muuseumile lähedal seisvad sõbrad ei väsi, vaid leiavad pikaks venival muuseumi sünniteel nii vajaliku usu kui ka hingejõu.

Ning lõpuks: et pikk teekond jõuaks oma väärrika lõpuni ja ehitus algaks 2011. aasta mais ning maja avaks oma ukse 2014. aasta suvel.

Vaade näituseruumidele.

Arhitektuurivõistluse pinged

Margit Mutso

Möödunud nädala reedel lõppes taas üks arhitektuurivõistlus – Tallinna muusikakeskkooli, Tallinna balletikooli ja Georg Otsa nimelise muusikakooli ühishoone ideeprojekti arhitektuurivõistluse I etapp.

Miks korraldatakse arhitektuurivõistlusi? Avaliku võistluse korraldamine nõuab aega ja vaeva nii korraldajatelt kui osalevatelt arhitektidelt, kellest enamik teeb seda tööd tasuta saamata. Võistlusel osalemine on kallis lõbu: korralikult trükitud ja vormistatud planšetid ning makett maksavad ise juba märkimisväärses summa, võistlusele kuluv tööaeg sõltub projekti mahust, enamasti tehakse avalikke võistlusi just suurobjektide puhul. Äsja lõppenud võistluse töö tegemiseks kulunud aeg võiks olla umbes 110–150 töötundi. Pragmaatiliselt võttes – suhteliselt mõttetu töö. Töenäosus, et midagi tagasi teenitakse, on enamiku osalejate puhul minimaalne.

Korraldaja poolele tähendab võistluse organiseerimine ajakadu, lisakulutusi võistlusülesande koostamiseks, vormistamiseks, žüriitasudeks ja preemiafondiks. Tellija kaotab ka lõpliku sõnaõiguse – avalike võistluste puhul peab žürii koosnema valdavalt eriala spetsialistidest. Riigi Kinnisvara Aktsiaselts on peapõhjusena, miks ei taheta arhitektuurivõistlusi teha, esile toonud just esimese – aja.

Peab aga tunnistama, et paremat süsteemi kui arhitektuurivõistlus ei ole parima võimaliku projekti saamiseks välja mõeldud. Muidugi võib tellida projekti mõnelt maailmanimega staararhitektilt, kuid meie tellijatele käib see ilmselt üle jõu. Pealegi ei ole ka staaride päevad vennad ja tulemus võib valmistada pettumuse. Võimalik on teha kutsutud osalejatega võistlus. Sel juhul valitakse välja mõned bürood, kellelt eskiis tellitakse, ja garanteeritakse osalejatele kindel tasu. Selline viis ei pruugi olla palju odavam kui avalik võistlus, kuid lahendusvariante tuleb enamasti palju vähem. On veel üks võimalus: avalikule võistlusele kutsutakse osalema nimekad bürood, kellele makstakse

osalemise eest kokkulepitud tasu. Nii tehti näiteks Helsingis Kiasma moodsa kunsti muuseumi arhitektuurivõistlusel, kuid see on kõige kallim variant.

Eestis on taasiseseisvumisest saati kerkinud ridamisi põnevaid ehitisi, mis on valminud arhitektuurivõistluste võiduprojektide järgi: okupatsioonide muuseum, Lasnamäe spordihoone, Rotermani keskuse hooned ja Vabaduse väljak Tallinnas, põllumajandusakadeemia spordihoone, Lotte lasteaed, Kesklinna kooli laiendus ja Jõekaare elurajoon Tartus, Rakvere keskväljak, Viimsi keskkool, Pärnu kontserdimaja, Pärnu kesklinna kooli võimla, Sõmeru vallamaja jpt. Mitmed neist majadest on jõudnud rahvusvahelistesse arhitektuuriülististesse, kodumaistest rääkimata. Need on majad, mis tõstavad Eesti imagot ja keskkonna kvaliteeti ning annavad seeläbi oma panuse riigi arengusse. Seega – võistlustest võibda kogu ühiskond. Siit ka põhjendus, miks peaks arhitektuurivõistlustest olema huvitatud eeskätt riik. Mis loeb mõni kuu „kaotatud“ aega projekteerimisele võrreldes maja elueaga? Kiirus ei ole maja ilu ega kvaliteedi pant. Seda peab meelde tuletama just enne valimisi, kui riigi ehitiste tähtjad kipuvad olema sellised, et ei ole aega korralikke projekte tellida ega rahulikult ehitada.

Arhitektuurivõistlusi korraldavad aeg-ajalt ka innovatiivsemad erainvestorid. Tõsi, enamjaolt eelistavad nad kutsutud osalejatega võistlusi. Ilmselt on üks põhjus see, et taetakse garanteerida nende büroode osavõttu, kellega ollakse kas harjunud koostööd tegema või keda usaldatakse. Hirmu tuntakse selle ees, et avaliku võistluse võibda mõni noor arhitekt, kel praktilised kogemused puuduvad. Peab tunnistama, et see kartus ei ole päris asjata. Praegu projekteerimisprotsessis Eesti Rahva Muuseumi maja ja Eesti Kunstiakadeemia hoone on just sellised näited: suurte ehitiste arhitektideks valiti arhitektuurikonkursil noored, kellel puudub praktiline töökogemus, mis annab paraku ennast nüüd tunda. Noore arhitekti esimene projekt, mille järgi ehitama hakatakse, võiks olla väiksem ja mitte nii tähtis

kui nimetatud hooned. Üsna sageli on võistluse organiseerijad aga kaldunud sootuks teise äärmusse: selleks, et pääseda võistlusel osalema, peab arhitektil olema ette näidata samas suuruses ja samalaadse funktsiooniga valmis ehitatud hoone kui võistluslune maja. Kui mitmel arhitektil on Eestis õnnestunud projekteerida näiteks koolimaja või saatkonnahoone? Arhitektid on koolitatud projekteerima väga erisuguseid maju, meil ei ole ühtegi bürood, mis oleks spetsialiseerunud vaid kindla funktsiooniga hoonete projekteerimisele.

Miks arhitektid osalevad võistlustel, ehkki see on nn riskibisnis? Esimene põhjus on kindlasti usk endasse ja lootus – äkki seekord läheb õnneks! Keegi ei lähe võistlusele kaotama. Võit tähendab arhitektile palju: esiteks preemia- raha, teiseks on see oluline märgeme CVs ja kolmandaks tähendab see üldjuhul suurepärast tööd. Võistlusprojekti puhul on arhitektil vabadust rohkem kui tellimuse puhul, kui ta on kohustatud tellija soovidega arvestama üsna täpselt. Võistluse puhul on küll paigas ruumi- programm ja mõned muud kitsendused, kuid üldjuhul püütakse võistlustingimused hoida võimalikult vabad. Arhitektuurikonkurs võib olla arhitektile mäng võimaluste piiridel – selle käigus luuakse projekte, mida võib-olla ei julgetaks n-ö päris elus tellijale näidata. Võistlemisel on oluline koht ka arhitektide vormis- hoidmisel: väga harva saab eesti arhitekt sellise tellimuse nagu kontserdimaja või balletikool, kuid ta peab ka selliste projektide koostamiseks olema valmis. Kui paar aastat järjest vaid eramajadega hinge tuleb sees hoida, nagu see on praegu paljude puhul, siis võivad ootamatu suure tellimuse peale käed värisema hakata.

Kui vaadata Eesti arhitektuurivõistlustel osalevaid kodumaiseid arhitektuurbüroosid, siis peab tunnistama, et aktiivsed on, paar erandit välja arvata, just väikesed bürood. Suured multifunktsionaalsed bürood eelistavad osaleda vähempakkumiskonkurssidel, kus eeltingimused on sageli sellised, et väikefirmadel pole sinna asja. Väikebüroole, mille arhitekte hästi teatakse, on väga oluline tema renomee, suurfirmade puhul on esikohal rahavood. Kui

väikefirma omanikud on enamasti ise põhitöö tegijad ja on valmis teinekord ka „käppa imema“ selle nimel, et ükskord korralik tellimus saada, siis suurte büroode omanikud peavad tagama oma töötajatele pideva töö ja sissetuleku.

Ehitusbuumi ajal oli üsna sagedane olukord, kus avalikule võistlusele laekus alla kümne töö, sest arhitektid, kel oli järjekord ukse taga, ei jõudnud võistlustel osaleda. Täna on huvilisi märgatavalt rohkem. Lõppenud võistlusele saabus 30 projekti (kõige arvukamalt võeti osa 2009. aastal toimunud Rakvere Pauluse kiriku arhitektuurivõistlusest, mille eesmärk oli kirik kujundada ümber Arvo Pärdi nimeliseks kontserdimajaks – laekus 136 tööd).

Sageli on võistlus see koht, kus arhitekt muutub nii mänguliseks, et ignoreerib ka võistluse nn ümbrikku – võistlustingimusi. Ja pole harv, kui seesugune, teistest erinev projekt just silma jääb ja võibda. Nii juhtus näiteks ka EKA hoone puhul, kus võidutöös oli eiratud ette antud detailplaneeringut ja pakutud omapoolne, tõsi, palju nutikam lahendus. Nüüd on aga seetõttu probleeme – planeeringu muutmine on komplitseeritud ja aeganõudev. Võib-olla tasub see kõik siiski lõpuks ennast ära – maja jääb ju linna vähemalt aastakümneteks, mis need paar kaotatud aastat selle kõrval ära pole. Arhitektuurivõistluse mainele annab selline asjade kulg aga tugeva tagasi- löögi. Olgu siinkohal märgitud, et võistlustingimuste eiramine ei ole tavaline mitte ainult Eestis, seda tehakse kõikjal. Tuntuim on Sidney ooperimaja lugu: selle projekt oli võistlusele saabudes lõpetamata ega vastanud konkursi tingimustele. Nüüd on see aga kogu Austraalia sümbol. Moraal võiks olla see, et ideevõistlused on mõistlik läbi viia etapis, kui olulised otsused on veel langetamata, kui ei ole veel kehtestatud detailplaneeringut. Planeeringu saab teha edaspidi parima ideelahenduse alusel.

Äsja lõppenud Tallinna muusikakeskkooli, Tallinna balletikooli ja Georg Otsa nimelise muusikakooli ühishoone võistluse ettevalmistamine tõi teravalt esile aga vana probleemi – autoriõiguste teema arhitektuuris.

Arhitektuurikonkurss ja autoriõigused

Toomas Seppel

Arhitektide ja riigihangete korraldajate vahel on üha enam tekkinud vaidlusi võistlusjuhendite autoriõiguste tingimuste üle. Seda ilmselt seetõttu, et arhitektid ja tellijad on saanud teadlikumaks intellektuaalsest omandist ning on tulnud ka esimesed kohtulahendid (nt Kihnu rahvamaja juhtum). Autoriõiguse seisukohalt on tegemist majanduse ühe valdkonna mängureeglite kehtestamisega, näiteks muusikatööstuses tagab autoriõigus kontrolli rahavoo üle. Arhitektuurivaldkonna puhul aitab autoriõigus reguleerida ehitise arhitektuurse osa kavandamist.

Arhitektuurivõistluste puhul tabab esmane kokkupuude autoriõigusega arhitekte ja tellijad juba ideekonkursi võistlusjuhendi tingimuste vormistamisel. Ideekonkursi võistlusjuhend on esimene leping, mis paneb paika arhitekti ja tellija vastastikused kohustused. Võistlusjuhendi tingimustest sõltuvad edasised läbirääkimised ja projekteerimislepingu tingimused.

Tavaliselt korraldatakse arhitektuurivõistlusi (ideekonkurss) riigi või kohaliku omavalitsuse objektide puhul. Ideekonkursi läbiviimise nõuded on reguleeritud riigihangete seaduses (RHS). Ideekonkurss on menetlus, mille tulemusena tellija võib omandada konkursi käigus žürii välja valitud kavandi või projekti. Tellija võib ideekonkursi korraldada eesmärgiga sõlmida ideekonkursi võitjaga tema pakutud ideekavandi alusel teenuste hankeleping või üksnes ideekavandi saamiseks, andes ideekonkursi võitjale või võitjatele auhindu või makstes osalejatele osalemistasusid (RHS § 79). Tellija sätestab ideekonkursi kutses muu hulgas, kas

ta nõuab ideekonkursi võitjalt ja teistelt ideekonkursil osalejatelt esitatud ideekavandite autoriõiguse või muu omandi üleandmist või mitte.

Seega peab ideekonkursi korraldaja otsustama ja sõnastama võistlusjuhendis, kas ta soovib võitjaga sõlmida ka edasise projekteerimislepingu või on konkursi eesmärk leida parim ideekavand ning selle alusel teha avatud hankemenetlus projekteerimisteenuse osutaja leidmiseks. Juhul kui tellija eesmärgiks on leida parim ideekavand ning seejärel korraldada avatud hankemenetlus projekteerimisteenuse osutaja leidmiseks, on tellijale oluline, et võidutöö autoriõigused kuuluksid tellijale, vastasel juhul tekib olukord, kus võidutöö kavandi autoriõigused kuuluvad arhitektile (või arhitektuurbüroole), kuid riigihanke käigus valitakse uus projekteerimisteenuse osutaja. Arhitektuurivaldkonnas on tavapärane, et ideekavandi edasise projekteerimise käigus muutub ka arhitektuurne lahendus. Juhul kui tellijal ei ole algse variandi muutmiseks õigust, siis rikub tellija autoriõigusi, sest annab ilma arhitekti loata kolmandale isikule korralduse teose muutmiseks ja täiendamiseks. Seega peab avatud hankemenetluse korral tellija tagama olukorra, kus talle kuuluksid arhitekti autoriõigused, mida saaks litsentseerida kolmandatele isikutele. Seda saab korralda ideekonkursi võistlusjuhendi tingimustega, milles on märgitud konkursil osaleja kohustus loovutada varalised autoriõigused ja litsentseerida isiklikud autoriõigused.

Eesti riigihangete praktikas eelistatakse tavaliselt menetlust, kus ideekonkursi võitjaga sõlmitakse projekteerimistööde teenuse hankeleping (väljakuulutamisetähtaegade läbirääkimistega hankemenetlus RHS 28. § 6. lg alusel). Sellisel

juhul sõnastavad tellijad võistlusjuhendi tingimused selliselt, et see võimaldab sõlmida projekteerimisteenuse hankelepingu võitluse võitjaga või ühega võitjatest.

Viimasel ajal on aga täheldatav, et välja kuulutamisetähtaegade läbirääkimistega hankemenetluse puhul tahab tellija endale ka ideekavandi autoriõigusi, seda ka isiklike õiguste osas ja seda juba ideekonkursi etapis. Võistlusjuhendi tingimuste järgi sõlmitakse projekteerimisteenuse hankeleping konkursi võitjaga, kuid samal ajal jäetakse tellijale võimalus vahetada projekteerimisteenuse osutajat. Selline olukord tagab tellijale igakülgse kontrolli projekteerimisteenuste üle ja tal on võimalus vahetada arhitekti, ilma et peaks arvestama arhitekti autoriõigusega.

Miks tellijad on sellisele teele läinud? Ilmselt on üheks põhjuseks õiguslike riskide vähendamine. Tellija, kes vastutab miljoniliste ehitismaksumuste eest ning on pideva avaliku huvi keskmes, püüab end kaitsta kõikvõimalike riskide eest. See on ilmselt ka põhjus, miks tellijad kirjutavad arhitekti jaoks aina uusi ja karmimaid tingimusi võistlusjuhenditesse.

Arhitektile sellised juhendid ei sobi, sest selliste tingimuste korral on oht, et ta võib kaotada kontrolli arhitektuurse kavandamise üle ja kõige negatiivsema stsenaariumi korral lõpetab projekteerimistööd keegi kolmas arhitekt või projekteerimisbüroo. Tellija on üldjuhul huvitatud koostööst ideekavandi võitjaga ning eeldab, et ideekonkursi võitja teeb ka edasise projekteerimistöö, kuid siiski tahetakse jätta võistlusjuhendi ja hilisemate lepingutega endale varuvõimalus. Arhitekthe esindav arhitektide liit on seisukohal, et tellijad ei peaks omandama autoriõigusi juba ideekonkursi etapis, samas ollakse nõus, et lepingud peavad

jätma tellijale võimaluse erandkorras mõnikord ka arhitekti vahetamiseks. Eesti Arhitektide Liit on pakkunud võistlusjuhendi tingimuste sõnastuse, mille järgi autoriõigused jäävad arhitektile, kuid teatud olukorras võib tellija kasutada arhitekti isiklike autoriõigusi ning anda ideekavandi ja selle alusel tehtud projekteerimistöö edasi kolmandatele isikutele. Sellised juhtumid on: 1) projekteerija suhtes on välja kuulutatud pankrot; 2) vastutav arhitekt ei ole tervislikel põhjustel suuteline teostama projekteerimisteenust ning projekteerija ei suuda tagada samaväärset vastutavat arhitekti; 3) projekteerija arhitektuursed lahendused ületavad märgatavalt eeldatavat ehitismaksumust ning pooled ei jõua kokkuleppele arhitektuursete lahenduste muudatustes. Selline sõnastus tagab arhitektile kindluse, et tellija ei saa iga väiksema tüli korral arhitekti projekteerimislepingut lõpetada ja valida uut projekteerimisteenuse osutajat. Kas sellise sõnastusega ideekonkursi tingimused saavad tavapäraseks, on täna raske vastata. Tegemist on ühe näitega ja seda on võimalik veelgi täiustada.

Tellijatel ei ole mõistlik ideekonkursi tingimustega n-ö vinti üle keerata ja sätestada tingimused, millega arhitekt jäetakse autoriõigustest ilma. Sellised nõudmised võivad kaasa tuua olukorra, kus osa arhitekthe loobub võistlusel osalemisest ning sellega kannatab arhitektuurivõistluse kvaliteet. Ilmselt peavad riik, kohalik omavalitsus ja arhitektid pidama veel mitmeid läbirääkimisi ja vaidlusi, enne kui jõutakse osapooli rahuldava kokkuleppeni. Mõistlikku kokkulepet on aga vaja, sest vastasel juhul muutuvad arhitektuurivõistlused juriidilisteks kaevikusõdadeks.

Toomas Seppel on kultuuriministeeriumi meedia ja autoriõiguse osakonna levitalituse nõunik.

„Eksperimenta!” – kellele ja miks?

Sally Stuudio juhti, „Eksperimenta!” idee autorit ning eestvedajat Annely Köstrit küsitleb Reet Varblane.

26. aprillist 14. juunini toimub Tallinnas rahvusvaheline õpilaste (14- kuni 19-aastaste) kunstiharidusprojekt „Eksperimenta!”. Seda mitte ainult ei viida läbi Tallinna kui 2011. aasta kultuuripealinna programmi egiidi all, vaid see on ilmselt üks kultuuripealinna ulatuslikumaid kunstiprojekte, esimene õpilaste rahvusvaheline kaasaegse kunsti projekt Eestis üldse. Enamgi veel: nagu kodulehelt ja pressiteatest on lugeda olnud, on korraldajatel märksa ambitsioonikam plaan: „Eksperimenta!” ei ole kavandatud ühekordse üritusena, vaid triennaalina. Ka esimest „Eksperimentati!” reklaamitakse kui mitmetasandilist projekti, mis hõlmab iga osavõtva maa näitust, ideede laboratooriumi ehk siis kunstiharidusprogrammi ning kunstikoolide ja -keskuste võrgustikku.

Ettevõtmise pealkiri osutab eksperimendile, katsetusele, mille puhul tulemus pole ette teada, mis väärtustab pigem protsessi, tegemisrõõmu. Kuidas selline mõte tekkis? Mõte tekkis Sally Stuudios ligi kümme aastat tagasi, täpsemalt 2002. aastal. Kui võrrelda, mis toimub, aktuaalse kunsti väljal ja üldhariduskoolide kunstitunnis, siis need on kaks täiesti eri maailma. Tihtipeale ei valmista üldhariduskool ette isegi mitte kaasaegset kunsti mõistvat, selle keelest aru saavat kunstipublikut, potentsiaalsetest tulevikutalentidest rääkimata.

Nii piinlik kui see ka pole, tahan vahele öelda, et üldhariduslik kool kohe üldse ei anna mitte mingeid teadmisi praegu loodava kunsti kohta.

See on tõesti väga tõsine probleem ja mitte ainult Eestis, sellest räägitakse juba aastaid üle-euroopalistel ja -maailmsel kunstiõpetamise kongressidel, konverentsidel, erialaspetsialistide kogunemistel. Nii jõudsimegi järeldusele, et oleks ütle mata vajalik käivitada koolinoortele mõeldud rahvusvaheline kunstisündmus, mis toimiks samade reeglite järgi nagu n-ö päris kaasaegne kunst.

Aga siis oli aeg täiesti ebaküps ja mõte jäigi sahtlisse. Kui mõned aastad tagasi tõusis päevakorda, kumb, kas Tallinn või Tartu, väär ib Euroopa kultuuripealinna nimetust, tulime ideega esmakordselt avalikkuse ees välja.

Nii meil Tallinnas kui ka mujal maailmas on ideele olnud algusest peale väga positiivne vastukaja. „Eksperimenta!” ristiisaks oli Vano Allsalu. Vajasime nime, mis annaks kohe aimu, et tegemist on avatud, otsiva, protsessilise, midagi uut loova ja õppimisele suunatud üritusega. Linnaametnikud olid oma dokumentides ristinud meie projekti „koolinoorte „Manifestaks””, sest ühel arutluskoosolekul selle üle, millest võiks Tallinna kultuuripealinna projekt koosneda, käis Sirje Helme välja ammu õhus olnud idee tuua Tallinna Euroopa biennaal „Manifesta”, millest aga midagi välja ei tulnud. Me ei püüa koolinoorte triennaaliga n-ö päris „Manifestat” asendada, kuid selle nimetus pidi seostuma meie ürituse omaga.

Sa nimetasid veel sündimata noorte kunstinike projekti „kunstisündmuseks”. Kas see liialt pretensioonikas ei tundu? Kunstisündmus on midagi, mis on ennast tõestanud; midagi, millel on juba tähendus publiku või kunstivälja või mõne muu aspekti mõttes. Kui teete esimest korda rahvusvahelise koolinoorte kunstiprojekti ja käite selle juba ette välja kunstisündmusena, siis millest selline enesekindlus?

Kui tahad midagi suurt käivitada, siis peavadki ambitsioonid väga suured olema. Kui ambitsioonid on väikesed, siis ei tule päris kindlasti midagi välja. Kui midagi teha, siis tasub selle nimel pingutada, et teha seda kõige paremal võimalikul viisil ehk siis eesmärk peabki olema suur, isegi häbematu. Ja konkreetse triennaali eesmärk pole, ei vähemat ega rohkemat kui muuta üldhariduskoolide kunstitundide sisu,

Annely Köster

PIIA RUBER

et see oleks dialoogis kaasaegse kunsti väljal toimuvaga, toetaks enam noorte inimeste loovat, kriitilist ja analüüsivat mõtlemist. Kunstitundides peaks olema oluline noorte endi isiklik sõnum, mitte niivõrd see, kuidas, vaid eelkõige see, miks mingi teos tehakse. Soovime inspireerida küsimuste esitamist. Valdavalt kipuvad koolitunnid olema materjali- ja tehnoloogiakesksed ehk kuidas midagi teostada. Meie eesmärk oma ambitsioonikusega käivitada arutelu selle üle, milline on kunstihariduse roll ühiskonnas ja meie haridussüsteemis. Tuleb tunnistada, et väheambitsioonikate ettevõtmiste abil on dialoogi käivitada võimatu. Olen teadlikult võtnud riski, et ilmselt mind lüüakse risti. Olen veendunud, et on viimane aeg käivitada arutelu, miks meie lapsed seda või teist koolis õpivad. Oluline on, et nad ka ise seda endalt küsiks.

Teie kodulehel on toodud „Eksperimenta!” kolm tasandit. Räägi neist palun lähemalt.

„Eksperimenta!” koosneb näitusest, ideede vahetusprogrammist ehk ideelaboratooriumist ja rahvusvahelise võrgutiku väljakujundamisest ehk koostööst. Esmalt lähemalt triennaali näitusest. Kuna meie põhihuvi on kunstiharidusel, siis ehitatakse väljapanekud üles n-ö riigipaviljonidenä. Nii tekib võimalus võrrelda osalevate riikide ekspositsioone, soovi korral ka riikide kunstioppekavasid. Oma osalemise on kinnitanud kolmteist riiki Lõuna-Koreast ja Kanadast Sloveenia ja Portugalini, meie lähinaabritest rääkimata.

Kõigis riikides valiti kõigepealt oma kuraator, kes lõi triennaali üldteemast „Ruum” läh tudes oma kontseptsiooni ja valis osalejad. Riigiti on see väga erinevalt korraldatud. Näiteks meie lõunanaabrite juures valis kuraatori Läti kultuuriministeerium, kaasatud on kogu riik, viiakse läbi õpetajakoolitusi, neil on tõesti laiahaardeline projekt. Soomes korraldati kuraatori leidmiseks avatud konkurss. Valitud kuraator Juha Saari nimetab ennast naerdes „ratastel kuraatoriks”, sest ta kutsus osalema üksteist kunstikooli Lapimaalt Lõuna-Soomeni, nii moodubki kuraatori põhiaeg rongis. Venemaalt osalevad Moskva, Peterburi ja Puškino noored. Nead võtsid seda projekti kitsamat,

mis on Venemaa mastaape arvesse võttes igati arusaadav. Kanadast osaleb samuti mitmete provintside koole, aga näiteks Islandit esindab üks kunstikool. Kuidas konkreetse riigi ekspositsioon sünnib, kuidas leitakse esinejad, see on iga maa enda vaba valik.

Usun, et näitus annab päris hea sissevaate eri riikide 14–19aastaste noorte kunstist. Mul on väga hea meel, et Tallinna ülikoolis kirjutab üks magistrant „Eksperimentasti!” töö, kus võrdleb siinseid ekspositsioone ja nende maade kunstioppekava. Tallinnas eksponeeritav ei anna küll ülevaadet üldhariduskoolide seisust, kuna kuraatorid on teinud oma valiku, keda ja milliste töödega nad tahavad näidata. Ekspositsiooni piires kehtivaid võrdlusi ja järeldusi saab siiski teha. Ja saame ka aimu, kellelt ja mida saame õppida, et meie kunstiharidus oleks päevakajalisem ja avatum.

Kas sul on juba ka mingi ettekujutus, mis laadi näitus see tuleb? Kas see on tava-pärane õpilastööde näitus, kus on väljas kenasti joonistatud-maalitud pildid, või on oodata midagi sootuks teistsugust?

Oodata on väga erinevat lähenemist, niipalju kui olen projekte lugenud. Selgem ülevaade tekib veebruari lõpuks. Noored käsitlevad kõige rohkem isiklikku ruumi, märksa vähem on sotsiaalselt sekkuvaid ning poliitilise lähenemisnurgaga projekte. Autorite vanust arvestades on see ootuspärane ja normaalne. Kanadast tulevad videoinstallid, lühifilmid, paar fotopõhist projekti, Lõuna-Koreast totaalsed ruumiinstallatsioonid, Eesti ekspositsioonis on nii interaktiivseid- kui ruumi- ja videoinstallatsioone, samuti maali. Eesti ekspositsiooni „talendijahil” üllatas, et kõige rohkem laekus totaalsete ruumiinstallatsioonide kavandeid, hästi suuri ja võimsaid. Meie noored mõtlesid vabalt ja eksperimenteerisid julgelt, see rõõmustas, aga sellest oskab Eesti ekspositsiooni kuraator Mari Kartau lähemalt rääkida. Oleme teadlikult hoidnud lahus Eesti ekspositsiooni ja „Eksperimenta!” kui terviku ettevalmistamise.

Eelmisel suvel kogunesid Tallinna „Eksperimenta!” partnerid kaheteistkümnest riigist. Kolmepäevastel mõttetalgutel oli üks olulisemaid kureerimisega seotud sektsioon, seda

juhendas Anneli Porri. Töö koolinoortega on kõigile kuraatoritele paras julgustükk ja väljakutse, ei saa ju tulemustes ette kindel olla, nagu professionaalsete kunstnike puhul. Reeglina valivad kuraatorid oma projekti kas valmis teosed või tellivad teose kunstnikelt, kelle käekirja ja mõttelaadi teavad. Koolinoortega töötades on sul tundmatud kaardid käes, samaaegselt tuleb toetada noorte arengut, panustada haridusse ja suuta saavutada ka talutav tulemus. See ei ole lihtne.

Eks paistab, kuidas kõik realiseeruma hakkab – paberil, ideetasandil, näeb triennaali näitus päris põnev välja.

Millistesse ruumidesse „Eksperimenta!” on mõeldud?

„Eksperimenta!” toimub peamiselt lauluväljaku kolmel sisekorrusel, aga ka Maarjamäe lossi esimese korruse näituseruumides ja pargis ning lähikonna avalikus linnaruumis. Triennaali käsutuses on kokku umbes 2000 m² sisepinda.

Aga näitus pole ju kõik?

Avanädalal toimub kolmepäevane seminaride ja töötubade ideelaboratoorium, kuhu valisime kümnest riigist ettepanekute alusel välja kuusteist esinejat, kes püüavad lahti mõtestada kaasaegse kunsti ja hariduse seoseid kolmes teemaplokis: mõtlemise-, vaatamise- ja loomisekunst. Esindatud on nii akadeemilised, teaduspõhised käsitlelused kui ka praktilisemad töötoad. Ka praktiliste töötubade puhul püüdsime leida esinejaid, kes lähtuvad töötoa läbiviimisel oma uurimistööst. Oluline on, et ideelaboratooriumi programmi on oodatud osalema nii õpilased kui kunstihariduse professionaalid, et nad saaksid koos tegutsemise, mõtlemise ja arutlemise kogemuse. Eriti kunstiloomise kaasaegse tehnoloogia mõttes on noored tihtipeale tehniliselt vilunudamad kui nende õpetajad. Tehnoloogatuge pakub ideelaboratooriumile Tiigrihüppe sihtasutus.

Kui palju ootate ideede laboratooriumi väliskülalisi?

Nii sinna kui ka üldse avanädalale ootame praeguse seisuga umbes 500 inimest. Avanädalal toimuvad lisaks ideelaboratooriumile pressipäevad, avatseremoonia, Euroopa kunstikoolide võrgutiku Arts4all aastakoosolek. Nende kaudu toome Tallinna huvikoolide, kunstikeskuste spetsialiste.

Kuidas tagada, et „Eksperimentale!” tuleks võimalikult palju Eesti kunstiopetajaid ja et nad osaleksid programmis võimalikult aktiivselt?

Kuna „Eksperimenta!” on avatud mais ja juuni esimesel poolel, püüame selle välja pakkuda klassilõpuekskursioonideks, et nii lähiriikide kui üle Eesti koolinoored teeksid 2011. aasta kevade klassiekskursiooni just Tallinna „Eksperimentale!”.

Eks see aeg sai valitudki selle mõttega, et siis on kunstiopetajal palju lihtsam õpilastega koolist välja pääseda. Pikk lahtioleku aeg peaks tagama selle, et kõik, kes tahavad, jõuavad ka vaatama.

Üldhariduskoolid, iseäranis väikesed maa-koolid kipuvad olema praegu majanduslikult kitsastes oludes. Kas on mingi lootus, et haridusministeerium meie koolidele ka mingit toetust annab?

Transpordikulude katmiseks küll mitte, kuid „Eksperimenta!” peanäitus lauluväljakul on kõigile tasuta. Transpordi, majutuse ja teiste soodustuste kohta saab teavet meie kodulehel kooliekskursioonide info alt aadressil <http://www.eksperimenta.net/eksperimenta/exhibition-2011/school-excursions/?lang=en>.

Meie peaeesmärk on, et inimesed harjuksid kunstielus toimuvat pidama sama normaalseks elu osaks kui mis tahes muud kultuurinähtust, et aktuaalne kunst muutuks elu loomulikuks osaks. Hariduse kontekstis võib kaasaegset kunsti võtta kui instrumenti, mis aitab noortel inimestel paremini mõista ja väljendada iseenast, saada aru ühiskonnas toimuvast.

JALUTUSKÄIK GALERIIDES

Mall Nukke
linnamüstika

Mall Nukke ja Regina-Mareta Soonseina näitus „Urban Mystic” („Linnamüstika”) Hobusepea galeriis kuni 31. I; maalinäitus „2011! Konverteeri! Eesti maalikunst” Rotermani soolalaos kuni 20. II; Mall Nukke näitus riigikogus kuni 31. I.

Praegu saab Mall Nukke kunsti vaadata kolmes kohas. Riigikogu galeriis on välja pandud Kristjan Raua, Anton Hansen Tammsaare, Lydia Koidula ja Carl Robert Jakobsoni rahanäod aupaisteliselt ümmarguses formaadis täiendavad uued, Eesti raha ikoonid. Ühel neist lennab prohvet Elia tulevankris, mida ümbritseb lõomav sõor, mis on samasugune aupaisteline vormistus kui Eesti rahanäguudel. Temas võib näha ka teiselt poolt parklat Nevski katedraali sibulkuplite vahelt kohale kihutavat Ilja-prohvetit, kes oma märgid maha heidab. Eestlane varjab end all koopas. Üldiselt käib uusikoonidel kujutatud rahamärkide mäng ja vahetus siiski euroopalikult vaoshoitud ja tõhusal moel. Kolme Mall Nukke maali, kus kujutatud Eesti kroonide maastikke kuldse euro küünejalgedega, eksponeeritakse praegu Rotermani soolalao näitusel „2011! Konverteeri!”. Ühesajane Lydia Koidula oli sel aastal korra juba Hausi galerii näitusel. Seda täiendavad pruun viieks-roonine Narva linnustega ning kümnekroonise taluõu, kujutatud samasuguse ägeda punasega kui Elia-Ilja transporditulekera. Sellel näitusel moodustavad Mari Roosvalti, Jaan Elkeni, Siim-Tanel Annuse, Jaan Toomiku, Mall Nukke, Rauno Thomas Mossi, Maarit Murka, Laura Põllu ja Veiko Klemmeri tööd väljendusriikka maalikunstilise terviku.

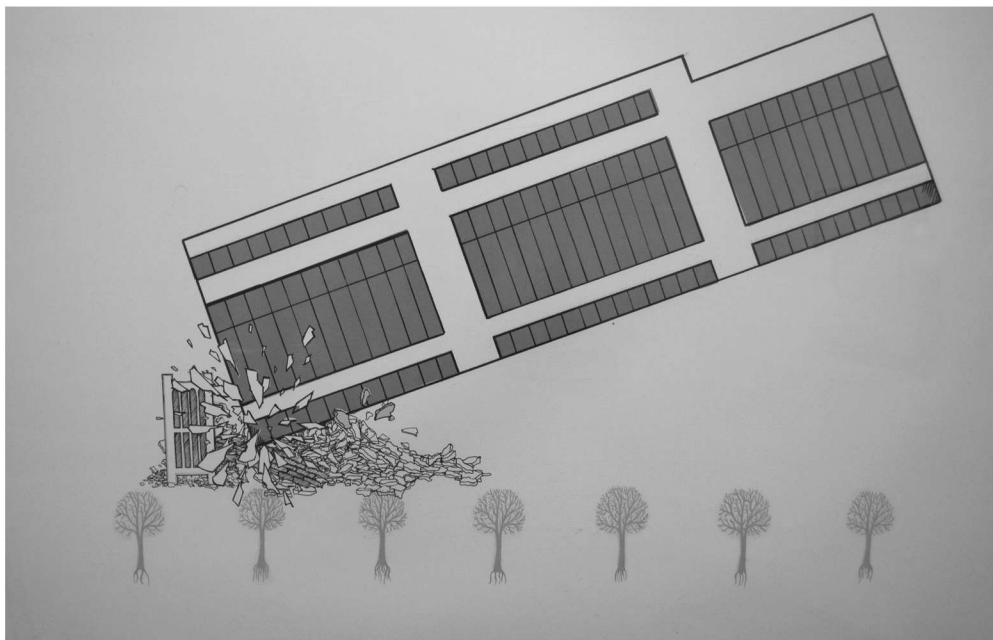
Niihästi riigikogu hoones kui ka Rotermani soolalaos jätkab Mall Nukke oma sissetootatud seeriaid. Tema kaks rahapöörast Hobusepea galerii ülemisel korrusel juhatavad sisse uue seeria „Urban Mystic” sealsamas keldrikorru-sel, see on teostatud ühistöös kunstniku tätoveerijast tütre Regina-Mareta Soonseinaga. Need kaks rahapöörast on kosmiliste ussiurgete suud linna mütolooilise maailma, sissepääs ja väljapääs. Kommertsvihurid, kultuuridesintegraatorid, kollaažimaalija kunstimaardlad. Mall Nukket on inspireerinud *lettrisme*. Kõik hoolega kokku konstrueeritud kirjanduslikud ja muud tekstid on letristide arvates end ammen-danud, uus kunst seisneb nende käristamises kvadriljoniks ribaks, millest uusi ja mõttetuid tekste kokku kleepida.

Mall Nukke lõikab kultuurikoest välja ennast sinna sisse söönud massitarbimise märgid, et neid oma pildifantaasia mängudele allutada, selle asemel et nendega mängida. Üks asi on tunda end Apollona, kui Lexusega ringi sõidad. Teine asi on hoopis see, kui Lexuse logo hoopis neo-Apollo rinnale tembeldada, nagu Mall Nukke seda teeb, rulluisurullid L-tähe „talla” all. Või märgistab see Lexuselt varastatud L hoopis letristi? „Minu meelest on masendav, et maailm järjest piseneb ja piseneb, samastub ja muutub anonüümseks,” ütleb Mall Nukke. „Mulle on suure elamuse jättnud „Mirabilia” sarjas ilmunud Arthur C. Clarke'i ulmeromaan „Linn ja tähed”, samuti Huxley „Hea uus ilm”. Tundub, et maailm liigubki selles suunas. Suurema osa maakera pinnast katab linn, väljaspoole inimesed enam ei tihka minna, nende liigi alalhoiduinstinkt hoiatab suure tundmatu looduse eest. Omas maailmas on nad jumalad, väljaspool seda abitud putukad. Brändid on kui klannimärgid, mille abil inimesed tunnevad ära alfad, beetad ja üpsilonid, toimub omavaheline kastistumine.” Veel üks täpsustus: Mall Nukke tegi tätoveeringute kavandid, need kandis nahale ja kohendas tätoveerimistehnikale Regina-Mareta Soonsein. Esimest korda elus näen sellist tätoveeringustiili, mille laseksin endalegi teha, kui mul meditsiinilisi eelarvamusi ei oleks. Kukele kuulsad brändid, las kunstnik mõtleb tellijale uue märgi välja nagu *ex libris*'e. Ainus põhjus, mis annaks linna kui Olümposele paigutatud uusjumalatele põhjuse solvada, oleks eelarvamus sea suhtes. Nimelt on tätoveeringud tehtud turult ostetud värskete seanahale, siis pildistatud ja pilditötlusprogrammiga paika kleebitud – brändista-

Mall Nukke. Urban Romantic – Cupido. Segatehnika, 2011.

ELIN KARD

Lilli-Krööt Repnau. Kultuuripealinn. Lito, 2011.

ELIN KARD

tud inimesed on inimese ja sea kollaažid. Aga muidu on riisipaperi kihtidega looritatud linn romantiline ja kaunis, modellid glamuursed. Igaühe taustal on mõne kuulsal suurlinna vaade (London, New York, Riia), mis on kokku kleebitud vastavakeelsete trükiste ribadest. Trükitekstide fragmentide faktuur ei anna tabavalt edasi ainult tööstusliku arhitektuuri fassaadimustri faktuuri, nendes on kätetud ka letristlik, kuidas seda öelda, tähendusvaba mulla. Mall Nukke võib ju maarahva tütreks linna võõristada, ent näha on, et ta linna imetleb. Alates ajast, kui ta Tallinna Tehnikaülikooli ehitusüliõpilastele kunsti õpetab, on tal tekkinud uus suhe arhitektuuriga. Nende piltide formaat ei ole suur, aga seal on tunda avarat õhku ja valgust. Lisaks on teda inspireerinud ka Raymond Hainsi ja Jacques Villeglé ultralettristlik psühho-geograafiline hüpergraafika. See iseenesest ei olegi letristlik mõttetus, vaid tähendab seda, et kõigis linnades jälitavad jalutajat iidsed maharebitud ja ülekleebitud tänavaplaatide kihistused. Nende tagant on otsitud ussiurkeavasid *into urban mystic, в городской мистику*, mustika kaubakeskusesse. Ma tean mõnda, kes seal käinud on.

Kolm kunstilist kiiksu

Ly Lestbergi näitus „I Was Born to Love You” Tartu loomemajanduskeskuses 6. XI 2010 – 3. I 2011, Tiina Söödi näitus „Pu-pu-pu-puudutus” Y-galeriis 14. XII 2010 – 8. I 2011, Nelly Drelli „Välgatus” Vaala galeriis kuni 29. I.

Esimene kiik on Tartu loomemajanduskeskuse restaureeritud maja vanalt trepilt, mille käsi-puu kohale oli riputatud Ly Lestbergi näitus „I Was Born to Love You” („Ma olen sündinud, et sind armastada”). Kuna tegemist on ikka ausa puust käsipuuga, mitte eskalaatori mehaanilise kummist käelindiga, siis joonistas ka Ly Lestberg käsihiirega üle need mosaiikportreed, mille fotopäkapikud pikslihaaval pildiaparaadis kokku laovad. Möödunud aasta alguses viibis autor kunstüingu Klee stipendiaadina kaks kuud Schwerinis, kus pildid valmisidki. Ly

Lestberg pildistas vaateakende mannekeene ja juhuslikke inimesi ja kleepis siis need samale pildile kokku. Kas inimestele on ette kasvanud plastmaskid või elavad plastmannekeenide sees hingavad olevused? Nii või teisiti, pildid on elustatud. Sellist tehnikat, mille puhul fotole käega korrektuur tehakse, nimetatakse retušiks. Siin ei ole midagi pistmist tušiga, mõeldud on „veel kord puudutamist”. Ly Lestberg mitte ainult ei puuduta mannekeenide fotosid veel kord hiirega ehk oma käega, vaid ka pahaaimamatute möödakäijate nägudega, mida ta on pildistanud. Tavaliselt muutub nägu ilmetuks, kui sellele mask ette panna, ent kui mask on läbipaistev, lisab see näole hoopis ilmeka grimmi.

Järgmine kiik käis Y-galeriis Tiina Söödi näitusel „Pu-pu-pu-puudutus” ehk teisisõnu „Tu-tu-tu-tušš. Kokutus või kokutušš”. Teemaks ei ole see, mida pliiats teeb fotonegatiiviga või kunstnik modelliga, vaid inimeste füüsiline kontakt ning kuidas see inimesed kokutama võtab. Tiina Sööt nimetab end suhtlemisper-verdiks, aga vannub, et ei hakka raskelt hingama, kui ta bussis inimeste vastu puutub. Sellega ta tunnistab end veel kord perverdiks, sest normaalsed inimesed sõidavad juba ammu isikliku autoga. Igatahes näitavad ta maalid, et suhelda ta tõesti oskab. Need on vormistatud nagu päästevesti kasutusjuhendid lennukis. Ma kujutan ette, et iga kord, kui näitus avati, demonstreeris galerist nagu stjuardess külatajatele, kuidas janust selja tagant pudelist joota ning teist inimest kui kartulikotti selga vinnata. Aga ettekujutuseks see jääbki, sest ma ei pääsenud oma Tartu külastuspäeval isegi galeriisse ning imetlesin instruktiivseid maale Internetis.

Nelly Drelli „Välgatus”, kolmas kiik, on praegu Vaala galeriis vaadata. Nelly Drell on vist mõnda aega selle üle juurelnud, kas tema kunstil on ka mingi ühisnimetaja, ning jõudnud järeldusele, et ta kujutab kõike läbi oma silma. See ei ole üldse nii lihtlabane, nagu kõlab, sest Ly Lestberg vaatab maailma läbi digikaamera ning Tiina Sööt üle disaineri laua. Lühidalt, iga Nelly Drelli pilt kujutab silma, mille terasse on maalitud maal. Varem võis Nelly Drelli kohta arvamust küsides vastuseks kuulda: „Oskab

päris hästi joonistada, vä?”. Tõsi, koolitus on tal klassikaline. See annab pildile kuidasomadused, aga praegu huvitavad statistiliselt keskmist kriitikut rohkem mis-küsimused. Kui nüüd kriitiku käest Nelly Drelli kohta küsida, võib too kohe rõõmsalt vastata: „Silmapilkl!”. Dialoogi algus seegi. Need on silmad, mis näevad erinevaid stseene, nagu vaataks televaatajate silmadest tehtud *reality show*'d. Kõikidest Nelly Drelli pilditüüpidest nimetaksin ühe, mis mulle silma on jäänud. Need on monokroomsed aktid tumedal taustal.

Andri Ksenofontov

Kultuuritu Tallinn,
utoopiline T-linn

Lilli-Krööt Repnau näitus „Utoopiline T-linn” Draakoni galeriis kuni 29. I.

Kui Draakoni galerii 2010. aasta programm lõppes Sandra Jõgeva üritusi täis tuubitud näitusega, mis formaadi poolest oli kriitiline kohaliku kultuuri rahastuspoliitika suhtes, siis nüüd on Draakoni galeriis Lilli-Krööt Repnau teravvalusad litod institutsioonikriitikaga kultuuripealinna ja kultuuri kaubastamise vastu.

Kuigi Raine Karbi projekteeritud Sakala keskus meenutas paljudele liialt nõukogude aega, oli Karla katedraali lammutamisele hulgaliselt vastuseisjaid. Sellest hoolimata tõmmati enamik Sakala keskusest maha ning suure surmaga ilmus asemele Solaris, mida esimestel nädalatel kritiseeriti, kuid millega hiljem vaikselt harjuti (ehkki mitte kõik ei ole seda omaks võtnud). Fakt on see, et Solaris müüb end „kultuuri- ja elustiili keskusena” (muide, ka Viru keskusel oli algul kultuurikeskuse silt). Eks ta ole: Ilmar Raag kirjutab, et „[e]i ole kultuuritust, on vaid vaimne keskkond, milles me elame”.* Solaris on tarbimiskultuuri keskus, mis on tõesti mugavalt bussiliikluse sõlmes ning monopoli-seerib vähemalt kinokultuuri Tallinnas (Solarise kino tõmbas ka Coca-Cola Plaza hinnad 30 protsenti alla). Düsfunksionaalse sisekujundusega raamatupood, kõrgkunsti ambitsiooniga väike kino, üksikud kuriositeedinäitused ja ülikallite piletitega Nokia (*sic!*) kontserdisaali programm, mitu mõttetusi müüvat nipsasjakeste poodi ja kiirtoidukohad (v.a Komeet) on see elustiil ja kultuur, mis ennast ise peaks toitma – milline eeskujuline loomemajandusele!

Repnau on harvaesinevalt lähimõeldud pealkirjadega litode abil Solarise, Viru keskuse ja eesti keeles eimidagi tähendavate *metroplaza*'de arhitektuure materdades visanud kivi ka kultuuripealinna kapsaaeda. Missugust uut kultuuri see „Tallinn – Euroopa kultuuripealinn 2011” meile pakub? Suur osa sündmustest on aastatepikkuse traditsiooniga, „Tallinn – Euroopa kultuuripealinn 2011” päästab mõned programmid masuaja rahanappusest, samas puudub kultuuripealinna tegevusel pikemas perspektiivis positiivne programm: suurinvesteeringuid kultuuriehitustesse tegelikult pole. Kunstnikku painab veel küsimus, miks on Tallinn üldse Euroopa kultuuripealinn, kui kodanikuühiskond eksisteerib vaid mõtte-tasandil ning kunstikultuur (või kõrgkultuur) on väikeste ressurssidega hädaabi „toode” entusiastidele.

Repnau näitus pole hüsteeriline hädakisa, et kunstnik jääb rahata, kuna kultuurivaldkond on alarahastatud. Pigem jääb näitusel kõlama pessimistlik kujund, et uhkete fassaadide taga ei ole mitte midagi. Tegemist on olukorda üldistava näitusega, kus julge sotsiaalkriitika on esitatakse konservatiivses vormis. Kuigi järjest uuenev graafikameedium on kaasaegses kunstis küllalt nähtav, peaks Repnau valitud Mare Vindi ja Vello Vinna esteetiline keel kõnetama ka konservatiivsema maitsega publikut, kes huvitub rahvuskultuuri säilitamisest ja kultuuri heast nimest. Kas Metro Plaza, mis seisab Mere puiestee ja Narva maantee nurgal ja mille vana fassaadi taha on ehitatud klaaskast, väljendab kuidagi Tallinna linna ajalugu, seda, et XIX sajandil oli see koht linna 0-punkt, kust algasid tähtsad maanteed?

Rebeka Põldsam

* Ilmar Raag. Kultuuritust ei ole olemas, Postimees, 8. I 2011.

Euro tõi küsimused?

Hanno Soans

Maalinäitus „2011! Konverteeri! Eesti maalikunst” Rotermanni soolalaos kuni 20. II. Korraldajad Karin Hallas-Murula, Mari Roosvalt, Jaan Elken, kujundaja Jaan Elken.

See juba keeleliselt kuidagi vildakas lause reklaampostidelt üha uuesti ja uuesti silme ees vilkumas, suundunud suhteliselt skeptiliselt Rotermanni soolalattu üheksa eesti maalikunstniku rahateemalisele näitusele „2011! Konverteeri! Eesti maalikunst”. Tõepoolest, mida on maalikunstil pakkuda sedavõrd hüü-märgideväärset saatesõnaks lahkuvale kroonile või tervituseks saabuval eurole, seda enam et ses protsessis pole midagi dramaatilist ja inimsaatusi haaravat, nagu näiteks oleks radikaalses devalvatsioonis? Vahetuvad ju üksnes näod ja numbrid, sümbolväärtused. Hinnatõusuviringi selle juurde on kuidagi leige ja leplik. Tõsiasi, et kõigest 52 protsenti tavapäraselt nii konservatiivsetest Eesti inimestest oli selle vahetuse vastu, kõneleb samuti enese eest. Küsimused, mida rahavahetus kaasa võis tuua, kriibivad ehk kõige pinnapealsemat kihistust avalikust teadvusest ja mullistavad reklaamitegijate hallolust.

Maalinäitus pakub end kuraator **Jaan Elkeni** sõnastuses siiski kui rahavahetusaegse Eesti õhustiku rekonstruktsiooni, milles on kahtlemata intriigiidu olemas, seda enam et „formaal-esteetiliselt protsessi visuaalset külge dokumenteerivate lahenduste (**Siim-Tanel Annus, Mall Nukke**) kõrval on näitusel esindatud ka nn psühhoanalüütiline liin”.

Esmalet aga enesestmõistetavast, ehk illustreerivastki. Annus monumentaliseerib 15, 6 protsentiajakroonise pinnast talle „Raha ja poeesia” näituselt ja varasemastki tuttavaks saanud käekirjas. Nukke nostalgilistesse, vabas pintsli töö suureks maalitud viie-, kümne- jaajakroonisesse lõikub kuldse kirjas pöördreljeefne eurosümboolika. Annuse ja Nukke lahendused ongi näituse ainsad selged kroo-

nikujutised. Neid võiks isegi näituse intriigi poolest dekoratiivseks ballastiks pidada, kui poleks tõi, et mõni vaataja ehk vajab ebamäärasema ainese kõrval midagi, mis ta otse teemasse ankurdaks. Muidu ehk tekiks küsimus, et kuidas on kogu see näitusetervik väljapakutud pealkirja ja teemapüstitusega seotud, kuidagi liiga kergesti.

Värvigamma ja hajutatud psühholoogilise pingepoolest on selle näituse üheks huvitavaks maaliks **Jaan Toomiku** ärasulanud nägudega rahvamassi kujutatav „Nimetu”. Oleks igati liig siia hakata juurde sulatama jutustust identiteedi kaotanud rahvast, kuigi mingi kohaliku õhustiku rekonstruktsiooni kõige üldisemal tasemel see maal kindlasti pakub. Sellele sekundeeriv rohmakate värvivastandustega trepil astuv mees, kelle sõrmed trepiastmetega ühte sulavad, on ehk minu maitse jaoks liialt neoekspressionistlik. Toomik on maalijana nagu ikka isepäiselt oma sundkujutelmuga ja unenäoreale järginud, seda veenvamalt toovad tema maalid teemanäituse seisukohast esile irdsed küsimusepüstitused.

Hoopis teised lood on siin näitusel **Rauno Thomas Mossiga**, kellel on spetsiaalselt rahateema katteks valminud mitu uut seeriat, mis esmapilgul selgelt kontrasteeruvad tema tavapärase neoakademistliku maalilaadiga, mille kaks näidet samuti näitusel väljas. Kõige lihtsam oleks öelda, et uut seeriat on tegu **Basquiat’** pastiššidega, kuigi see määratleb üksnes dialekti, milles kunstnik kõneleb. Pealkirjade „Blame Bad Money” („Süüdistasitast raha”), „€ Psychosis I–IV” ja „What All We Do for Money” („Mida kõike me raha pärast ei teeks”) all segunevad murtud violetsed värvitoonid masinlikest kondipudemetest ja skisoidsetest kehaskeemidest koosnevatel maalidel, millel fragmentidena figureerivad vene- ja ingliskeelsed tekstikatted, justkui osutaksid mingi läbinisti kurja moe- ja rahamaailmaga seotud iseseisva psühho- või semiosfääri olemasolule. Moss on siin osanud tabada konverteeritavust selle kõige ärevamaks tegevamas võtmes – neis piltides on rahvusvaheliste ikoonide ja sümbolväärtustega apla hangeldamise hõngu.

Skisoidset kehaskeemi, kujutatud küll palju rahulikumas laadis kui Mossil, võib aimata ka **Veiko Klemmeri** eraldi näituseruumist väljas seisva maali „Poolik” puhul.

Mind on alati hämmastanud see järjekindlus, millega Jaan Elken sokutab oma kureeritud ja kujundatud näitustele omaenese maale. Kui aga kõrvale jätta see kunstisse otseselt mitte puutuv küsimus, siis on käesoleval näitusel eksponeeritud neljast teosest üks, mis mind otsesõnu intrigeerib, maal, kus üle pika aja on abstraktse maalijana julgenud lahti lasta teda pidevalt koormavate tekstilademete dekoratiivsest taagast. „Hall vikerkaar” on mustvalge vahevarjundeis tõsiekspressiivne maal, millel võib ehk aimata mingeid lõpmatusse viirastuvaid teid või rongirööpaide, esiplaanil läbi kumamas kaubakottide kore lõuend, mis viib mõtted transiidile, hulgikaubandusele, suurtele majandusskeemidele, tulekule ja minekule. Selles on julgust ja laia joont kõnetada vaatajat täisabstraktse maaliga kitsalt püstitud teemanäitusel.

Maarit Murka on rahavahetuse suhtarvu 15, 6 järgides lõiganud oma varasematest maalidest siilud, mis kokku traageldatuna moodustavad hiiglasliku „koond-Murka”, visuaalselt efektse, kuid kontseptuaalselt mitte just liiga veenva triipkoodiliku kujundi kogu kunstniku loomingu konverteeritavusest.

Maalilaad, kus kombineeritakse lõuendile trükitud fotokujutis ekspressiivse pintsli tööga, on mulle alati tundunud veidi odav. Kuid **Mari Roosvalti** seekordsete maalide rõhutatult odav kujundite ring kanalisatsioonikaevudest läbi kroonimüntide taaskasutusse liikuva taarani välja näikse seda teostuslaadi õigustavat.

Noore Tartu maalija Veiko Klemmeri suuremõõtmeliste interjööridele annab lisapinget tõi, et kuraatori sõnutsi on kujutatud „keskpanga kiivalt varjatud tagatubade morbiidset luksust”. Kaalutletud rohekas värvigammas tühjad ruumid tekitavad koos selle osutava sõrmeviibutusega paratamatult küsimusi ruumides kehastuvate sümbolväärtuste, võimu esteetika üle.

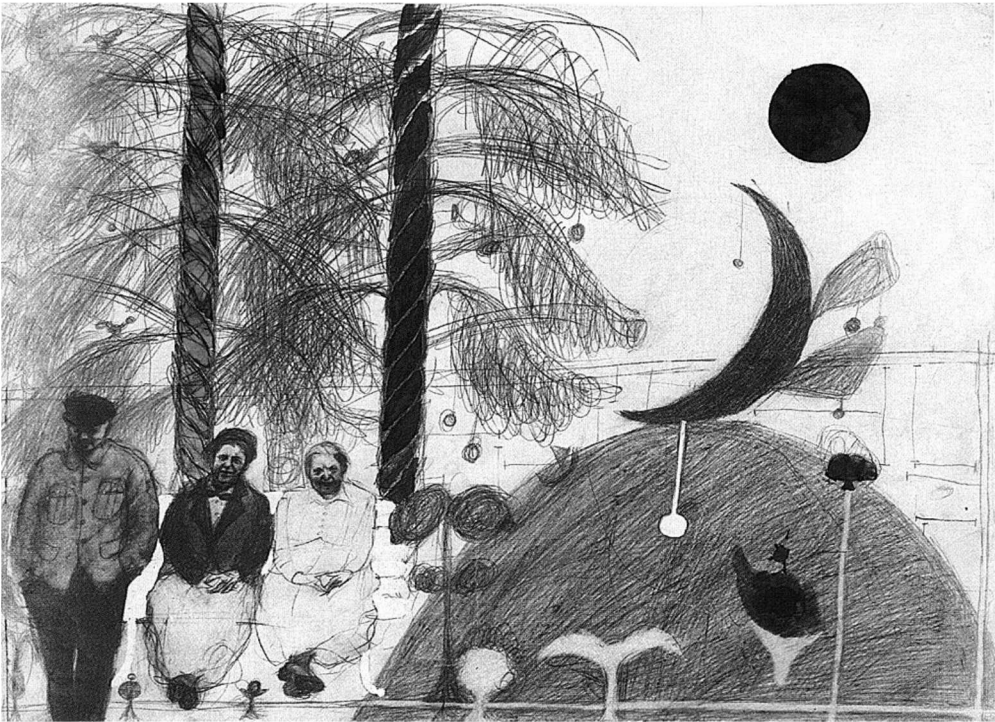
Vaadatud näituse ära, pole ma endiselt kin-

Rauno Thomas Moss. Raev. Õli, lõuend, 2010.

del, kas rahavahetuse sotsiaalses mehaanikas on midagi iseenesest kunstisfääri lõikuvat, selles teatavaid protsesse esile toovad, või on ehk vara sellest tõsisemalt rääkida. Kuid vaatajat kõnetab kindlalt näituse psühhoanalüütiline liin, mille puhul on kahtlemata huvitav ajaspetsiifilisi konnotatsioone juurde, kõrvale ja välja mõelda, seda enam et näituse vaieldamatuks tugevuseks on piiratud kunstnike ring, kusjuures peaaegu kõik on esindatud mitme tööga, nii et ruumi mõtlemiseks peaks olema.

Rajangu nõukogude öö

Raul Rajangu. V. I. Lenin, Jelizarova ja Krupskaja Gorki pargis. 1980, pliiats, paber. PEETER TALVISTU

Reet Mark

Raul Rajangu näitus „Nõukogude öö ja teisi pilte” Tartu Kunstimuseumis kuni 31. I.

Raul Rajangust sai legend juba 1989. aastaks, kui kunstiavalikkus oli näinud tema kuut maali. Kes meist ei mäletaks „Näärikuuske ja õmb-lusmasinat” (1984), „Lumememme Vana Ana-toomikumi kõrval” (1986) või iseäranis „Raul Rajangu ja tema abiliste saabumist Viljandisse”

(1988). Debüteerides täiesti puhta lehena, tundmatuna ning ametlikke koole põhimõtte-liselt eirates, mõjus ta tookordses kunstisituat-sioonis kui sööm puhast õhku. Esimesena tõi ta oma maalidesse sisse nihestatud nõukogu-deaegsed/sotsrealistlikud kujundid. Meenuta-gem, et 1980. aastate keskel polnud sotsialist-lik realism veel saavutanud tänast „unustatud vana” erilisust, vaid oli pigem paha haigus, mil-lest polnud väärikas rääkida. Edasi tulid „House of Koer” (1990–1992) ning pärast mõne aastast vaikimist „House of Playboy” (1993–1996, koos

Peeter Lauritsaga), kus oli juba otseselt foto-tehnikat ja installatsiooni kasutatud. 1995. aastal tekitas see igavese tule ja selle kohal hõljuvate pissuaaride tõttu Moskva kunstiga-lerii töötajate streigi. 2003. aastast peale on Rajangu teinud hoogsalt videokunsti, ajen-diks juba tänapäevane poliitiline sümboolika ning ihad ja hirmud, mida meedias nende abil inimestesse sugereeritakse. Taas meeldivalt värskendav oli tema 2004. aasta näitus Tallinna Kunstihoone galeriis, kus meeskoor laulis ühel häälel ja meelel hukkunud sõduri kirstu ees. („Ühel häälel, ühel meelel. Armee orkester ja meeskoor Playboy majas. 3003 ja Sweet little NATO”, 2004). Märkimisväärt on NATOsse kuulumist ja välisoperatsiooni Iraagis peeti siis valdava eufooriaga ülimaks rahvuslikuks saavutuseks.

Rajangu on jätkanud videote ja installat-sioonidega, kuuldavasti aga praegu jälle maa-lib.

Kõik see juhtus **pärast** sellel näitusel välja pandud piltide valmimist – Tartu muuseumi näitusel võib esimest korda näha, kuidas kõik **algas**.

1980. aasta kevadel oli Rajangu lõpetanud keskkooli ning tegeles mitmesuguste ekstaasi viivate meetoditega (ka paastumine), ees-märgiks teadvuse seisundi muutmine. 1981. ja 1982. aastal järgnes sellele äärmiselt inten-siivne loomeperiood, mille jooksul valmis teravdatud vaimses seisundis kogetu põhjal hulk joonistusi. Isikliku kogemuse kõrval kasu-tas ta ainesena vanu perekonnafotod ja frag-mente 1950. ja 1960. aastatel üllitatud paraad-likest fotoalbumitest, mida leidis Viljandi kul-tuurimaja pööningult (töötas kultuurimajas koristajana). Inspiratsiooniallikaks olid ka kul-tuurimajas eksponeeritud lastejoonistused, millelt laenatud taotluslikult saamatud kujun-did jõudsid ka ta hilisematesse maalidesse. Nii

on joonistustes, mis praegu Tartu kunstimu-u-seumis näha, segunenud väga isiklik ning kõi-gile näitamiseks välja pandud nõukogude elu. Segiläbi näilise idülliga – lasteaiad lood, linde söötvad mudilased, lapsevankrit lükkav õnneliik papa, väikekoodanlikku õdusust kiirgavad seltskonnapildid – korduvad matused. Isegi õnnelik lapse maailm tundub väga ehe. Ilmselt elavad kõik kunstniku põlvkonnakaaslased läbi põrutavaid äratundmishetki, mis teeb need kellegi teise läbi elatud sündmused väga lähedasteks. Naudingut lisavad ning härdameelsust tõrjuvad kujutiste teravmeelne töötlus absurdi ning vaevalt tajutava iroonia abil. Äärmiselt põnevalt on piltidel põimunud mitu ajastut: leninlikud 1920ndad, stalinlikud 1950ndad ja veel vana eestiaegse hõnguga, kuid stalinlikust hirmupainest loputatud 1960ndad.

Kui 1960ndad, teravdatud vaimses seisun-dis viibimise aeg, aitas leida ideed, siis 1981. ja 1982. aastal läbielatu andis tehnika ja vormis-tuse. Esiteks ilmus piltidele lastejoonistuste lihtsate kujundite ja detailide, reaalselt ruumi-lise illusionistliku objekti vastandamine. Tei-seks kaseiinkrunt spetsiifiliselt mati tooniga, mis meenutas nõukogudeaegseid värvilisi kriite. Kolmandaks eriline, otsekuvi tööõpetuse tunnist pärit kollaažitehnika. Seejärel kasutas Rajangu maaliseerias taustatoonina spetsiifilist nõukogudeaegset lauapaberi rohelist. Maali-seerias, mida sai 2005. aastal vaadata Draakoni galeriis, tühistavad üksteist jõuline ekspres-siivsus ja lastejoonistustest pärit kujundid. Piltidel on näha tookordse nõukogude ühis-konna pidupäeva ja paleusi: isakestest pungil tribüüni, Stalinit postamendil, näärikuuske nr 1 Punasel väljakul ning ihaldatud välismai-seid autosid. Joonistustega võrreldes on iroo-nia märksa kangem. Järgmisena tulid õmb-lusmasin ja näärikuusk ning *Playboy*-maja.

Afganistani teema on aastaid olnud ülekanatud tähenduses meie kõigi lahinguväljaks

PIIA RUBER

Kristiina Davidjants: Eile esilinastus Tallinna Cinamonis Sulev Keeduse uhiuus täispikk mängufilm „Kirjad Inglile”. Alustame päris algusest, mõttest teha film „Kirjad Inglile”. SULEV KEEDUS: Mõtteid oli mitmed ja ega seegi film ole vaid ühe mõtte tagajärg. Enne-kõike tuli aja jooksul tahtmine teha film, mille tegevus toimuks tänapäeval, ning meele keerles Arvo Kukumäe kunagine jutt, et tahaks teha sellist rolli, kus mees käib ringi, kaustik põues, ning nii kui mõni mõte pähe tuleb, nii ta selle kaustikusse ka kirja paneb.

Millal see oli?

Nii kuus-seitse aastat tagasi. Läksin selle ideehakatisega Madis Kõivu juurde Tartusse, tema hakkas mulle siis omalt poolt kirju saatma ja nii ta läks.

Miks sa alati kohe Madis Kõivule kirjutad?

Sest Madis Kõiv on väga tänuväärne kaasautor. Kui talle sinu mõte vähekegi korda läheb, siis on temapoolsed kokkusaamised just sellised, nagu sa ühelt kaasautorilt ootad, ning tema maailmatunnetus on mulle väga sümpaatne. Temas on ka lõpunimineku usku, kui juba kord mingi lugu on käsile võetud. Vahetevahel on vaja kõrvale säära kindlust ja tuge. Näiteks selle loo puhul oli kogu käivituslik pool ikkagi väga problemaatiline, teema ei pakkunud otsustajatele erilist huvi. Nad ei näinud selles loos säära dramaturgiat, mis võimaldanuks ideed filmina näha, ja väga võimalik, et päris sellisel algsel hõredal kujul seda nii palju ei olnudki kui nüüd, valmis filmis.

Aga milline oli selle idee algimpulss?

Kõigepealt Afganistani teema, mis on aastaid olnud ülekanatud tähenduses meie kõigi lahingu-

väljaks. Siis Kirotaja kasutütre Safia lugu, mille ma esimese hooga visuaalselt lahti kirjutasin aru saamaks, et midagi sellist lavastada oleks päris raske ja mõttetu ning see olnuks siis juba hoopis teine film, mille tegevus toimukski Afganistanis. Sealt tekkis mõte, et Kirotaja võiks Inglile kirjutada Safiast kui põhjusest, miks ta tagasi koju ei tulnud, vaid jäi hoopis teadmata kadunuks. Pealegi olnuks ta kohe desertöör ja tribunali alla läinud. Kui aga Eesti Vabariiki taastati, siis oleks justkui tagasipöördumise võimalus olnud, aga siis olid Kirotajal juba kohustuselised n-ö kasutütre ees.

Kas tegid põhjalikku uurimistööd?

Sain kokku inimestega, kes on seal elanud, ja mitte mõne nädala, vaid aastaid. Kohtusin seal Vene sõjaväes olnutega ja inimestega, kes tunnevad hästi islamit. Ühesõnaga, jah, ma kohtusin mitme-mitme inimesega, kes on seda teemat palju lähemalt tundma õppinud kui mina.

Miks valib peategelane islami? On see vihje praegu üleüldisele islamiseerumise hirmu temaatikale või võinuks see olla mõni teine religioon?

Ma ei nimetaks seda islamihirmuks, see on ikkagi pigem vihje hommikumaale ja tema kultuurile, sellele, kui ühekülgsest seda praegu maailmas valgustatakse. Kõigi nende sündmuste valgusel, mida me meedias näeme või kuuleme, on sellest teemast saanud oma-moodi tabu.

Jeremia uus kodu on Afganistani asemel aga hoopis kusagil Aafrika islamiriigis?

Jah. Kirotaja ütleb küll, et ta läheb tagasi, aga ta ei ütle täpselt, kuhu, ja ma arvan, et see ei olegi

tähtis. Ta läheb tagasi sinna, kust ta tuli, ehk kuna ta on moslem, läheb ta tagasi islamiriiki.

Jeremia rollis teeb mõjuva rolli Tõnu Oja. Nüüd, kui film valmis, tundub see ainuõige valik, kuid kuidas sa siiski temani jõudsid?

Peategelane oli vaja otsida ikkagi generatsiooni järgi, mis ei olnud just kõige lihtsam. Pealegi oli meil vaja sellist näitlejat, kelle puhul oleks usutav, et ta on mägedest tulnud, ning Tõnu ilmes ja silmades on selline võimalus olemas. Mis näitlejavalikut puudutab, siis ega see pole vähemalt minu puhul niimoodi, et ma kujutan endale väga täpselt ette, mida tahan, ja siis selle järgi otsin. Pigem tähendab see inimestega kokkusaamist ja siis kuidagi hakkabki kujunema selline tunne, et vaat tema võiks olla selles või tolles rollis. See ei ole kindlasti mingi oskuste proovilepanek, kuigi ma saan aru, et näitlejale võib see arusaamatu kompamine olla raske katsumus. Mina jälle teistmoodi ei oska, ma olen iga filmiga nii teinud.

Kõik peab olema läbi tunnetatud?

Jah. Selles filmis pole episoodi, mida pole elus kuulnud või nähtud, kas siis läbi isikliku või võõra kogemuse. Ehk nii palju on muudetud, et juurde on antud mingi aktsent.

Jah, sellega seoses – miks sa raseda filmis suitsetama panid?

Ta ei ole ainuke, kes suitsu tõmbab, võib-olla sa ei pannud tähele. Filmi kunstniku Toomas Hõraku sõnastuses ongi selle filmi idee ju suuremas plaanis õhtumaa lihahimu, naudingu-teiha ja materiaalne vastandumine idamaa maailmatunnetusele. Siin ongi selle filmi konflikt ja vastandused. Mina seda ehk algselt ise nii täpselt sõnadesse panna ei osanudki.

Tuleb tunnistada küll, et naistegelased on kõnealuses filmis ajuti hirmutavad, ajuti grotesksed.

„Kirjad Inglile” naistegelased on selline silmatorkav koondpilt tänapäeval prevaleerivast naisekuvandist. Nii-öelda nendest naistest, keda näeme pidevalt linna vahel liikudes või siis kusagil telekaekraanil. Kõik see, mida rõhatakse või mille peale mängitakse, poleks ühest küljest nagu tõsine, aga kui seda mängu kaua mängida, hakkab lõpuks mõjuma. See on nii nagu suusoojaks võid öelda välja mingi räige sõna ja selle siis kohe unustada, aga me kipume unustama ka selle, et räigel sõnal on oma jõud, mis hakkab kusagil alateadvuses toimima. See ei ole üldse minule loomuomane, et ainult mina seda niimoodi näen. Üks mu tuttava tuttav, kes on ammu Eestist ära, tuli üle mitmekümne aasta siia tagasi ja tema esimeseks emotsionaalseks, n-ö visuaalseks pildiks oli see, et Eestist on saanud riik, kus sõidavad põhiselt džiihid ja Lexused ning kus kõik noored naised on nagu mannekeenid: hästi saledad, eksponeerivad ennast ja on hästi väljakutsuvad. Olnud ainult nädalakese ära kusagil islamiriigis, tuled Eestisse tagasi ja tõesti, esimene asi, mida märkad, on see, et naised on hästi halastamatult alasti. Mõttetult.

See tähendab me näeme neid läbi Kirotaja silmade?

Jah. Filmi visuaalne külg, kogu see maailm, mida ta siin näeb, on läbi Kirotaja silmade, nii nagu need telefonikõned seal filmis kõlavad läbi tema kuulmise.

Et siis Kirotajast on läbi uue usutunnistuse saanud mitmekordne võõras kodumaal, kus naised kehastavad kõike ebapuhast?

Eks natuke võib see aktsent selle filmi puhul olla küll.

Kui kerge on sind kahtlustega rajalt maha võtta või kui palju sa usud oma ideesse?

Rajalt maha võtta pole vist eriti kerge. Dokumentaalfilmidega ehk küll, neid on tõesti, mis ühel või teisel põhjusel jäid tegemata, aga ütleme nii, et kui ma juba ikkagi mingi idee avalikult välja käin, siis on mul endal sellest suhteliselt raske taganeda.

Nii et oled autor, kes jääb truuks oma ideele ja teeb autorifilme?

Ma olen selle autorifilmi termini peale mõelnud, sest see käib minuga justkui kaasas kogu aeg. Mida see tähendab? Ma ei vaidle sellele määratlusele vastu, aga näiteks selle filmi puhul oli umbes kuus-seitse inimest, kes mind aitasid või toetasid. Mitte sellepärast, et mina oleksin neid kuidagi mõjutanud, vaid nemad tundsid juba õhust ära, kuhu ma tahan välja jõuda, ja pakkusid selleks oma tuge. Kui ma „Somnambuuli” tegin, siis mõtlesin, et alati on kingitus, kui sul on üks säärane inimene loomingulises grupis, aga nüüd oli neid palju rohkem. Kui rääkida näiteks operaatorist, siis ega me Rein Kotoviga, kellega see on meil kolmas ühine film, palju ei räägi. Kuid ta tajub ja usaldab mind ning see on väga tähtis. Kostüümikunstniku Elo Soode tööprotsess oli meele-tult suur ja pikk: ta käis läbi kõik õmblustöökojad, teatrikostüümilaod ja kõik vanakraamipoed nii siin kui Soomes, sest paberil me neid lahendusid ei leidnud. Aga temagi mõistis, mida ma tahan, ja jõudis õigesse kohta välja. Kindlasti Kaie-Ene Rääk, kellega ma olen monteerinud kõik oma filmid ja kes on „Kirjad Inglile” produtsent – tema stressitaluvus ja pühendumisoskus on harv nähtus. Helena Tulve, kes käis mitmel võttel. Kuigi ma ei osanud talle öelda, mis helistikus üks või teine asi peab olema, sai ta sellest ise aru. Filmi kunstnik Toomas Hõrak, kelle julgete fantaaside ja teatraalsete väljendusvahendite jõulisusega jõudsin koos sellistesse kohtadesse, mõtetesse ja lahendustesse, kuhu ma ükski kunagi poleks jõudnud.

Kuidas sa seda autoriliini vead? Palju ennast, palju teisi usaldad?

See on iga inimese puhul erinev. Ma pole kunagi nii mõelnud, et mis on doonori osa, mul polegi olnud säära mõtet, et kunstnik on üks filmi doonorist. Pole osanud niimoodi mõelda. Ma olen saanud aru nende kogemuste najal, mida olen oma filmidega omandanud, et inimesed on nii erinevad. Filmi puhul on väga oluline, et kõik asjaosalised jõuaksid loo lõpuni teha. „Georgica” seisis aasta aega, muidugi oli raske samast kohast edasi minna. Mõned inimesed jälle väsisid ära, võtteperioodil on reeglina meele-tult pikad, kuueetistunnised tööpäevad. Sa küll täpselt ei mõõda, et mis kell ma uksest välja astusin ja mis kell magama läksin, aga inimesed väsisid puhtfüüsiliselt ära. Väsitakse ka sellest, kui keegi tahab midagi anda ja saab aru, et pakutu ei sobi. See on niivõrd individuaalne, kellele hakkab siis juhtunu hinge kinni ja ta ei saa sellest enam lahti ning kes on siis paindlik – saab aru, et see, mis ta välja käis, polnud mitte halb, vaid see lihtsalt ei sobinud sellesse loosse nii täpselt.

Juhtub seda tihti – solvumist?

Mitte tihti, aga on ikka. Ma olen tagantjärele üritanud aru saada, miks inimesed ära väsisid. Minu puhul on veel see, et ma olen väga vilets kiitja. Kui jõuan mingi tulemuseni kas või ühe episoodi puhul siis järgmisel hetkel, kuna aeg on nii kallid, ma mõtlen juba järgmisele episoodile. Mul pole seda tarkust, et võtaks hetkeks aja maha. Ma võin küll hõigata aitäh, aga see on ka kõik. Tunnustuse vajadus on ju täiesti loomulik, aga ma ei ole seda pidanud tööprotsessis vajalikuks, nagu ma ei pea vajalikuks, et keegi mind sellel ajal tunnustama tuleks. Tavaliselt on nii, et kui platsil läheb liiga hästi, siis see lööb mul punase tulukese põlema. Mulle on see väga ohtlik märk, kui film platsil kõigile kohutavalt lahe tundub.

Kogemus on näidanud, et mis platsil tore, pole seda montaažis mitte?

Ma olen olnud filmigruppides, kus kõik nautisid protsessi, kõik oli hästi tore ja vahva, aga filmi nähes pettusid. Ehk ei oska ma piisavalt seda protsessis hinnata, see on mu jaoks puhas töö. Kõik peab liikuma tule-muse nimel.

Küsitlenud ja üles kirjutanud
Kristiina Davidjants

Ali Samadi Ahadi „Roheline laine” on osaliselt animeeritud ja kujutab 2009. aasta Iraani presidendivalimistega seonduvat.

KAADER FILMIST

Režissöör Marcin Koszałka filmi „Surematuse deklaratsioon” peategelaseks on legendaarne Poola mägironija Piotr Korczak.

KAADER FILMIST

Subjektiivselt ja objektiivselt

Donald Tomberg

Enne festivali „DocPoint” mõne filmi kommenteerimist, peatun hoopis üldisemal dokfilmi puutuval teemal, subjektiivsuse ja objektiivsuse dilemmal.

Igaüks meist teab, kuidas on olla enese nahas ja mingil viisil maailma kogeda. Eeldame, et sellesarnane tunne on ka teistel inimestel. Üldiselt ja ilmselt meie tunded ongi piisavalt lähedased, ent probleem tekib, kui tahame näiteks X-i subjektiivse tunde (kogemuse) kohta väita midagi objektiivset. Subjektiivselt võin ma X-i tunde kohta väita seda, mida ma väidan. Objektiivse teadmise jaoks peaksin ma aga olema ise X, seega on objektiivsus illusioon. Subjektiivne ja objektiivne vaatekoht ei ole vastastikku taandatavad. Subjektiivsus tähendab seotust vaatekohaga, mingit kindlat perspektiivi, täielik objektiivsus (kui see oleks võimalik) tähendaks aga vaatekohast loobumist ehk siis otsekui vaadet mitte kusagilt. Antud sissejuhatusest hüppega filmikunsti juurde liikudes võiksime öelda, et mõiste „dokumentaalfilm” toob selle kunsti liigi määrava eeldusena esile just objektiivsuse taotluse. Mõttelisel skaalal toimib ikka vastav liigendus, mängufilm moodustab (filmi)reaalsuse mängu kaudu, dokumentaalfilm käib olemasoleva reaalsuse kohta ja märgib objektiivselt (dokumenteeri) asjade seisu. Nüüd aga olemegi tagasi sissejuhatuse juures. Selleks et vastata objektiivsuse nõudele täielikult, peaks dokfilm oma objekti kujutama otsekui silm, mis näeb kõike. Objektiivsuse poole saab kujutamisel/väitmisel ikka ainult liikuda, mitte kohale jõuda ning igasugune kujutamine leiab juba iseenesest aset (eri)viisilisena, tuues kaasa subjektiivsed valikud.

Kujutada filmis asjade seisu reaalses maailmas tähendab paratamatult ka kujutaja ja kujutatava suhte loomist. Arusaam, et see suhe ise võib kujutatava kõrval (ning eraldi fookuses) samuti olla dokumentaalfilmi aineseks, võiski ehk väga üldiselt iseloomustada üht suunda, kuhu tänapäevane dokumentalistika juba mõnda aega vaatab. Seega ei ole ka ime, et osa dokfilme läheneb mängufilmile. Siin oleks ehk sobiv tsiteerida Poola režissööri Jerzy Śladkowskit, kelle film „Viinavabrik” linastub ka „DocPoint’il”: „Dokumentaalfilm on filmikunsti osa ja selisena on tal õigus olla subjektiivne. Vaadake, mida ma tahan teile öelda, kuid ärge oodake, et see oleks absoluutne tõde. See ei pruugi olla objektiivne, see on minu tõde.” „Viinavabrik” (Rootsi 2010, rež Jerzy Śladkowski). Umbes tuhande kilomeetri kaugusel Moskvast asub provintsilinn Žiguljovsk. Peategelasteks on kahekümne kahe aastane viinavabrikus töötav üksikema Valentina ja tema ema Tatjana. Valentina unistab näitle-

janna elukutsest ja tahab iga hinna eest kol- kast Moskvasse pääseda, Tatjana aga kinnitab, et tema Valentina poega kasvatama ei hakka. Otsekui sellest kõigest veel vähe oleks, ilmub Tatjana ellu vana armastus, veel hilises kesk- eas võiks naine oma elu uuesti alustada.

„Viinavabrik” on üks „DocPoint’i” pärl. Alg- sest konfliktist Valentina unistuse ja tegelik- kuse vahel kasvab mitmekihiline dramaatiline lugu, mille Śladkowski meisterlikult tervikuks on vorminud. Śladkowski on öelnud, et ta üri- tab jääda avatuks sellele, kuhu reaalsus teda viib, ja säärane tunnetus on filmis tõepoolest olemas. „Viinavabriku” saaks muretult ümber kirjutada ka mängufilmi stsenaariumiks, seda- võrd paigas on filmi dramaturgiline komposit- sioon. Elu Žiguljovskis on hall ja perspektiivitu, ent elu moodub seal, nagu Venemaal ikka, otsekui kontrastide kuningriigis. Inimeste suhted oleksid justkui lihtsakoelised, kuid Śladkowski toob siin välja varjundid, kihid ja erinevad perspektiivid, kommenteerib täp- sete detailidega ja suudab selle kõige juures jääda pehmelt distantseerituks, humoorikaks, isegi helgeks. Film pälvis peaauhinna festivalil „DOK Leipzig”.

„Roheline laine” (Saksamaa 2010, rež Ali Samadi Ahadi). Sündmused leiavad aset 2009. aasta Iraani presidendivalimiste eel ja järel. Roheline liikumine on iraanlased ühenda- nud, eelkõige noori on haaranud diktatuurist vabanemise lootus. Ühtsustunne ja meeleolu on tõepoolest ülev, rahva üllatuseks on aga lõpptulemuseks ikkagi president Mahmoud Ahmadinejadi tagasivalimine. Rahvas on kin- del valimistulemuste võltsimises ja tänavatel algavad demonstratsioonid, president vastab sellele julma politseivägivalla, arreteerimiste, tapmist ja vägistamistega.

„Roheline laine” on film, mida kannab mis- sioonitunne. Selle filmiga kutsuvad iraanlased ühtlasi Euroopat endale otsesõnu appi, kuid selle filmi eesmärk on sõna otseses mõttes ka olnu jäädvustada ja avalikuks teha. Ajal, mil mõiste „inimõigused” toimib heaoluühiskon- nas peamiselt enesereklaami ja manipulat- sioonivahendina, võiks „Roheline laine” olla meile lausa kohustuslik vaatamine.

„Roheline laine” on osalt teostatud ani- matsioonina, sündmustes osalenute mäles- tusi saadavad joonisfilm ja koomiksiestetika, kuid siin on kõrvuti ka mitmed mobiilifilmid ja tweet’id. Sündmused jõuavad igatahes kohale halastamatu vahetusega.

„Surematuse deklaratsioon” (Poola 2010, rež Marcin Koszałka). Peategelaseks on legen- daarne Poola mägironija Piotr Korczak. Ta rää- gib oma elust, kõrvale näeme kaljuronimise episoodi ja kauneid vaateid mägedest. Selles filmis ei pakuta siiski mitte põneva isiksuse portreed, vaid püütakse välja jõuda Korczaki elutunnuse essentsini. Ligi 50aastane Korczak läbib jätkuvalt väga karme trasse, tõsi-

sed negatiivseid alistuvad kergelt, vaimult tunneb mees end oma east poole nooremana. Kokkuvõttes ongi Korczaki eesmärk just vaimu võit keha üle, lakkamatult töötab ta selle suu- nas, et kehast saaks vaimu instrument. Nõnda asub filmi sisuline konflikt hoopis teistes kõr- gustes.

Filmi üheks läbivaks tegevuseks on see, kuidas Korczak trassi ehitab, samamoodi kui trassi läbi murdes ehitaks ta ka nagu oma elu. „Play God” (Soome 2010, rež Teemu Nikki). „Play God” on dokfilm mängufilmist, mida ei sündinud. Kaheksa aastat tagasi hakkas Teemu Nikki tegema maailma parimat *splat- ter*-filmi „Play God”. Vahenditega polnud küll ülemäära priisata, entusiasmist aga puudu ei tulnud. Jõuluvana mõrises mootorsaega veh- kides, verd lendas igasse ilmakaarde korraga ja (tsitaat filmist) „sugulased ja sõbrad tulid esitama zombi osa”. Töö käis hooga, raskusi trotsiti, siis aga lõppes raha. Kõik olid pet- tunud, Teemu oli vastutav. Kaheksa aastat hiljem kogub Teemu võtteseltskonna taas kokku, pooleli jäänud asjad tuleb lõpetada. Olematu mängufilm ja olnud ajad sünnivad uuesti dokfilmis.

Selle filmi puhul on tihedalt kõrvuti nii pritsiv kunstveri kui muhe huumor. Ühtlasi dokumenteeriakse siin ka *splatter*-filmi aja- loo pöördkoht mingis võimalikus maailmas. Film pakub auditavaid absurdihetki – kõik osalised olid ju ette võtnud teekonna, pärale aga ei jõutud. Absurdi võimendab ka see, et tegelikult polnud Teemul isegi stsenaariumi. Absurdioloogika kannab huumori all aga ka tõsist nooti. Film pidi tulema „suurem kui elu”, aga ei valminud, kuid sai just nõnda osaks Teemu elust.

„Kinshasa sümfoonia” (Saksamaa 2010, rež Martin Baer ja Claus Wischmann). Kongo DV pealinnas Kinshasas tegutseb sümfoo- niaorkester, mis koosneb amatööridest. Ja kuigi vajadusel tuleb kontrabass ise valmis ehitada, pillide remondiks kasutada jalgratta varuosid, paljud orkestri liikmed kannatavad tühja kõhtu, Kinshasa elanikud ei tea midagi klassikalisest muusikast ning üldse peetakse seda linna üheks maailma kaootilisemaks ja vaesemaks, ei takista see kõik orkestril pühen- dunult harjutamast Beethoveni IX sümfooniast. „Kinshasa sümfoonia” sünnib kõik rohujuure tasandil ja see on filmi varjamatu võlu. On või- malik jälgida klassika ehedat vastupeegeldust, siirast pühendumust ning sedagi, kuidas muu- sika kasvatab inimesi ja kasvab koos nendega. IX sümfoonia viies osa „Ood rõõmule” kõlab omakorda kui kogu filmi kommentaar. Ning kui vahepeal võib tunduda, et Viini klassiku- tega rinda pista tähendab amatööride jaoks ikkagi võimatut missiooni, siis filmi lõpuks dokumenteeriivad Kinshasa sümfooniikud end Tom Cruise’i ettevõtmise kõrvale. Pole min- geid võimatuid missioone.

„DocPoint” on teist korda Tallinnas

Juba teist aastat leiab Tallinnas aset rahvusvaheline dokumentaalfilmide festival „DocPoint Tallinn”. 27. – 30. I saab kinos Sõprus ja Kumus näha kõrgetasemelisi dokfilme.

„DocPoint Tallinn” on välja kasvanud Hel- singi festivalist, mis tähistab seal nüüd juba ümmargust kümnendat sünnipäeva. Seega on „DocPoint’i” puhul tegu festivaliga, mis leiab samaegselt aset kahes linnas. Tal- linna programmi mahub sel aastal 28 filmi, valik on tehtud Helsingi emafestivali 130 filmi hulgast. Tallinna programmi koostajad püüavad anda esindusliku läbilõike, et tuua meile koju kätte maailma dokumentalistika paremik.

Tänavuse programmi dokumentaalfil- mid on tehtud enamasti eelmisel aastal ning pakuvad uut ja huvitavat dokumentaalfilmi ilmast. Filmifestivali korraldajate peamiseks mõõdupuuks filmide programmi valimi- sel on olnud see, et film peab olema enne- kõike hea, publikut kõnetama ja mõtlema panema.

Propageerida tahetakse just nimelt pigem sotsiaalset ja ühiskonnakriitilist doku- mentalistikat ega konkureerita mitmete teiste Eesti dokifestivalidega.

Värvika programmi teemade spekter on avar, sinna mahuvad nii mitmetahulised ja kohati õudust tekitavad poliitilised, realistlik ühiskonna heidikuteist pajatav Bal- tikumi ääremaade vaatlus, naiste õigused, verepilastus ja rokkmuusika legendid, kuid ka hea tuju filmid, kus kujutatud meeste sünkroonujumist, sõprust ja armastust.

Tallinna „DocPoint’i” üheks oluliseks kau- bamärgiks on kindlasti külalised, kes juha- tavad sisse endaga seotud filmid. Eelmisel aastal olid muuhulgas kohal sellised doku- mentalistika klassikud nagu Poola päritolu Marcel Łoziński ja Arto Halonen Soomest ning skandaalne Kimberly Reed USAst. Selle aasta peakülaliseks on Tšehhi päritolu režis- söör Helena Třeštíková, kelle saabumise puhul näidatakse tema kolme täispikka filmi „Marcela”, „René” ja „Katka”. Třeštíková on märkimisväärne dokirežissöör just seepä- rast, et nimetatud kolme filmi tegelasi on ta jälginud ligikaudu paarkümmend aastat, mistõttu need filmid on äärmiselt kõnekad. „Kui jälgin kedagi pikka aega, siis näen seda, mis on eriline või unikaalne selles inimeses. Minu üldisem põhimõte on, et igapäevane elu on huvitav,” on režissöör öelnud.

„DocPoint Tallinn” intrigeerib ja ärritab, kuid on samas sisukas, ilus ja meelikõitev foorum, kus üritatakse pakkuda midagi kõigile neile, kes tahavad tänapäevaste tee- made kohta rohkem teada kui massimee- dias leida.

Dagmar Reinolt

Murduvad just kõige kõrgemad puud

Mära Ķimele käe all valmiv „Hedda Gabler” on „kaks ühes” juhtum: nii tudengite õppetöö kui ka teatrilavastus.

Läti üks hinnatumaid lavastajaid Mära Ķimele Riia Uuest teatrist teeb praegu Tallinnas proove Henrik Ibseni näidendiga „Hedda Gabler”. TÜ Viljandi kultuuriakadeemia teatrikunsti VIII lennu diplomilavastus esietendub 5. II Von Krahli teatris.

Alati on hea teada, kuidas naabritel käsi käib. Kuidas on Läti teater üle elanud need paar majanduskriisi aastat, kas rahapuudus on mõjutanud teatrite kunstilist taset?

Mulle tundub, et eriti pole mõjutanud. Viimasel ajal on tõusnud esile üsna palju päris noori lavastajaid, kellel eluaastaid vaid pisut üle kahekümne – nad ignoreerivad riigis valitsevaid majandusolusid ning kasutavad oma töös „vaese teatri” väljendusvahendeid. Idealistid, kes teevad teatrikunsti ilma rahata, sageli nälgides. Kahtlemata on neil väga raske, kuid neil on kunstinärvi ja värsked mõtted. Näiteks Martiņš Eihe ja Andrejs Jarovojš on noored, kelle tegemisi tasub jälgida.

Erinevalt Eestist tekkisid Lätis nüüdisaegsed teatritrupid märksa hiljem, riigiteatrites aga – välja arvatud Riia Uues teatris – oli mõtlemine pikka aega küllaltki vanamoodne. Nüüd on noored lavastajad pääsenud tööle ka riiklikesse teatritesse, hakanud seal väikestes saalides tegema nüüdisaegse teatrikeelega lavastusi. Kasutusele võetakse täiesti uusi mängupaiku – põnevad lavastused sünnivad sõna otseses mõttes tühjalt kohalt. Lätis on ilmunud mitmed nüüdistantsul ja liikumisel põhinevat teatrit viljelevad trupid, tehakse objektiteatrit ja palju muud. Jää on hakanud liikuma, teatrikeel muutuma – mind rõõmustab see väga.

Riiklik teater on olnud Lätis liiga kaua stabiilses seisundis. Tasemelt ehk isegi mitte kehv, pigem keskmiselt korralik, aga kuidagi igav. Samas tuleb tunnistada, et suur osa publikust armastab sellist teatrit. Ma ei arva üldsegi, et kogu olnu tuleks hävitada nagu 1917. aastal, kõik endised maha lasta ja ehitada siis kõige selle varemetele midagi täiesti uut. Igasuguse maitsega publikul on õigus talle meelepärasele teatrule, aga minu arust on hukutav see, kui selle kõrval pole uuenduslikke suundi, pole teatrit noortele inimestele. Õnneks hakkab see uus suund praegu pead tõstma.

Kas elavnemist on märgata vaid Riia teatrielus või ka väljaspool pealinna?

Peamiselt Riias, aga ka väljaspool seda. Lätis – erinevalt Eestist – on teatrimaastik vägagi tsentraliseeritud, peale Riia on teatreid veel vaid kolmes linnas. Seda on kahtlemata vähe, vähemalt kahes linnas oleks tarvis veel teater luua, aga riigivõim leiab, et seda pole vaja. Arutatakse koguni seda, et võib-olla jättagi vaid üks riiklik teater.

Milline on hetkeolukord teie koduteatris?

Majanduslikus mõttes on Riia Uues teatris olukord samasugune nagu kõikjal, ka meil kärbiti. Kuid sellevõrra on lihtsam, et Riia Uue teatri lavastusi kutsutakse välismaale festivalidele ja küllalisetendusi andma. Eelistame festivale, kus ei kaeta üksnes sõidu- ja elamiskulud, vaid makstakse esinemise eest ka honorari. Need honorarid pole sugugi väikesed ja küllaltki suur osa neist summadest läheb riigile: seega teenib Riia Uus teater riigile raha ja endale palgalisa. Riigipoolsed rahakärped ei anna seetõttu nii valusalt tunda. Aga ikkagi, kui tahame lavastuse tarvis korralikke dekoratsioone, peame otsima sponsoreid ja vaatama, kuidas osa asju tasuta saada. Vaatamata sellele, et nii teatri kunstilise juhi Alvis Hermanise kui ka minu viimased lavastused on olnud „vaese teatri” võimaluste kohaselt kujundatud, ei tee see meid kurvaks. Näitlejate mäng on see, mis paneb publiku südamed põksuma. Mõistagi oleks vahel vahva kasutada uhkeid kostüüme ja dekoratsioone, superstsenograafiat, kuid sellest ei sõltu siiski teatri kestmine.

Praegu Von Krahli teatris proovides rassiva Mära Ķimele sõnul sai „Hedda Gabler” välja valitud seetõttu, et vähe on sobivaid näidendeid, kus tosin teatritudengit saaks mängida eripalgelisi rolle.

LOORE MARTMA

Moskvas GITISEs õppides olite kuulsa vene lavastaja Anatoli Efrose õpilane. Milline inimene ta oli?

Muide, Eesti teatris on praegu selles mõttes unikaalne aeg, et siin lavastab kolm Anatoli Efrose õpilast: Ingo Normet, Mladen Kiselov ja Mära Ķimele. Tallinnas tuleks korraldada Efrose festival. Seda saaks teha ilma suuremate kuludeta, sest Eesti teatrite mängukavast leiab meie kolme mitmeid lavastusi, samuti saaks mõne lavastuse Tallinna külla kutsuda. Muidugi tahaksin teha selle festivali Riias, kuid seal on praegu teistsugused prioriteedid. Eestis on aga korraga nii palju Efrose ja tema õpilastega seotud teatrit, koguni Efrose poeg Dmitri Krõmov oli oma lavastuste retrospektiiviga alles äsja Tallinna Linnateatri festivalil „Talveöö unenägu”. Kummalisel kombel toovad Efrose jäljed ikka ja jälle Tallinna.

Anatoli Efros oli väljapaistev lavastaja, kes avaldas Moskva kultuuri- ja teatrielule tugevat mõju. Meie, kolm tema õpilast, ei hinnanud teda kõrgelt üksnes kui lavastajat, vaid ka kui oivalist inimest. Ta polnud üksnes suur meister, vaid ka suur inimene.

Eestis olete varem lavastanud ühe korra, 1981. aastal Pärnu Endlas – ilmselt GITISE kursusevenna Ingo Normeti kutsel – Putniņši „Truuduse magusa koorma”. Miks nii pikk vaheaeg?

Eks see sõltub ikka sellest, kas kutsutakse või mitte. Nüüd tuli Riiga Alvis Hermanise sõber Peeter Jalakas ja ilmselt Alvis soovitas talle, et kutsugu lavastama just mind. Teatritöö kõrvalt õpetan kultuuriakadeemia teatriosakonnas tulevasi lavastajaid-näitlejaid, õpetamiskogemus on mul varasemast seega olemas. Peeter Jalaka soov oli, et üliõpilased saaksid koolitust just realistliku psühholoogilise draama vallas, ta tahtis, et nad käiksid algusest lõpuni läbi rolliloomete tee, õpiksid sisemise rollijoonise loo-

mist ja palju muud, mis seotud näitlejameisterlikkusega. Nüüdisaegses teatris ei lähe seda ehk nii palju vaja, näitleja töötab rohkem enda pinnalt, kuid Peeter Jalakas mõistab oivaliselt, et tema üliõpilased peavad saama võimalikult mitmekesise teatrihariduse ja -kogemuse. Kaugeltki kõik need noored ei hakka tulevikus mängima Von Krahli teatri laadsetes truppid, vaid võib-olla hoopis teistsugustes teatrites ning teistsuguste lavastajate käe all. Õppetöö mitmekesisus aitab neil tuleviku eri olukordadeks paremini valmis olla.

Kui palju on Von Krahli teatri „Hedda Gable-riis” õppetööd ja kui palju teatrit?

Mingis mõttes on see „kaks ühes” juhtum. Ühelt poolt läheme me muidugi üsna akadeemilist teed, analüüsime näidendit ja rolle, aga sellest peab valmima ka lavastus, mida tulla teatrisse vaatama. Seepärast teeme sellest loost mitu varianti, otsustasime koguni, et lavastuse tunnuslause võiks olla „igal õhtul isemoodi”. Mängime lavastust kolme koosseisuga ja lisaks on veel üks miksitud variant. Näidend on keeruline, noored näitlejad on teinud tohutut tööd, sest vanust ja elukogemust on neil vähem kui näidendi tegelastel. Oma tegelaste dramatismi saavutavad nad seega ande, mitte elukogemuse põhjalt. Väga tubli trupp, andekad ja töökad noored inimesed.

Hedda Gabler on maailma näitekirjanduse üks olulisemaid rolle, teda on nimetatud koguni nais-Hamletiks. Sõltuvalt lavastuse kontseptsioonist võib sellele tegelaskujule läheneda mitmeti. On ta idealistlik kangelanna, kes võitleb ühiskonnaga, olude ohver, tüüpiline feminist või hoopis manipulaator? Kes ta on teie lavastuses?

Eks nad on erinevad, kas või juba lavastuse mitme koosseisu tõttu. Mulle on oluline liin, mis kõlab traagiliselt ka tänapäeva ühiskon-

MÄRA ĶIMELE

- Läti meisterlik psühholoogilise draama asjatundja on sündinud 20. XII 1943. Ta on lõpetanud 1963. aastal Läti Riikliku Konservatooriumi teatriosakonna ja 1969. aastal kuulsa vene lavastaja Anatoli Efrose õpilasena Moskva GITISE, kus ta õppis ühel kursusel Ingo Normeti ja hiljuti Eestisse asunud Mladen Kiseloviga.
- Praegu Riia Uues teatris lavastajana töötav ja pikka aega Valmiera teatriga seotud olnud Ķimele on lavastanud peaaegu kõigis Läti teatrites ja mitmeid kordi ka välismaal, kokku on ta teinud rohkem kui pool-sada lavastust.
- Eestis on ta varem lavastanud ühe korra, 1981. aastal tõi Ķimele Pärnu Endlas lavale Putniņši „Truuduse magusa koorma”.
- 2003. aastal kuulus ta Tartus peetud teatريفestivali „Draama” žüriisse.

nas. Inimesed, kellel on kindlad põhimõtted (paistku see vahel või kõrkusena), samuti need, kelle käitumine erineb tavapärasest suuresti, on emotsionaalsem, ekstreemsem, ka väga andekad inimesed – kõik nad on suuremas ohus kui ülejäänud inimesed. Nagu teame, murduvad just kõige kõrgemad puud. See loodusseadus kehtib ka inimeste puhul. Mulle tundub see teema väga oluline, sest näen igapäevaelus enda kõrval palju selliseid inimesi. Keskmiselt korralikud inimesed suudavad kohaneda ja elavad hästi, jumal tänatud, aga need, kes tahavad rohkem saavutada, ei oska kuidagi eluga hakkama saada ja hukuvad traagiliselt.

Olen oma õpilastele rääkinud, et selliseid vanu näidendeid on keeruline mängida, sest teksti on palju-palju ja kohati läheb see igavaks. Tähtis on aga see, et need tekstid on oma ajastu paremik, aeg on juba oma valiku teinud,

sajad kehvad kirjanikud on unustusse vajunud. Tuleb võtta Ibsenilt, mis on tema kirjutatus geniaalset, ja ühtlasi minna mööda aegunud teatrikeelest. See ei olegi nii lihtne, eriti minul – GITISe klassikaline haridus ja akadeemiline kool segavad vahel, ei lase bluffida, sest tean ja tunnen vale kohe ära. Pean pidevalt pead murdma, kuidas lavastada nüüdisaegselt ja jääda samas kindlaks oma õpitud põhimõtetele.

Kuidas valite oma tööks materjali? Mil moel otsustate, kas hakata näidendit lavastama või mitte?

Enamasti valin ma ikka sellise näidendi, mis on mingil põhjusel silma jäänud ja mida tahaks lavastada. Riia Uues teatris töötades on mul välja kujunenud omamoodi nišš: mina lavastan näidendeid, Alvis Hermanis aga neid oma lähtematerjalina enamasti ei kasuta. Selline tööjaotus ja tasakaal on meil. Näitlejad tahavad aeg-ajalt mängida näidenditest pärit rolle ja õiglane on anda neile selleks ka võimalus, seda enam et Riia Uues teatris töötavad väga meisterlikud näitlejad. Võtan lavastada „Onu Vanja” või „Othello”, sest ma näen, et meie teatris on olemas neisse suurrollidesse õiged ja sobivad näitlejad. See annabki tegutsemiseks impulsid. Võib-olla on see naiselik lähenemine asjadele, aga mind tõukab see küll takka, kui näen ja mõistan: see või teine näitleja lihtsalt peab oma lavateel mängima Othellot, aastad lähevad, oleks kuritegu talle sellist võimalust mitte pakkuda. Valiku puhul on mu esmane ajend siiski huvitav teema, vahel ka mingi professionaalne eesmärk, mille tahan endale püsitada – uus teatrikeel, mida soovin proovida, uus lavastusvõte, midagi sellist.

Von Krahli teatri tarvis sai „Hedda Gabler” välja valitud seetõttu, et väga vähe on selliseid sobivaid näidendeid, kus tosin teatritudengit saaks mängida eripalgelisi rolle. Tšehhovi „Kolm öde” oleks sel eesmärgil vahest samuti sobinud, aga seda näidendit ma oma koduteatris alles hiljuti lavastasin, kuidagi ei tulnud pähe ideed, kuidas teha sellest uus värske versioon. Kui värsket ideed pole, siis ei meeldi mulle lavastada asju, mida olen varem lavastanud.

Kui lavastama asute, kas teil on juba täpselt teada, kuidas lavastus välja hakkab nägema? Või kujuneb kõik lavastusprotsessi käigus?

Ei, mingit väga selgepiirilist plaani mul lavastama asudes pole, pigem sisetunne, kuidas see lavastus lõpuks välja võiks näha. „Hedda Gableri” prooviperioodi alguses – jõulude ja aastavahetuse eel – oli meil järjest kakskümend proovi. See aeg kulus suuresti selleks, et teha tudengitega tutvust ja saada selgeks, kes keda mängima hakkab. Mulle olid nad kõik ju täiesti tundmatud inimesed. Aga kui su ees seisab juba reaalne inimene, näitleja, siis hakkab lavastaja peas kohe kujunema ka ettekujutus, kuidas üks või teine roll peaks arenema.

Olete Läti teatris üks väheseid naislavastajaid. Kas naislavastajad näevad oma tööd tehes asju teist moodi?

Ma eriti ei usu sellesse, et oma soost sõltuvalt näevad ja mõistavad naislavastajad näiteks „Hedda Gableri” kuidagi teistmoodi. See sõltub ikka inimesest ja tema maailmavaatest. Kui naislavastaja on rohkem selline mehelik tüüp, teeb ta seda lugu ühtmoodi, või kui hoopis feminist, siis ilmselt teisiti. Kuid mind sellised suundumused eriti ei huvita, pigem ikka inimene. Oma ilmavaatelt ei ole ma eriti sotsialist ega usu ka sotsiaalsesse võrdsusesse – ehkki selle poole püüdlema muidugi peab. Sotsiaalne võrdsus pole mingi sisemise seaduspära tõttu inimeste hulgas minu arvates lihtsalt võimalik – ikka on keegi andekam ja ikka on kellelegi rohkem antud. Teine asi on see, kui tehakse nõrgemale liiga, siis reageerin ma sotsiaalsele ebavõrdsusele alati, sellele lihtsalt tuleb vastu astuda. Sellise ilmavaate tõttu huvitavad mind üpris vähe ka Hedda traktaadid, pigem köidab mind Ibseni näidendi kompositsioon, see, kuidas ta on eri isiksused omavahel suhestanud.

Oluline on see, milliseid mõtteid lavastus saalis istuval vaatajatel tekitab, kas publik hakkab mõtisklema enda ja elu üle või mitte. Kui ei hakka, järelikult lavastus ei õnnestunud, kui aga hakkab, on sellest palju rõõmu.

Küsinud
Tambet Kaugema

Ott Sepp on monolavastuse „Rumm ja viin” peategelasena huvitav valik.

ALAN PROOSA

Rumm, viin ja hunnik õnnetust

Conor McPherson on täitnud lünga, mille tekitas Saalomon Vesipruul, kui tassis oma koju magama Jaan Tatika, et kirjutada temast „Ühe joodiku elulugu”.

Veiko Märka

Vanemuise „Rumm ja viin”, autor Conor McPherson, tõlkija Martin Algas, lavastaja Tanel Jonas ja kunstnik Liina Unt. Mängib Ott Sepp. Esietendus 3. XI Sadamateatris.

Rumm viinaga on segu, mis hakkab ülemäära maitsema noorele, veel mitte 25aastaselegi iiri mehele, kahe väikese tütre isale, kelle nime kohta on teada vaid niipalju, et see pole Michael. Ning selle tagajärjel saab temast pealkirja kolmas komponent. McPhersonit on Tartus varemgi mängitud, tema „Sadama võim” oli Tartu Uue teatri sisuline esmalavastus (veel Genialistide klubi nime all 2008. aastal). McPherson on täitnud lünga, mille tekitas Saalomon Vesipruul, kui tassis oma koju magama Jaan Tatika, et kirjutada temast „Ühe joodiku elulugu”, aga ei tulnud sellega toime. Nüüd on see meil kunstiliselt kõrgel tasemel olemas. Muuseas, „Rumm ja viin” on kirjutatud 1992. aastal, kui autor oli vaid 21aastane ja tema isikliku pankrease pooleksjoomiseni jäi veel üheksa aastat. Aga kogemusi paistab tal juba olevat, igatahes mõjub näidend omas ainevallas täiesti pädeva meistri tööna.

Ott Sepp monolavastuse tegelasena on huvitav valik. Ühest küljest mõjub ta oma siiruse ja lihtsameelsuse tõttu täiesti usutavalt, et etendada üksnes sõprade ja järelemõtlematuse mõjul joomahaigusesse nakatunut. Tema püsiv kiindumus lastesse ja abikaasasse – ehkki tegu pole armastus-, vaid seksiabi-eluga – mõjub usutavalt. Samuti pidev lootus, et ehk läheb kõik siiski paremaks – ehkki vaataja ei saa sellise optimismiga kuidagi päri olla. Terava dissonantsi kõige sellega moodustavad aga ootamatud vägivallateod: arvuti monitori viskamine ülemuse autoaknasse, lihtsatele maapoistele pudeliga näkku- ja pähelöömised.

Võimalik, et lavastaja tahtiski kontrastivõtte abil demonstreerida, kui jubedaks elajaks muudab alkohol ka nii pai poisi. Aga ikkagi on „Rumm ja viin” tükk, mida oleks praegu Eesti teatrites mängitavatest kõige põnevam ka dublandiga näha. No kuidas näiteks Märt Avandi toime tuleks? Usun, et mitte halvemini, aga kindlasti hoopis teistmoodi.

Storyteller on teatavasti liitsõna, mis eeldab, et peab olema lugu ja peab olema jutustaja. „Rummis ja viinas” on väga huvitav lugu ning väga hea jutustaja. Ja midagi muud ei olegi. Vahepeal Sepp küll mässab natuke mängukaruga, aga seda võib juhtuda iga jutustajaga. Kõige rohkem kahju oligi sellest, et lugu liiga ruttu otsa lõppes. Ja et ei tehtud vahe- aega, mille jooksul inimesed oleksid saanud puhvetis kontrollida, mitu „õlut teravaga” nemad selle jooksul jõuavad sisse surada.

„Rummis ja viinas” pole kuigivõrd ei mängu ega isegi näitlemist. (Vähemalt ei mõju Sepa etteaste raasugi näitlemisena.) Lugugi kesken- dub üksnes kolmele päevale ühe lihtsameelse ja napsilembelise noore pereisa elus – need on pigem argised kui muinasjutulised. Nii on lavastus järjekordne tõestus provokatiivsele väitele, et kõik geniaalne on ka lihtne. Eeltoodust arvestades on raske hinnata lavastaja tööd, sest silmaga nähtavat laval eriti pole. Aga arvestades peidetut, s.t teksti pingelist psühholoogiat ja esituse laitmatut tempot, väärib Tanel Jonase debüüt aplausi. Eraldi esiletõstmist väärib, et Sepp ei kehastunud oma lugu jutustades kordagi ümber purjus inimeseks, kuigi ta seda ju enam-vähem igast hommikust õhtuni oli. Ja loo kiituseks võib öelda, et see on täiesti vaba igasuguste alkoholivastaste kampaaniate stereotüüpidest. Näitab, mitte ei kasvata. Tark teeb oma järeldused ise, loll aga teatrisse ju ei satugi. Tegelase noorus jätab talle igatahes kõik võimalused saada kunagi tagasi „tööloomaks”, „täiskasvanuks” ning oma laste silmis edukaks jõuluvanaks.

Lavastuse finaali, kus tegelane koju naastes oma armsaid puhtaid lapsukesi jõllitama jääb, on aga kole küll. See ei seostu kuigivõrd eelnevaga ega paku mingit perspektiivi edasiseks. Mitte-Michaeli isikut ja elukombeid arvestades on loogiline tulevik selline, et Caroliga soetatke veel kolmas laps, mis teeb niigi lootusetu majandusliku olukorra veel hullemaks. (Abordid ei ole Iirimaa populaarsed.) Ja edasi – või juba enne seda – viinaravi või surnuksjoomine. Töökoha kaotus, mure viina sisse uputamine, abikaasalt supermarketis kolkisaamine ning juhuslik seksuaalvahekord ei eelda pärast kõike seda oma lapsi nähes mingit kirgastavat imet ega lunastust. Mitte-Michael on neid koju tulles kümneid või isegi sadu kordi näinud ega pruugi end identifitseerida kui vasikas uue

aiavärava ees. Ilmselt oli võlts-sentimentaalne lõpp tehtud väikekodanliku seebiseriaalikontingendi meeleheaks ning tuletas automaatselt meelde „Kukerpillide” kunagise kaebelaulu sõnad: „Sind ainult palun, isa, ära joo purju ennast...”.

Vabatruppide ja väiketeatrite ideoloogid on mulle palju kordi seletanud, et riigiteatrid ei saa oma loomingus olla vabad. Nüüd saigi see oma silmaga ära nähtud. Riigiteatri olukorda – eriti Tartu-suuruses piiratud publikuressursiga linnas – on üsna samasugune kui samuti riigi palgal liikluspolitseinikul, kes peab kiiruse ületajale trahvi tegema – ka siis, kui sellel on mõni mõjuv inimlik põhjus, näiteks haigele pereliikmele rohu toomine. Mundri au kohustab ja erandeid teha ei tohi. Ja kui liikluspolitseinikule võib viimases hädas altkäemaksu pakkuda, siis küllap Vanemuisele samuti, et nad mõne „Rummi ja viina” etenduse sujuvama finaali lõpetaksid. Ainult summat ei kujuta ette.

Samas ei seganud titeroosa lõpp vähimalgi määral lavastuse kogumuljet – selleks oli finaali liiga eraldiseisev ja lühiajaline. Üldse on Vanemuises tüüpiliseks saanud, et üle koera saadakse, aga üle saba mitte, s.t tehakse hea ja huvitav lavastus, aga mingi lihtsalt välditava pisiasjaga rikutakse üldmuljet. Näiteks „Koidula veres” vene- ja saksakeelsete fraaside laamaga, mis olid kas täiesti mõttetu või nõudsid ikkagi tõlkimist, et rahvas asjast aru saaks. Mõlemal juhul need ainult segasid ja venitasid näidendit.

Veidi odavavõitu ja kulunud võttena tundub seegi, et „Rummi ja viina” kavaleht kipub eestlasi ja Eestit iirlaste ja Iirimaa võrdlema ja vaat et samastama. Ilmselt on tegu jälle väikekodanliku lohe huvides tehtud lihtsustusega. Tegelikult on erinevused sarnasustest olulisemad. Esiteks pole meil Põhja-Iirimaa. See oleks põhimõtteliselt võrreldav situatsiooniga, kui Venemaa oleks 1920. aastal suutnud okupeerida praegused Ida- ja Lääne-Viru ning Jõgeva maakonna ja seal käiks tänaseni pidev relvavõitlus. Teiseks ütleb näidendi tekst irooniliselt ühe tütarlapse kohta, et see üritas – iirlastest koosnevas seltskonnas – rääkida iiri keelt. Jälle Eestis kujuteldamatu nähtus.

Tõsi: viski, õlu, viin ja rumm hakkavad Eestis ja Iirimaa (aga ka Vene- ja Inglismaal) küll täpselt samamoodi pähe. Selles mõttes on lavastus universaalne.

Provintsiteater primadonna ja fantoomiga

Teater ja selle kulissidetagune elu on erutanud publikut küllap sama palju kui laval toimuv.

Jaanus Kulli

Pärnu Endla „Teatrikomöödia“, autor Bengt Ahlfors, tõlkija Ülev Aaloe, lavastaja Enn Keerd, kunstnik Ervin Õunapuu, valguskunstnik Margus Vaigur ja muusikaline kujundaja Feliks Kütt. Mängivad Karin Tammaru, Jüri Vlassov, Indrek Taalmaa, Lauri Kink, Kaili Viidas, Carmen Mikiver, Tambet Seling ja Ireen Kennik. Esietendus 18. XII Endla Küünis.

Teater on mõnes mõttes kui Kuu, mille nii mõndagi kraatrit saame isegi Maalt palja silmaga imetleda, kuid mille tagumine külg on enami-kule meist suur saladus. Me teame, mis on rambivalgus, lühtrite sära, samet ja lilled, aga seda, mis jääb lava või koridoride uste taha, võib vaid aimata. See omakorda annab ainekust juttudele. Teater ja selle kulissidetagune elu on erutanud publikut küllap sama palju kui laval toimuv. Rahvas teab ikka rääkida teatrist kui intriigide pesast, kus loomavad kirk, kadedus ja armukadedus, kus pannakse ka garderoobikaaslastele jalg taha ja kus vajadusel viskatakse vihatud lavastajaga voodisse, et vaid rolli saada. Rahvas teab kõike ...

Võiks vist isegi arvata, et just teatri(maja) kaks poolust, kaks nägu – ühel pool piirjoont mäng (nii laval kui mõnes mõttes saaliski, sest üks ole ka publik osa etendusest) ning teisel pool elu, argipäev ja teatri tolmutud tagatoad – võimendavad mõisteid nagu teatrivõlu, -lummus või -maagia. Samas on teatrilava tööpoolest mõneti kui mikromaailm, või ka kvintesents argipäevast, milles elame. Peegelpildis on justkui suurendusklaasi all meie igapäevaelu, inimestevahelised suhted, emotsioonid, tunded, läbielamised, mida publikule etendavad nii primadonnad kui ka kerjused, nii rikkad kui ka vaesed, nii äravalitud kui ka -põlatud. Ühesõnaga, kogu palett oma hiilguses.

Eks siit siis ka narmendama kippuvad lendlaused, et teater on elu ja elu teater ning et elu on näitelava ning meie vaid näitlejad sellel laval. Seega on teater, selle ümber ja selle sees toimuv dramaturgiale igakülgsest tänuväärne materjal. Pole siis ime, et „teater teatris“ teemal on näidendeid kirjutatud arvukalt ja neid meil Eestis ka lavastatud. Nii on praegugi Eesti Draamateatri repertuaaris kolm lavastust, kus piilutakse vähem või rohkem teatri kulisside taha või kõneldakse teatrist ja selle tegelastest: „Vassiljev ja Bubör ta tegid siia ...“, „Hiilgav!“ ja „Panso“. Hiljuti lõpetas oma lavaelu menutükk „Voldemar“. Omal ajal mängiti Pärnu Endlas ja hiljem Eesti Draamateatris pööraselt naljakat komöödiat „Lavalised segadused“, mis nüüd on teatri NO99 mängukavas pealkirjaga „Võtame uuesti!“.

Ka soomerootsi näitekirjaniku Bengt Ahlforsi näidend „Teatrikomöödia“ läks pea kümme aastat edukalt Helsingi Lilla Teatris ning hiljem on seda mängitud mujalgi Euroopas. Nüüd on toonud Pärnus selle lavale Enn Keerd, kelle viimaste aastate töödest meenubki ehk ennekõike komöödiasugemetega „Testoteroon“. Kindlasti on omas žanris õnnestumine ka „Teatrikomöödia“.

See näidend on üles ehitatud samale meetodile nagu enamik „teater teatris“ põhimõttele kirjutatud dramaturgiast: jah, siin kobrutab kadedus ja auahnus, siin punutakse intriige, kuid kõik see on hoopis argisem, asisem ja tolmusem kui kujutuspildi kohaselt eeldatud. Või eeldada tahetud. Selleks, et publikul kohe alguses igasugune illusioon peast pühkida, on juba avastseen ähvardavalt argine. Teatri püha paik – lava – on täis suitsukonisid, jälg eelmise õhtu esietendusejärgsest peost. Peole järgneb järgmisel hommikul pohmell. Pohmell on seda sügavam ja suurem, et samal hommikul on arvatavasti linna ainsas ajalehes ilmunud linna ainsa teatrikritiku sulest mahategev arvustus ning kõigele lisaks ähvardab teatri juhatuse esimees, kes teatrijuhi sõnul on „piiratud juh-mard“, panna seisma uue näitemängu proovid, sest sellist perversset lugu pole tema silmad veel lugenud. Sellise sinise esmaspäeva stardipakul käivitub siis lugu, kus päris elu ja tunded

Endine primadonna Linda (Carmen Mikiver) seisab üle aastate taas laval ja arvab, et on jätkuvalt primadonna. Temast vasakul võimukas ja samas labiilne teatrijuht Matilda (Karin Tammaru) ning paremal noor, kaunis ja edasipüüdlik näitleja Lotta (Kaili Viidas).

ANTS LIIGUS

segunevad tunnete ja emotsioonidega proovisaalist.

Ahlforsi „Teatrikomöödias“ pole iseenesest midagi ootamatut, nii laval kui lavataguses elus on esindatud peaaegu kõik võimalikud hierarhiatüübid, lausa läbilõige seltskonnast, kelle valu ja vaevadega sünnib lavastus. Siin on endine primadonna Linda, kes seisab üle aastate taas laval ja arvab, et on jätkuvalt primadonna (Carmen Mikiver); võimukas ja samas labiilne teatrijuht Matilda (Karin Tammaru); elutark ja arvatavasti maja kõikide intriigidega kõige enam kursis inspitsient Oscar (Jüri Vlassov); noor, kaunis ja edasipüüdlik näitleja Lotta (Kaili Viidas); madala enesehinnanguga näitleja Per (Indrek Taalmaa); kõrge enesehinnanguga Harry (Lauri Kink); napsilembene ja loomevalude käes vaevlev noor dramaturg Bengt (Tambet Seling) ning koduperenaisest teatrilamb Jansson (Ireen Kennik). Kõigi nende tegelaste ja tüüpide kohal kõrgub justkui nähtamatu

(laval teda tõesti ei näe), aga seda ähvardavam teatri juhatuse esimehe Stigzeliuse tume vari. Ühesõnaga seltskond, kellest on lavastaja Keerd suutnud igaühest vormida värvika tegelaskuju. Juba see väärrib tunnustust, trupp on ühtlaselt tugev.

Kuigi, Karin Tammaru teatrijuhina ja lavastaja Matildas tundus paaris esimeses stseenis olevat midagi võltsi ja võõristavat, justkui ennast veel otsivat. Häiris ka natuke küürus, pidevalt suitsu kiskuv poisilik kuju, mida veel rõhutas rangelõikeline pükskostüüm ja sama ranged prillid. Siis aga kõlksus kohale – siin on ju midagi merlekarusoolikku. Seda mõtet toetab ka Matilda tekst, mille üheks märksõnaks on „kompromissitus“. Kompromissitus kõiges.

Tambet Selingu näitekirjanik Bengt on küll varem maha saanud paari luulekogu ja romaaniga, kuid on nüüd surmani hädas oma debüütnäidendiga, mille lõppu ei suuda ta kuidagi vormistada ning mis teda hoopis jooma

kupatab. Noore, kuid arvatavasti siiski andeka dramaturgihakatise mängib Seling oma vibava pilgu, otsiva ja ebakindla hoiakuga kenasti välja. Tema otsingute hulka kuuluvad muu hulgas ka teatrijuht Matilda ja noor näitleja Lotta.

Kaili Viidase noor näitleja Lotta on veel kui teismeline tütarlaps, kelle lava- ja päriselu vahepeal sedavõrd tuure üles võtab ja seguneb, et ta ennast tualetti suleb ja tagatipuks teise ilma lubab saata. Õnneks läheb noorel neil see isu sama kiiresti üle, kui see tarkas, aga kindlasti pole tal kerge laveerida Bengti ja ennast täis, kuid andeka näitleja Harry vahel. Viimane võtab elult, mis aga võtta annab, ükski naine pole tema jaoks vallutamatu.

Indrek Taalmaa kehastab näitleja Peri, kellel on paraku vähe eneseusku: ta on küll kõva töörüga, kuid arvatavasti ei saa temast kunagi silmapaistvat näitlejat, isegi provintsiteatri mõistes. Mingil määral on tema vastandiks endine primadonna Linda, kunagine väga tuntud operinäitleja, kes oli vist ühtviisi kirklik ja andis endast kõik nii laval kui ka meeste garderoobides, aga kes nüüdki, pärast pikka pausi, naudib nii oma *come back*’i kui ka meeste tähelepanu. Vaatamata sellele, et tekst ei püsi enam korralikult peas, on ta ometi väarikas, suursugune. Ka provintsiteatris. Carmen Mikiveri mäng kannabki ennekõike seda väarikust.

Ahlforsi „Teatrikomöödia“ kaks kõige värvi-kamat ja huvitavamat tegelast on kahtlemata Jüri Vlassovi inspitsient Oscar ja Ireen Kenniku koduperenaine Jansson. Kui mõnes teatris on ka oma fantoom, siis selles provintsiteatris on selleks kahtlemata Oscar. Tema on just see näitleja, nüüd küll juba endine näitleja, kelle viimased rollid laval jäid kategooriasse *à la* „teile on kiri, härra!“ ja kes on ennast nüüd õieti leidnud alles lava taga inspitsiendi rollis. Ta on selle teatri hea vaim, kelle tarkuse, nutikuse ja diplomaatiaga kukuks teatri vaimsus kolinal kokku. Just Oscar on see, kes kui varrukast puistab sentense nagu „teater on ainus aus asi“, „kõik muu on teater“ või et „kulisside taga on alati rohkem draamat kui laval“.

Ja siis Ireen Kenniku Jansson. Minu meelest väga ilus, võib olla lavastuse stiilipuhtaim roll. Kennik tõestas ennast võimeka noore karakternäitlejana juba aasta tagasi Gogoli „Revidendis“, kus ta mängitud politseinik Deržimorda jäi Tiit Palu lavastuse üheks meeldejäävamaks kõrvalosatäitmiseks. Gogol ja „Revident“ ei meenu küllap juhuslikult, ka tolles lavastuses suutis absurdikoomilises võtmes tegutsenud Kennik lava servas banaanikoorega määrdunud saapaid puhastades publiku pilgud korraks põhitegevuselt endale tõmmata. Nüüd sama stsenaarium, ainult selle vahega, et Kenniku koduperenaine suurema osa ajast lava servas vaid istubki, pannes proovile publiku, kes ühe silmaga püüab osa saada Kenniku ilmest karakterist, teise silmaga aga jälgib lava keskset tegevust. Nüüd kehastab ta naiivset (maa?) kultuurimaja huviringi juhti, kes on tulnud teatrisse harrastusteatri jaoks kostüüme laenutama ja satub eneselegi ootamatult teatri telgitaguste intriigide keerisesse. Janssoni kuju kannabki endas kogu seda vaimustust, mida publik teatriime suhtes tunneb – lastagu tal ainult hingata seda tolmust küllastunud lavatagust õhku, vaadata lähedalt, et need lavalt imetletud inimesed ongi päriselt olemas. Janssoni kuju kaudu näitab autor tegelikult, et teatriimelt ei maksa kaitsvat loori maha kiskuda, ei ole mõtet piiluda lava taha – argisuse avastamine hakkab segama usku, et igal õhtul sünnib laval tõesti ime.

Arvatavasti on „Teatrikomöödia“ Enn Keerdi viimase aja üks paremaid lavastusi. Kuigi näidend on kirjutatud palju aastaid tagasi ning mõnigi teema tundub ehk esmapilgul aegunud, on lavastajal õnnestunud need ebakõlad pigem enda kasuks pöörata. Karakterid on kenasti, inimlikult välja joonistatud, inimsuhted mängitakse lahti ning vaatajal on, millele kaasa elada ja kellega samastuda. Kes tahab ja kel on ebaõnne tunda meie teatri „telgitaguseid“, võib tegelastes ühe kui teise prototüübi isegi ära tunda. Või vähemasti petta end mõttega, et on kellegi ära tundnud.

VASTULAUSE

Karin Hallas-Murula Sirbis avaldatud kirjutistes „Arhitektuurimuuseumi „juhtum”” (17. XII) ja „Veel kord võimuvõitlusest arhitektuuririndel” (14. I) on mitmeid väiteid, mis ei vasta tõele või annavad kirjeldatud sündmustest moonutatud pildi.

1. II 1996 pöördus Eesti Arhitektide Liit (EAL) EV peaministri Tiit Vähi, kultuuriministri Jaak Alliku ja majandusministri Andres Lipstoki poole kirjaga, milles palus lahendada Eesti Arhitektuurimuuseumi pikaajalise ruumiprobleemi ning eraldada muuseumile näituse- ja tööpin-nad Rotermanni soolalaos. Sama aasta 27. veebru-ruaril pöördus EAL kultuuriminister Jaak Alliku

poole palvega leida lahendus ka EALi ruumiprob-leemile, mis tekkis seni liidule kuulunud Lai 29 ruumide erastamise järel. Ettepanek oli kaaluda ruumide eraldamist kultuuriministeeriumile kuuluvas soolalaos. Arhitektuurimuuseum oli sündinud EALi initsiatiivil ning liit oli muuseu-mile kinkinud kogu oma raamatukogu, seetõttu pidas EALi eestseisus sel ajal endastmõistetavaks, et need institutsioonid töötavad kõrvuti.

Kultuuriministeeriumi vastuskirjades 11. IV ja 19. IV vastas Jaak Allik, et EALi soov saada endale ruumid soolalaos on igati põh-jendatud ning soovitas EALil alustada läbirää-kimisi arhitektuurimuuseumiga. Juunis suun-

duski EALi eestseisus eesotsas toonase esimehe Hain Tossiga soolalattu ruumidega tutvuma ja muuseumi direktoriga läbirääkimisi pidama. Paraku teatas muuseumi juht Karin Hallas, et kontoriruumid on juba hõivatud ning keeldus liidu juhtkonda hoonesse lubamast. Samuti välistas ta edasised läbirääkimised sel teemal: „kogemused ütlevad, et EAL eestseisuse ja arhi-tektuurimuuseumi suhted on seda paremad, mida kaugemal nad üksteisest füüsiliselt asu-vad” (Hallase kirjast Jaak Allikule, 25. VI 1996). EAL asus seejärel mujalt ruume otsima.

Ei Eesti Arhitektide Liidu tänane eestseisus ega juhatus, samuti Eesti Arhitektuurikeskuse

juhatus ega nõukogu pole arutanud EALi või EAK kolimist arhitektuurimuuseumi majja, nagu väidab Karin Hallas-Murula oma sõna-võttudes (EALi eestseisuse protokollid on avaldatud EALi teatajates). Endine muuseumi juht peaks teadma, et isiku või tema tegevuse kohta ebaõigete andmete avaldamine või fak-tilist laadi andmete mittetäielik või eksitav avaldamine on õigusvastane. Kui eelmainitud artikleid käsitleda üksnes autori subjektiivse vaatenurgana, ei peaks kultuurileht olema sel-lise mittetõese info avaldamise koht.

Peeter Pere, EALi esimees

Ülar Mark, EAK juhataja

KULTUURIMINISTEERIUM

Kultuuriministeerium ootab riigi kultuuristipendiumide taotlusi.

Avalduste esitamise tähtaeg on 2011. aasta 18. veebruar.

Stipendiumid on mõeldud oluliste kultuuriprojektide ja loominguliste tellimuste toetamiseks või õppetoetusena õpinguteks välismaa kõrgkoolides või teadusasutustes.

Stipendiumi võib määrata füüsilisele isikule, juriidilisele isikule või asutusele.

Stipendiumi määramise taotlusi võivad esitada loomeliidud, kohalikud omavalitsused ning teised juriidilised isikud ja asutused, kelle põhikirjas või põhimääruses on sätestatud kultuuri- ja haridusalane tegevus.

Kultuuriminister võib aastas välja anda kokku 20 stipendiumi à 2301 eurot.

Avaldused saata Kultuuriministeeriumi aadressile Suur-Karja 23, 15076 Tallinn.

Info telefonil 628 2220 või e-posti aadressil reelika.varvas@kul.ee .

OLGA TERRI 10. XII 1916 – 19. I 2011

Meie seast on lahkunud väljapaistev maali ja Olga Terri.

Olga Terri sündis Peterburi kuberman-gus Gdovi maakonnas taluniku perekonnas. 1918. aastal tuli perekond Eestisse. Aastatel 1930–1936 õppis ta Riigi Kunsttööstuskoo-lis ning lõpetas selle graafika erialal. Õpin-gud jätkusid 1943. ja 1944. aastal Tallinna Kujutava ja Rakenduskunsti Koolis maali alal Eerik Haameri juhatusel. Mõjutanud on teda ka Johannes Greenbergi looming. Aas-tast 1945 kuulus ta Eesti Kunstnike Liitu (oli aastail 1950–1956 nimekirjast kustutatud). Aastail 1950–1968 töötas ta Tallinna Kuns-titoodete Kombinaadis tarbegraafikuna ja kujunduskunstnikuna.

Näitustel esines ta 1938. aastast peale, esialgu gravüüride ja monotüüpiatega. Esi-mene suur isikunäitus toimus Eesti Kuns-timuuseumis 1966. aastal, millele järgnes mitmeid Tallinnas ja Tartus. Viimasel ajal on tema loomingut näituste ja väljaannete kaudu propageerinud Mart Lepp.

Kumus on arvukas väljapanek tema töödest, eriti 1940. aastate teisel poolel ja 1950. aastate algul loodust, mis tolle aja kohta küllaltki erandliku otsekohesuse ja ekspressiivsusega annavad edasi ajastu hirme ja ängi. 1950. aastate teisel poolel hakkas tema maalikäsitus uuenema, napp, valusalt tundlik pintslilöök asendus tera-vama, energilisemaga, seni tagasihoidud koloriit asendus külmade sinirohelist ja punaste toonide jõulisema vastandusega. 1960.-70. aastatel paistis ta silma ebakon-ventsionaalse, üldnimiliku probleemiasetu-sega figuraalkompositsioonide ning iseära-

nis portreedega. Selles žanris iseloomustab teda eelkõige modelli mõtte- ja tundein-tensiivsuse esiletoomine; tema portreed loomeinimestest moodustavad tervikliku, ajastu vaimset atmosfääri edastava gale-rii. Neid on huvitavalt analüüsinud kuns-titeadlane Ene Lamp.1960. aastate lõpus riivas teda abstraktse kunsti laine, millega tõusis maalilise teostuse osa teose kunsti-lises mõjus. Kuid ka abstraktsusse kaldudes löi ta loetava tähendusega sümbolkujun-deid. Ühtaegu hakkas teda köitma loodus, põuase Lõuna-Aafrika kirkad värvid. Mitme omaste juurde Kaplinna tehtud reisi ajal valmis tal rida tollases eesti kunstis eksoo-tiliselt mõjuvaid maastikke. Need sundisid kunstnikku uue pilguga nägema kodust, põhjamaist loodust, mille sügavrohelisi tih-nikuid ja tuules hällivaid roostikke ta poe-tiseeris sumedas, hajuvpehmes laadis, mis talle 1960. aastate lõpust omaseks sai. Suu-rejooneliseks hümniks Eestimaaile kujunes nelikmaal „Puud: kask, lepp, kuusk, haab” (1984). Kuigi kunstniku viimaseid eluaastaid tumestas halvenenud tervis, jäi ta vaimselt erksaks ning elas kunstielus toimuvalle kaasa. Osa oma ateljeesse jäänud töödest kinkis ta Eesti Kunstimuuseumile.

Olga Terri elu ja looming on ilus näide siirast, edevuseta pühendumusest kunstile. Suurepärase kunstnikku ja head kolleegi mälestavad Eesti Kunstnike Liit Eesti Kunstiakadeemia Eesti Kunstimuuseum Tartu Kunstimuuseum EV Kultuuriministeerium

HANNO KREIS 31. V 1962 – 19. I 2011

Möödunud nädalal lahkus ootamatult meie hulgast arhitekt Hanno Kreis.

Hanno elukutsevalik oli üsna ootuspä-rane: isa oli ehitusteadlane, vanem vend lõpetanud arhitektina kunstiinstituudi; kindlasti oli oma osa arhitektiks saamisel ka peretuttava Ants Melliku projekteeritud Nõmme majal, kus Kreiseide pere elas. Pärast Tallinna 7. keskkooli lõpetamist 1980. aastal jätkas ta õpinguid Eesti Riiklikus Kunstiins-tituudis (ERKI) ja lõpetas selle 1985. aastal. Hiljem täiendas ta end Lausanne'i tehnika-kõrgkoolis ja Prahaskesk-Euroopa Ülikoo-lis. Otsiv ja püsimatu loomus viis teda kokku erinevate ametite ja inimestega.

Pärast ERKI lõpetamist suundus noor arhitekt kaheks aastaks tööle Kadrina kesk-kooli joonistusõpetajana. 1986. aastast asus ta arhitektina tööle Tallinnasse ETK Projekti ehk nagu ta ise naljatas: „Tsentro-soojusprojekti”. Sel perioodil valmisid Käina kaubamaja (1989), Laulasmaa puhkekodu juurdeehituse (1991) ja Keila kaubamaja juurdeehituse (1991) projekt. Need jäid küll suure ühiskonnamuutuse keerises ehitata-mata. Igapäevase kontoritöö kõrval pakkus loomingulist rõõmu osalemine arhitektuur-inäitustel. Eesti Projekti keldris 1988. aastal toimunud näitusel „XXI sajandi arhitektid” tegi tormi tema ready-made-objekt „Pea vastu, Sisyphe!” , mille eest ta pälvis hiljem Baltimaade noorte arhitektide triennaalil Vilniuses auhinna. Koos Andres Siimuga esineti veel näitustel „Eesti esplanaad” Hel-singis (1990) ning Põhja- ja Baltimaade tri-ennaalil (1990 ja 1993).

1980ndate lõpul, kui vanad struktuur-id murenesisid, leidsid noored arhitektid väljundi arhitektuurivõistlustes. Edu saatis Hannot koostöös sõber Andres Siimuga – 1987. aastal võideti Paul Kerese mälestus-märgi võistlus Tõnismäel. Erinevaid pree-miad pälvisid veel mitmed Hanno Kreisi ja Andres Siimu koostöös valminud võistlus-

projektid: Tallinna Kalamaja elamu (1985), Vabaduse väljaku planeering (1993), Süda tänava kvartali läbimurre (1989). Loogilise jätkuna löid arhitektid 1993. aastal oma ettevõtte – Arhitektuuristuudio Siim ja Kreis. Ja hoog ei raugenud – 1994. aastal valmis Nissani keskus Osmussaare teel, esi-mesi „uue aja” ärikeskusi Eestis. See pälvis ka kultuurkapitali aastapreemia. Samal aas-tal võideti Hansapanga uue peahoone kut-sutud osalejatega võistlus, projekti paraku aga ei realiseeritud. Kätt prooviti ka kodust kaugematel võistlustel: Samarkandis, Soo-mes ja Saksamaal. Suuremat tähelepanu pälvis neist Riigipäevahoone kvartali lahendus Berliinis (1993).

Lisaks arhitektitööle osales Hanno Kreis aastatel 1994 – 1999 õppejõuna ERKI arhi-tektuuriteaduskonna, Pariisi Villemini arhi-tektuurikooli ja Tampere tehnikakõrgkooli koostööprojekti. Mõned aastad tagasi jõudis ta aga Maardu linnavalitsuses ära proovida ka ametnikutöö. Paraku kammit-ses viimastel aastatel tema tegemisi tõrkuv tervis. Väga kriitilise inimesena ei lubanud ta endale kunagi lihtsaid, tavapäraseid ja hoidku selle eest, et labaseid lahendusi. Seetõttu jäi palju plaanitut ka lõpetamata. Hanno oli täis üllatusi ja ootamatusi, üht toimetust üheskoos alustades ei kujutanud keegi sõpradest/kolleegidest ette, millega see lõpeb. Nii said teoks lugematud ühised matkad, nii valmis ka legendaarne arhitek-tuurikateedrit raputav essee „Kateedrijuhataja unenägu...” ja palju muud. Hannoga koos olles võis kergelt sattuda sekeldus-tesse, aga tema seltskond oli vaimukas, hariv ja õpetlik. „Asendamatu kaaslane matkarajal ja kalavetel ning lilleklubi asu-tajaliige aastast 1988” – nii me sõpruskon-nas naljatlisime. Meile jääb Hanno igavesti päikesepoisiks.

Liiga vara tuli see lahkuminek. Sõbrad ja kolleegid

RENÉ HAMMER 7. X 1924 – 14. I 2011

Kuigi piinav haigus hoidis René Hammerit juba mõnda aega avalikust elust eemal, tuli tema jäädav lahkumine kõigile ikkagi ootamatult, sest kergejõustiklase ja kala-mehe karastatud tervis näis vastu pidavat veel kaua. Ennekõige jääb Hammeri kõige suuremaks päranduseks tema laiahaarde-line panus eesti kultuurilukku – keeruliste aegade kiuste.

Lõpetanud 1952. aastal TPI majandus-teaduskonna, läks ta veel õppima laulmist prof Aleksander Arderi juurde ja lõpetaski viis aastat hiljem Tallinna Riikliku Konservatooriumi. Töötanud lauluõpingute kõrvalt mõne aasta EKP KK kultuuriosakonna inst-ruktorina, lunastas ta 1957. aastal ooperi-laulja diplomiga Estonia laval lauldud Vambo osaga Eugen Kapi ooperis „Tasuleegid”. Juba järgmisel aastal sai Hammer selle teatri direktoriks ja jäi sellele kohale aastani 1973. Tunnetades hästi soojenema hakkavaid poliitikatuu-likku, oskas Hammer lisaks palju-de eesti autorite uudisteostele Estonia repertuaariplaani läbi suruda näiteks selli-sed muusikalid nagu „Minu veetlev leedi”, „West Side Story”, „Suudle mind, Kate” ja

„Mees La Manchast”, ballettidest Barberi „Medeia”, Raveli „Daphnis ja Chloë” või Gershwini „Ameeriklane Pariisis”. Kasutades oma Soome kolleegide abi, pildistas ta terve öö jooksul Helsingi hotellitoas ümber kogu Gershwini ooperi „Porgy ja Bess” orkestri-partituuri ning ainult tänu sellele asjaolule sai see ooper meil lavale tulla ning siit juba edasi hargneda üle kogu Nõukogude Liidu.

Hammeri kaasabil jõudis Estonia lavale ka Eduard Tubina esikooper „Barbara von Tisenhusen”. 1967. aastal esines kogu Esto-nia trupp esimest korda sõjajärgsel ajal Soome Rahvusooperi laval ning mõni aeg hiljem tegi meie balletitrupp esimese külas-käigu ka Rootsi. Moskvas või Leningradis olid estoonlyased regulaarseteks külalisteks.

Kui lisada veel need ettevõtmised, mida René Hammeri juhtimisel tehti Tallinna Kinofikatsiooni Valitsuses aastatel 1973–1975 ning tema ERSO direktoriks olemise ajal 1975–1986, siis on meil põhjusi rohkem kui küllaga, et mõttes tänada lahkunut eesti kultuurielu pühendunud edendamise eest väga paljude aastate jooksul.

Rahvusoper Estonia

EESTI AJALOOMUUSEUM
www.ajaloomuuseum.ee
MAARJAMÄE LOSS
Tallinn, Piritä tee 56

SUURNÄITUS „Iseolemise tahe. 90 aastat Eesti Vabariiki”.
EESTI FILMIMUUSEUMI fotonäitus „PÜHA.SÜGIS” Veiko Õunpuu filmide „Sügisball” ja „Püha Tõnu kiusamine” võtteplatsidel.

Ajaloomuuseum avatud K – P kl 10 – 17, tel 622 8610.
Tasuta külastuspäev iga kuu viimane N.
Muuseumipood Börsi käigus on avatud iga päev kl 11 – 18.

AJALOO LAUPÄEVAKUD
19. II „Unustatud Kaheksas Vene-Türgi sõda 155”.
SUURGILDI HOONE (Tallinn, Pikk 17) avatakse taas **28. V. 2011!**

KASTELLAANIMAJA GALERII E. VILDE MUUSEUM
Roheline aas 3

ARVO PHILIPH LUIK, „Kontseptsioon”
kuni 31. I.

Näitus koosneb värvikatest email- ja õlimaalidest. Monumentaalsed emailmaalid on valminud 90. aastatel ja värviröömsad abstraktsed lõuendid on viimaste aastate looming.

Avatud K – E kl 11 – 18, tel 601 3181,
e-post vilde@linnamuuseum.ee, www.linnamuuseum.ee/vilde

UNGARI INSTITUUDI GALERII
Tallinn, Piiskopi 2

LÖRINC BORSOSI
(Lilla Lörcinc ja János Borsos)
näitus „Vahetus”.

Avatud E – N kl 10 – 17,
R kl 10 – 15, tel 644 0817,
www.unginst.org.ee

KURESSAARE RAEGALERII
Kuressaare, Tallinna 2

29. I – 10. III
JASPER ZOOVA KULTUURIPROJEKT „Meie Leidikud”.
Osalevad 20 parimates aastates kunstnikku.

Avatud T – R kl 10 – 17, L kl 10 – 15,
raegalerii@kuressaare.ee,
www.kultuurivara.ee

Palamuse O. Lutsu Kihelkonnakoolimuuseum
Palamuse, Köstri allee 3

Püsiekspositsioon kihelkonnakooli elust XIX sajandi lõpul läbi O. Lutsu „Kevade”.
Kunstnik ROBERT SUVI monumentaaltööd fotodel
kuni 25. II.

Avatud E – R kl 10 – 17,
e-post info@palmuseum.ee,
www.palmuseum.ee, tel 776 0514.
PALAMUSE ON MU MÖTETES,
„KEVADE” MINU SÜDAMES

KUNSTISALONG ALLEE
Tallinn, Pikk 34
(Sissekäik Roheliselt turult)

VANEMA KUNSTI ost ja müük. NÄITUSED, OKSJONID.

Avatud E – R kl 10 – 18, L kl 11 – 15,
tel 646 4500, 512 7677,
e-post info@allee.ee,
www.allee.ee

EESTI TEATRI- JA MUUSIKAMUUSEUM
Tallinn, Müürivahe 12

PÜSIEKSPOSITSIOON „Muusikainstrumente läbi mitme sajandi”.
TREPIHALLIS
NÄITUS „11 Pansot”,
Voldemar Panso 90.
ASSAUWE TORNIS
ERIKA HAGGI skulptuuride näitus „Ma tahan Teist portree teha!”.
ETMM videosalongis „Ants Eskola: Olla või mitte olla”. Pilet 3 €. Muuseumi kodulehel **e-kartoteek: http://tmm.ee/kartoteek**

Avatud K – L kl 10 – 18,
infotel 644 6407, info@tmm.ee

SÄREVI TEATRITUBA
Tallinn, Tina 23 – 13

Muuseum avatud ettetellimisel,
tel 644 2884, 648 5838.
Info **www.tmm.ee**

ARTIS
KUNST ON KINOB

R, 28. I, E, 31. I ja T, 1. II
ARTIS 1
Kl 12.45 (pilet 4.20 €) „Üks mu sõber”.
Kl 15 (pilet 4.20 €) „Serge Gainsbourg – huligaani armastus”. Kl 17.45 (pilet 4.80 €) „Illusionist”. Kl 19.35 (pilet 4.80 €) „Et meeldiks kõigile”. Kl 21.25 (pilet 4.80 €) „Turnee”.
ARTIS 2
Kl 12.15 ja kl 15.30 (pilet 3.20 €) „Polit-seiauto Pelle”. Kl 13.45 (pilet 4.20 €) „Et meeldiks kõigile”. Kl 17 ja kl 19.15 (pilet 4.80 €) „Turnee”. Kl 21.35 (pilet 4.80 €) „Soul Kitchen”.
L, 29. I ja P, 30. I
ARTIS 1
Kl 11.30 (pilet 3.20 €) „Mudilaste multilaegas”. „Muinasjutuhaldjas kutsub kinnol”. Kl 12.45 (pilet 4.20 €) „Üks mu sõber”. Kl 15 (pilet 4.20 €) „Serge Gainsbourg – huligaani armastus”. Kl 17.45 (pilet 4.80 €) „Illusionist”. Kl 19.35 (pilet 4.80 €) „Et meeldiks kõigile”. Kl 21.25 (pilet 4.80 €) „Turnee”.
ARTIS 2
Kl 12.15 ja kl 15.30 (pilet 3.20 €) „Polit-seiauto Pelle”. Kl 13.45 (pilet 4.20 €) „Et meeldiks kõigile”. Kl 17 ja kl 19.15 (pilet 4.80 €) „Turnee”. Kl 21.35 (pilet 4.80 €) „Soul Kitchen”.
K, 2. II
ARTIS 1
Kl 11.30 (pilet 4.15 €) beebikino: „Turnee”. Kl 15 (pilet 4.20 €) „Serge Gainsbourg – huligaani armastus”. Kl 17.45 (pilet 4.80 €) „Et meeldiks kõigile”. Kl 21.25 (pilet 4.80 €) „Turnee”.
ARTIS 2
Kl 12.45 (pilet 4.20 €) „Üks mu sõber”. „Simpel Session” (pilet 2 €): Kl 16 „Night riding”, kl 17.30 „The Diffusion”, kl 18 „Inside Kenk”, kl 19 „Stoked: The Rise and Fall of Gator” ja kl 20.30 „Dogtown and Z-Boys”.
N, 3. II
ARTIS 1
Kl 15 (pilet 4.20 €) „Serge Gainsbourg – huligaani armastus”. Kl 17.45 (pilet 4.80 €) „Illusionist”. Kl 19.35 (pilet 4.80 €) „Et meeldiks kõigile”. Kl 21.25 (pilet 4.80 €) „Turnee”.
ARTIS 2
„Simpel Session” (pilet 2 €): Kl 15 „10,000 Kilometers”, kl 16 „Riding the Long White Cloud”, kl 17 „VANS 1966–A European Skateboard Movie”, kl 18 „The Bönes Video”, kl 19 „Perus 10” ja kl 20 „Deathbowl to Downtown”. Kl 21.35 (pilet 4.80 €) „Soul Kitchen”.

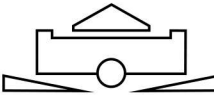
Pilet tudengile ja ajateenijale 4.20 €, õpilasele ja pensionärile 2.60 ja 3.20 €, „Simpel Sessioni” piletid kõigile 2 €. Kino Artis asub Solarise keskus III korruse, sissepääs Rävälä puiesteelt. Kassa tel 663 1380, info **www.kino.ee**

KINO
»SÖPRUS«

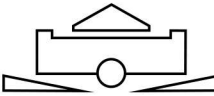
R, 28. I kl 16 „Paljad luud” (rež Debra Granik, USA 2010). „DocPoint”: kl 18 „Mehed kes ujuvad” (rež Dylan Williams, Inglismaa/Rootsi 2010), kl 20 „Lahing Barkingi pärast” (rež Laura Fairrie, Inglismaa 2010) ja kl 22 „Jose Gonzalese tavaline ebatavaline elu” (rež Mikel Cee Karlsson ja Fredrik Egerstrand, Rootsi 2010).
L 29. I „DocPoint”: kl 14 Soome lühidokid, kl 16 „Perekonnainstinkt” (rež Andris Gauja, Läti 2010), kl 18 „Boheemi silmad” (rež Janne Kuusi, Soome 2010), kl 20 „Roosad sarid” (rež Kim Longinotto, India/Inglismaa 2010) ja kl 22 „Lemmy 117” (rež Greg Olliver ja Wes Orshoski, USA 2010).
P, 30. I „DocPoint”: kl 14 „Helid päikesel all” (rež Gints Grube ja Davis Simanis, Läti 2010), kl 16 Poola lühidokid, kl 18 „Hingede päästjad” (rež Saku Pollari, Soome 2010), kl 20 „Inside Job” (rež Charles Ferguson, USA 2009) ja kl 22 „Cubaton” (rež Daniel Fridell; Kuuba, Rootsi, Eesti, Soome 2011).
E, 31. I kl 17 ja kl 21 „Paljad luud”. Kl 19 „Banksy: elevant kingipoes” (rež Banksy, USA/Inglismaa 2010) esilinastus.
T, 1. II ja K, 2. II kl 17 ja kl 21 „Paljad luud”. Kl 19 „Banksy: elevant kingipoes”.
N, 3. II kl 16 „Paljad luud”. Kl 18 „Banksy: elevant kingipoes”. Kl 20 värskeid muusikavideosid tutvustava sarja esimene seanss „Hetkede vabrik”. „DocPoint Tallinn 2011” on Euroopa kultuuripealinna programmi üks suur-sündmusi. Pilet 1.60 € (25 EEK), **www.tallinn.docpoint.info**. Kinol on õigus teha kavas muudatusi. Piletid hinnaga 4,15 € ja tudengipiletid 3,20 € müügil kino kassas (tel 644 1919) ja Piletilevi müügipunktides. Kino kassa avatakse üks tund enne esimest seanssi. Täpsemat kava **www.kinosoprus.ee**

NÄITUSED
EESTI RAHVUSRAAMATUKOGU
NATIONAL LIBRARY OF ESTONIA

31. jaanuarini	fuajee galeriis Taani graafiku Jens Damkjaer Nielsen näitus
3.-26. veebruarini	peanäitusesaalis 25 Eesti kauneimat raamatut ja 5 Eesti kauneimat lasteraamatut 2010 Soome kauneimad raamatud 2009
3.-26. veebruarini	fuajee galeriis Mare Ikonojani fotod
28. veebruarini	harulduste kogu näitusesaalis Eesti koolide lõpumärgid. Tõnu Lauk'i kollektsioonist
26. veebruarini	6. korruse näitusesaalis Eesti menuraamat 2010. Eesti Kirjastuste Liidu näitus Euroopa parimad õpikud 2008-2010 Valik Eesti õpikuid
26. veebruarini	6. korruse galeriis Karjala parimad raamatud
1. veebruarist	humanitaarteaduste saalis Voldemar Miller 100

Avatud E-R 11-20, L 12-19
www.rahvusraamatukogu.ee/naitused

NO99
teater | **www.no99.ee**

Veebruarikuu mängukava
T, 1. II, R, 4. II, L, 5. II ja E, 7. II kl 19 NO78 „Kes kardab Virginia Woolfi?”.
K, 9. II, R, 11. II, L, 12. II ja E, 14. II kl 19 NO74 (Untitled).
K, 16. II, N, 17. II, R, 18. II, E, 21. II ja T, 22. II kl 19 NO73 „Võtame uuesti!”.
R, 25. II ja E, 25. II kl 19 „Kes kardab Virginia Woolfi?”.
Jazzklubi
R, 4. II kl 22 **Pistol nr 9** (Eesti-Taani).
R, 11. II kl 22 **Phlox**.
L, 12. II kl 22 „Talvejazz 2011”, **Donkey Monkey** (Prantsusmaa-Jaapan).
R, 18. II kl 22 **Princetoni Ülikooli** (USA) ja **Muusikaakadeemia bändid**.
R, 25. II kl 22 **Ikonen-Senderski kvintett** (Soome-Vene-Eesti).

Eesti Kooriühingu aastakontsert ja aastapreemiad 2010

Eesti Noorte Puhkpilliorkester
Noorte segakoor Vox Populi
Raadio Laste Laulustuudio
Tallinna Muusikakeskkooli noortekoor
Tallinna Tehnikaülikooli Akadeemiline Meeskoor
Tallinna Ülikooli kammerkoor
Tartu Poistekoor
Viisipidajannad

Aavo Ots
Janne Fridolin
Kadri Hunt ja Kaie Tanner
Ingrid Körvits
Peeter Perens

Merike Aarma ja Aarne Saluveer
Undel Kokk ja Annelii Traks
Toomas Voll

Kaasa teevad
Heldur Harry Põlda
ansambel Mahavok
Piret Aidulo oreil

Piletid müügil Eesti Kontserdi kassades ning Piletilevi ja Piletimaailma müügikohtades.
www.kooriyhing.ee

NUKU
TEATER MUUSEUM KESKUS
THEATRE MUSEUM CENTRE

Eesti Nuku- ja Noorsooteater kuulutab välja konkursi

kunstilise juhi ametikohale.

Konkursi tingimused on avaldatud teatri kodulehel
www.nuku.ee.
Täiendav info aadressil info@nuku.ee

31. jaanuaril kell 20 esilinastub Tartu kinos Ekraan kunstnik **Raul Rajangu** 3D lühifilm „**Superluminous Darkness**”. Kineast **Kaur Kallas**, helilooja **Märt-Matis Lill**, tootja **Digitalsputnik**.

Sissepääs tasuta!

Alla 16 eluaasta mittesoovitav!

Tartu, Kuperjanovi 9
www.erm.ee

Eesti Rahva Muuseum
ESTONIAN NATIONAL MUSEUM

PÜSINÄITUS „Eesti. Maa, rahvas, kultuur“.
NÄITUSED „Kui põllud põlesid“ kuni 3. IV ja
„Euroopa maitsed“ kuni 25. IX.

ERMi näitused ja muuseumipood avatud T – P kl 11 – 18.

ERMi postimuuseum
Tartu, Rüütli 15

PÜSINÄITUS „Iga ukse ni päikeses ja sajus. Eesti rahvuslik postiametkond 90“.
NÄITUS „Nahkrahast kroonini, perforibast postmargini“ kuni 27. III.

Avatud K – P kl 11 – 18.

Raadi mõisapark

NÄITUSED „Raadi läbi aegade“ ja „Meie siin maal“.

Temnikova & Kasela
transcending gallery and project space
Tallinn, Müüriava 22 II korrus

LUCIAN FREUDI
(Suurbritannia)
graafika
kuni 6. II.

Galerii avatud
ette helistamisel, tel 640 5770,
www.temnikova.ee

VAAL GALERII
Tallinn, Tartu mnt 80d

NELLY DRELLI isikunäitus „Välgatus“ kuni 29. I.
2. – 26. II
Anne Parmasto „Tuul II“.

Avatud T – R kl 12 – 18, L kl 12 – 16,
e-post **galerii@vaal.ee**,
tel 681 0871, **www.vaal.ee**

TAMPERE MAJA
Tartu, Jaani 4

HANNELE SAVOLAINENI akrüülmaalid „Vaatenurgad“ kuni 2. II.
3. – 21. II **LIIS LEES-LEESMAA kollaažid „Joonistus/joonestus“.**

Avatud iga päev kl 9 – 18,
tel 738 6300,
www.tamperemaja.ee

draakoni galerii

Tallinn, Pikk 18

LILLI-KRÕÖT REPNAU „Utopiline T-linn“ kuni 29. I.
1. – 12. II **KAAREL EELMA „Soe tuba“.**

Avatud E – R kl 11 – 18, L kl 11 – 17,
tel 646 4110, e-post **galerii@eaa.ee**,
www.eaa.ee/draakon/dindex.htm

Hobusepea
Galerii

Tallinn, Hobusepea 2

MALL NUKKE & REGINA SOONSEIN, „URBAN MYSTIC“ kuni 31. I.
2. – 14. II **ANDRUS JOONAS & SIRAM, „Inimarengu aruanne osa II“.**

Avatud K – E kl 11 – 18, tel 627 6777,
e-post **galerii@eaa.ee**,
www.eaa.ee/hobusepea/hindex.htm

TARTU LINNAMUSEUM
Tartu, Narva mnt 23

Püsinäitus „Dorpat. Jurjev. Tartu“.
„Minu Tartu. Arhitekt Raul-Levroit Kivi“ kuni 26. II.

Avatud T – L kl 11 – 18, info ja registreerimine tel 746 1911,
e-post **info@katarina.ee**,
http://linnamuseum.tartu.ee

FILIAALIDE info XIX sajandi Tartu linnakodaniku muuseum
Tartu, Jaani 16, tel 736 1545.
Oskar Lutsu majamuuseum
Tartu, Riia 38, tel 746 1030
Püsiekspositsioon „Kirjanik Oskar Luts: elu ja kujutluse piiril“.
KGB kongide muuseum
Tartu, Riia 15b, tel 746 1717.
Tartu Laulupeomuuseum
Tartu, Jaama 14
Püsinäitused „Laulu võim“ ja „Teatri sünd“.
Näitus eesti teatri algusaastatest
„Keisermantliga mees“.

HOP GALERII
Tallinn, Hobusepea 2

KATERIIN RIKKEN, „Varjatud praod“ kuni 1. II.
4. – 22. II **LEO ROHLIN, „Fragmentarium nokturn“.**

Avatud N – T kl 11 – 18,
riiklikel pühadel suletud.

TARTU KUNSTIMUSEUM
Tartu, Raekoja plats 18

„Raul Rajangu. Nõukogude õõ II“ kuni 30. I.
„Pallas“ kuni 30. I.

Avatud K – L kl 12 – 18,
P kl 11 – 18, kuu viimane R tasuta,
tel 744 1920, **www.tartmus.ee**

TARTU KUNSTIMAJA
Tartu, Vanemuise 26

SUURES SAALIS
TÕNIS SAADOJA ja FLO KASEARU. VÄIKSES SAALIS EERO IJAVOINEN. MONUMENTAALGALERIIS TÕ MAALIKUNSTI ERIALA MAGISTRANDID.
Näitused on avatud kuni 20. II.

Avatud K – E kl 12 – 18,
tartuart@hot.ee, tasuta.

OKUPATSIOONIDE MUUSEUM
Tallinn, Toompea 8

PÜSIEKSPOSITSIOON sündmustest ja arengutest Eestis 1940 – 1991. „Vilnius, 20 aastat tagasi“ kuni 13. II.

Avatud T – P kl 11 – 18.

EESTI KUNSTNIKE LIIT
Tallinn, Vabaduse väljak 6

AVO KEEREND 90 kuni 1. II.

Avatud E – R kl 10 – 18,
L kl 11 – 15,
e-post **ekl@eaa.ee**,
tel 627 3630.

TALLINNA KUNSTIHOONE
Tallinn, Vabaduse väljak 8

29. I – 13. III **EESTI TARBEKUNSTI näitus „Ragulka“.**
Kuraator **Maarja Undusk.**

KUNSTIHOONE GALERII
Tallinn, Vabaduse väljak 6

SILVI LIIVA „Piirideta“ kuni 30. I.

TALLINNA LINNAGALERII
Tallinn, Harju 13

Projekt „Money, Money, Money“:
TANEL RANNALA ja MART RAUN, „Raha“ kuni 13. II.

Avatud K – P kl 12 – 18,
tel 644 2818,
info@kunstihoone.ee,
www.kunstihoone.ee

Tallinn, Jahu 12

TOOMAS THETLOFF ja TAAVI PIIBEMANN, „Raha, mitte armastuse pärast“ kuni 1. III.

Avatud T – R kl 10 – 18,
L kl 11 – 16, tel 666 1488,
e-post **artdepoo@artdepoo.com**,
www.artdepoo.com

HAUS GALERII
Tallinn, Uus 17

IVIKA LUIISK, maalinäitus „Liblikas ja tuisk“ kuni 28. I.
1. II – 3. III **PIRET ROHUSAARE maalinäitus „Armastus“.**

Avatud E – R kl 10 – 18, L kl 11 – 16,
tel 641 9471,
e-post **haus@haus.ee**,
www.haus.ee

SEB Galerii

Tallinn, Tornimäe 2, V korrus

CHRISTEL ALLIKU akvarellid ja maalid „Õli ja veega“ kuni 4. II.

Avatud E – R kl 9 – 18,
e-post **haus@haus.ee**

A-GALERII
Tallinn, Hobusepea 2

SEIFIS
„Frees“ kuni 31. I.
ULLA AHOLA, KIMMO HEIKKILÄ, LIISA JAAKKONEN, SIRJA KNAAPI, MIRKA LAINE, TARJA LEHTINEN, KATI LEHTONEN, JOUNO NIEMINEN, TIINA RAJAKALLIO, ANNA RIKKINEN, IVARY VIMM.

Avatud E – R kl 10 – 18, L kl 11 – 16.

TEATRIGALERII

ENDLA TEATRIGALERII
Pärnu, Keskväljak 1

IN GRAAFIKA FESTIVAL 2011. RAUL MEEL, „Futuristlik tekstmassiiv“ kuni 6. II.

Teatrigalerii on avatud etenduse publikule.

EESTI KUNSTIMUSEUM

KUMU
KUMU KUNSTIMUSEUM
Weizenbergi 34 / Valge 1
Püsiväljapanek:
„Varamu“ (Eesti kunsti klassika 18. sajandi lõpust Teise maailmasõja lõpuni)
„Rasked valikud“ (Eesti kunst Teise maailmasõja lõpust taas-iseseisvumiseni)
Näitused:
„Mapping. Ljubljana Graafikabiennaali hitid. Tallinna XV Graafikatriennaal“ kuni 17. aprill 2011.
Euroopa kultuuripealinn Tallinn 2011 esitleb: Tallinna XV Graafikatriennaal „Armastuse, mitte raha pärast“ kuni 8. mai 2011.
Auditoorium:
Dokumentaalfilmifestival DocPoint Tallinn 2011
28.–30. jaanuar. Pilet 1,60 € / 25 EEK
Kumu Dokumentaal „Kiki Smith: palee hõivamine“ rež. Vivien Bittencourt, Vincent Katz, USA 2006, 45’
2. veebruar kell 18. Tasuta.
Ekskursioon:
60+ näitusel „Eesti kunsti klassika“
28. jaanuar kell 11.30 ja 13.*
Osalemine muuseumipiletiga. *vene keeles
Haridus:
Keraamikakursus: Uuel aastal vanad näod. Juhendaja keraamik Aigi Orav
Ühe kursuse osalustasu 17,58 € / 275 EEK
Avatud: K 11–20 / N–P 11–18
Info: 602 6000, **muuseum@ekm.ee**

KADRIORU
KUNSTIMUSEUM
KADRIORU LOSS
Weizenbergi 37
Püsiväljapanek:
16.–20. saj. maalikunst (Madalmaade, saksa, itaalia, vene meistrid) 18.–20. sajandi Lääne-Euroopa ja Vene tarbekunst ning skulptuur
Näitus:
Kadrioru kunstimuuseumi juubelinäitus „Sedöövri sünd“ kuni 24. aprill 2011
Haridus:
Avatud kunstitöötuba. 30. jaanuar kell 12–14. Pilet 100 EEK / 6,40 €
Loeng:
29. jaanuariks planeeritud Madalmaade kunsti spetsialisti, Aacheni muuseumide direktori Peter Van Den Brink-i avalik loeng Kadrioru kunstimuuseumis jääb lektori tõsise haigestumise tõttu kahjuks ära.
Avatud: K 10–20 / N–P 10–17
Info: 606 6400, **kadriorg@ekm.ee**

MIKKELI MUUSEUM
Weizenbergi 28
Püsiväljapanek:
Johannes Mikkeli kollektsioon (16.–20. sajandi Lääne-Euroopa, Vene, Hiina kunst)
Näitus:
„Simson ja Deliila. Itaalia maali lugu“ kuni 30. aprill 2011
Avatud: K 10–20 / N–P 10–17
Info: 606 6400, **kadriorg@ekm.ee**

NIGVLISTE
NIGULISTE MUUSEUM
Niguliste 3
Püsiväljapanek:
Kirikukunst alates 13. sajandist ning gildide, tsunftide, Mustpeade vennaskonna ja kiriku hõbevarad
Näitus:
„Raami pildid. Villem Raam fotograafina“ kuni 29. mai 2011
Avatud: K–P 10–17
Info: 644 9903, **niguliste@ekm.ee**

EESTI KUNSTIMUSEUM
Weizenbergi 34 / Valge 1
10127 Tallinn
tel 602 6001, faks 602 6002
muuseum@ekm.ee
www.ekm.ee

EESTI KUNSTIPÄRANDI RESTAUREERIMINE: Eesti Kunsti Toetusfond, a/a 10220034379014, **www.ekt.ee**

ROTERMANNI SOOLALADU
Tallinn, Ahtri 2

SUURES SAALIS
2011! KONVERTEERI! Eesti maalikunst. GALERIIL Arhitekt ERICH JACOBY 125. I KORRUSEL
Arhitektuurimaketide avakollektsioon. Suur Tallinna makett. Sahtlinäitused (Suur Tallinn, Juugend Eestis, Eesti puitarhitektuur, Eesti funktsionalism, Võim ja Väljak, Uusim arhitektuur).
I KORRUSE VÄIKSES GALERIIS
EESTI ARHITEKTUURIMUSEUM 20.

Avatud K – P kl 11 – 18, tel 625 7000, faks 625 7003,
e-post **info@arhitektuurimuuseum, www.arhitektuurimuuseum.ee**

EESTI TARBEKUNSTI- JA DISAINIMUSEUM
Tallinn, Lai 17 (sissepääs sisehoovist)

I KORRUSEL
28. I – 10. IV **KAASAEAGNE SLOVAKKIA KLAASIKUNST.**
29. I – 10. IV **EESTI, LÄTI, LEEDU KAASAEAGNE KERAAMIKA „Rahvaste sõprus“.**
II JA III KORRUSEL
PÜSIEKSPOSITSIOON „Ajamustrid 3“.
TREPIGALERIIS
3. – 13. II **„Õhtu“, tekstiilikunstnik HILJA KULLES 90.**

Avatud K – P kl 11 – 18. Tasuta külastuspäev iga kuu viimane R.
Tel 627 4600, e-post **info@etdm.ee, www.etdm.ee**

PÄRNU MUUSEUM
Pärnu, Aia 4

PÜSIEKSPOSITSIOON „11 000 aastat ajalugu“.
„Mida küll kõike ei koguta“ kuni 29. I.
„Rublast euronii“ kuni 26. II

Avatud T – L kl 10 – 18,
iga kuu esimene T tasuta,
tel 443 3231, **www.pernau.ee**

VÕRU LINNAGALERII
Võru, Liiva 13

I KORRUSEL
TATJANA KUTSJBUBA „Elu keerises“.
II KORRUSEL
ANDRUS KASEMAA „Elutants ehk värvirikkaid tervitusi Lõuna-Eestist halli kultuuripealinna“ ja INARI KROHNI „Tähelepanek ja tõlgendus“.
Näitused avatud kuni 4. II.

Avatud E – R kl 12 – 18.30,
tasuta, **www.vorukannel.ee**

TALLINNA ÜLIKOOI KIRJASTUSE RAAMATUD

JALUTUSKÄIGUD LOTMANIGA

Bibliotheca LOTMANIANA

„jalutuskäigud Lotmaniga“

Maailmakuulsal semiootiku, kirjandusteadlase ja kultuuriuurija Juri Lotmani (1922–1993) bibliograafia sisaldab üle tuhande publikatsiooni ja see arv kasvab. „Sajandi 100 suurkuju“ projekti raames valiti Juri Lotman XX sajandi Eesti teadlaseks. Raamat on pühendatud Juri Lotmani elu vähem akadeemilisele tahule. Kokku on kogutud professori mälestused, eestikeelsed sõnavõtud ja intervjuud ning kolleegide, sõprade ja õpilaste mälestused.

Rikkalikult pildimaterjaliga varustatud raamatu on koostanud semiootik, kirjandus- ja keeleteadlane Mihhail Lotman.

POLIITIKA KUI ELUKUTSE JA KUTSUMUS. TEADUS KUI ELUKUTSE JA KUTSUMUS

Max Weber

Bibliotheca CONTROVERSIAURUM

Max Weber, „Poliitika kui elukutse ja kutsumus. Teadus kui elukutse ja kutsumus“

Max Weber (1864–1920) on üks tänapäevase sotsioloogia rajajaid, kes jõudis end teostada väga mitmes valdkonnas: religiooni-, õigus-, majandus- ja võimussotsioloogias. Weberi rõhuasetus tõlgendamisele ja mõistmisele ühiskonnateadustes on tugevalt mõjutanud XX sajandi humanitaar- ja sotsiaalteaduste metodoloogiat.

Raamatust leiab Max Weberi kaks kuulsat loengut, mis peetud aastatel 1918 ja 1919 ning pole tänaseni kaotanud oma aktuaalsust. Eessõna on kirjutanud prantsuse sotsioloogia suurkuju Raymond Aron.

Veebruarikuu mängukava
K, 2. II kl 18 Marilyn Jurmani soolokontsert rahvusraamatukogu teatrisaalis. Lisaks lavall Karl Kanter (kitarr), Madis Muul (klahvpillid), Siim Usin (basskitarr) ja Peep Kallas (*percussion*).
E, 7. II, T, 8. II, K, 9. II ja N, 10. II kl 18 Mare Sabolotny ja Rein Aguri „**Kirjaklambritest vöö**“ rahvusraamatukogu teatrisaalis. Lav Rein Agur. Osades Meelis Põdersoo, Ago Soots, Katriina kabel (EMTA Lavakunstikool), Margo Teder ja Rivo Laasi.
T, 15. II ja K, 16. II kl 18 Ferenc Molnari ja Aare Toikka „**Päl-tänavas poisid**“ rahvusraamatukogu teatrisaalis. Lav Aare Toikka. Osades Margo Teder, Tanel Saar, Kaspar Jancis ja Janek Sarapson.
R, 18. II kl 15 **32. keskkooli teatriklassi lõpulavastused** rahvusraamatukogu teatrisaalis.
K, 23. II kl 19 Reko Lundani „**Tarbetud inimesed**“ Kärkla kultuurikeskuses. Lav Peeter Raudsepp. Osades Katriina Unt (Lauk), Marilyn Jurman, Tanel Saar ja Margo Teder.
E, 28. II kl 19 „**Tarbetud inimesed**“ Tartu Sadamateatris. Rahvusraamatukogu teatrisaal Tõnismägi 2, Tallinn, tel 6450 959, www.vatteater.ee

100. JUUBELIHOO- AEG 2010/2011
Veebruarikuu mängukava
K, 2. II kl 19.30 R. Strideri „**Mässajad**“ Kanuti Gildi saalis. Lav A. Noormets. **Viimast korda!**
N, 3. II kl 19 A. Saramonowicz „**Tes-tosteroon**“ suures saalis. Lav E. Keerd. **NB! Lastele ei soovitata!**
R, 4. II kl 19 B. Ahlforsi „**Teatrikomöödia**“ Künis. Lav E. Keerd.
L, 5. II kl 19 T. Palu „**Ära muretse, kallist!**“ suures saalis. Lav T. Palu. Kl 19 J. D. Hanagani „**Esimesed suudlused**“ Künis. Lav M. Kalmet.
E, 7. II kl 19 „**Teatrikomöödia**“ Vane-muise väikes saalis.
K, 9. II kl 19 W. Mouawadi „**Pöletus**“ Künis. Lav T. Palu.
N, 10. II kl 19 „**Teatrikomöödia**“ Künis. Kl 11 mudilastele M. Undi „**Kolm pörsakest ja hea hunt**“ Türi kultuurimajas. Lav E. Keerd. Kl 19 „**Esimesed suudlused**“ Türi kultuurimajas.
R, 11. II kl 19 „**Teatrikomöödia**“ Künis.
L, 12. II kl 19 „**Ära muretse, kallist!**“ suures saalis. Kl 19 „**Esimesed suudlused**“ Künis.
T, 15. II kl 19 Endla Noortestudio lavastus, E. Vaiksaare „**(H)Ing**“ Künis. Lav E. Keerd. **Esietendus!**
K, 16. II kl 19 „**(H)Ing**“ Künis.
N, 17. II kl 12 A. Lindgreni „**Röövlitütar Ronja**“ suures saalis. Lav K. Komissarov (külastajana). Kl 19 „**Pöletus**“ Künis.
R, 18. II kl 19 „**Röövlitütar Ronja**“ suures saalis.
L, 19. II kl 19 J. Owsianko „**Tiramisu**“ suures saalis. Lav E. Keerd.
E, 21. II kl 19 „**Teatrikomöödia**“ Eesti Draamateatris.
T, 22. II kl 19 G. Flauberti „**Madame Bovary**“ Ujala teatris. Lav T. Palu. Kl 19 „**(H)Ing**“ Künis.
K, 23. II kl 19 U. Vadi „**Balletmeister**“ Künis. Lav A. Noormets.
R, 25. II kl 19 „**Pöletus**“ Künis. Piletid müügil Endla teatri kassas E – R kl 12 – 19 (tel 442 0666, infotel 442 0667) Piletimaailmas ja Piletilevis. **NB! Mängukavas võib tulla muudatusi!**
www.endla.ee

Eesti Segakooride Liit esitleb:

5.-6. veebruaril 2011 Tartus

XVIII segakooride võistulaulmine TULJAK

5. veebruar

- Miina Härma Gümnaasium
- 10.30 Avamine, C-kategooria konkurss
- 16.00 B-kategooria konkurss

Kooride kontserdid:

- 12.00 Salemi kirik, U. Sisask Madise missa. Rapla ÜG lastekoor Riinimanda ja Mitte-Riinimanda noorte- ja vilistlaskoor
- 16.00 Tartu Jaani kirik
- 18.00 Tartu Ülikooli aula
- 21.00 Öökontsert, Tartu Jaani kirik

6. veebruar

- 11.00 D- ja A-kategooria konkurss, MHG
- 14.00 Võistulaulmise lõpetamine ja autasustamine, Tartu Ülikooli aula

Võistulaulmise sissepääs tasuta. Koorikontsertide sissepääs 4 € ja 2 €

Täname: Eesti Kultuurkapital • Tartu linn Tartu Kultuurkapital • Tartumaa ekspertgrupp Eesti Kooriühing • Miina Härma Gümnaasium

www.segakooridelit.ee

Eesti Filmi Sihtasutus
Estonian Film Foundation

Eesti Filmi Sihtasutuse (EFS) eesmärk on Eesti rahvusliku filmikultuuri ja -tööstuse arengu soodustamine eeskätt läbi eestikeelsete ja Eesti kultuurile orienteeritud filmide arendamise, loomise, tootmise ja levitamise toetamise.

KONKURSS EESTI FILMI SIHTASUTUSE JUHATUSE LIIKME/TEGEVJUHI KOHALE

Eesti Filmi Sihtasutus kuulutab lepingu tähtaja möödumise tõttu välja konkursi Eesti Filmi Sihtasutuse juhatuse liikme/tegevjuhi ametikoha täitmiseks.

Tegevjuhi peamisteks ülesanneteks on EFSi finants-majandusliku tegevuse, raamatupidamise, tööõiguslike ning avalike suhete korraldamine.

Kandideerimise eelduseks on:

- riiklikult tunnustatud kõrgharidus
- organisatsiooni juhtimise kogemus
- tugev algatus-, analüüsi- ja vastutusvõime ning stressitaluvus
- hea suhtlemis- ja väljendusoskus
- väga hea inglise keele oskus
- riigikeele valdamine kõrgtasemel

Ametikohale kandideerijal palume esitada järgmised dokumendid:

- avaldus
- CV
- kõrgharidust tõendava dokumendi koopia
- kirjalik visioon Eesti filmimaastiku arengutest aastani 2015 (kuni 3 lk)

Tegevjuht asub ametisse **1. aprillil 2011.**

Avaldused palume esitada hiljemalt **18. veebruariks 2011 kell 16:00** Eesti Filmi Sihtasutusse Uus 3, Tallinn 10111 (suletud ümbrikus, märkusega „Tegevjuhi konkurss“) või e-postiga aadressil katre@efsa.ee.

Veebruarikuu mängukava
T, 1. II kl 19 16 R. Hawdoni „**Sviit**“ väikes majas.
K, 2. II kl 12 ja kl 18 O. L. Kirkegaardi lastenäidend „**Ninasarvik Otto**“ väikes majas.
VM
N, 3. II kl 19 D. Gordon „**Vihmamees**“ väikes majas.
R, 4. II kl 19 A. L. Webberi „**Evita**“ suures majas. Kl 19 S. Oksase „**Puhastus**“ väikes majas.
L, 5. II kl 19 M. Myllyaho „**Kaas**“ suures majas. Kl 19 H. Purcellii ooper „**Haldjuninganna**“ Sadamateatris. **Esietendus!**
P, 6. II kl 16 O. Lutsu ja O. Ehala „**Nukitsamees**“ väikes majas. Kl 19 P. Shafferi „**Gorgo kingitus**“ suures majas.
T, 8. II kl 12 ja kl 19 R. Rodgersi muusikal „**Helisev muusika**“ Sadamateatris. Kl 19 A. Hellsteniuse ja I. Ambjörnsoni „**Elling**“ Sadamateatris.
K, 9. II kl 19 A. Adami „**Giselle**“ suures majas. Kl 19 R. Paku koolitus teatripileti hinnaga „**Don Juan**“ väikes majas.
N, 10. II kl 19 M. Undi „**Huntluts**“ suures majas. **Viimast korda hooajal!** Kl 19 W. A. Mozarti „**Figaro pulm**“ väikes majas. Kl 19 C. McPhersoni „**Rumm ja viin**“ Sadamateatris.
R, 11. II kl 19 „**Gorgo kingitus**“ suures majas. Kl 19 „**Puhastus**“ väikes majas.
L, 12. II kl 12 H. Ernitsa, J. Põldma ja P. Pajusaare „**Detektiiv Lotte**“ suures majas. Kl 19 J. Styne „**Sugar ehk Džässis ainult tüdrukud**“ suures majas. Kl 19 S. Shepardi „**Maetud laps**“ Sadamateatris.

P, 13. II kl 12 T. Aintsi ja M. Tommingase „**Mowgli**“ suures majas. Kl 16 „**Vihmamees**“ väikes majas.
T, 15. II kl 19 „**Haldjakuninganna**“ Sadamateatris.
K, 16. II kl 19 M. Myllyaho „**Paanika**“ Sadamateatris.
N, 17. II kl 19 P. Tšaikovski „**Uinuv kunitar**“ suures majas. Kl 19 „**Paanika**“ Sadamateatris.
R, 18. II kl 19 J. Kanderi „**Ämbliknaise suudlus**“ suures majas.
L, 19. II kl 19 J. Offenbachi „**Orpheus põrgus**“ suures majas. Kl 19 E. Vilde draama „**Tabamata ime**“ väikes majas. **Esietendus!**
P, 20. II kl 12 muusikatund „**Lotte ja Bruno**“ väikes majas. Kl 16 „**Evita**“ suures majas.
T, 22. II kl 12 „**Nukitsamees**“ väikes majas. Kl 19 „**Tabamata ime**“ väikes majas. Kl 19 „**Haldjakuninganna**“ Sadamateatris.
K, 23. II kl 12 „**Mowgli**“ suures majas. Kl 19 „**Figaro pulm**“ väikes majas. Kl 19 „**Maetud laps**“ Sadamateatris.
R, 25. II kl 19 „**Helisev muusika**“ Sadamateatris. Kl 19 J. Unduski „**Quevedo**“ Sadamateatris.
L, 26. II kl 19 J. Massenet „**Manon**“ väikes majas. Kl 19 „**Quevedo**“ Sadamateatris.
P, 27. II kl 12 „**Helisev muusika**“ Sadamateatris. Kl 16 „**Rumm ja viin**“ Sadamateatris.
Ringreisid
P, 27. II kl 12 „**Ninasarvik Otto**“ ja kl 19 „**Elling**“ Rakvere teatris.

NÄIDENDIVÕISTLUS

EESTI TEATRI AGENTUUR

kuulutab välja 2011. aasta

NÄIDENDIVÕISTLUSE

Võistlusele on oodatud algupärased näidendid; pikkuse, žanri- ega teemapiiiranguid ei ole.

Võistlustööd palume esitada **viies** eksemplaris masina- või arvutikirjas ning soovitatvalt ka ühel elektroonilisel infokandjal.

Autori nime asemel palume kasutada märgusõna ning lisada näidendile suletud ümbrik autori nime ja kontaktandmetega.

Võistlustööd ei tohi olla avaldatud ega lavastatud enne 2011. aasta 1. novembrit.

Võistlustööd palume saata 2011. aasta 15. juuliks (kehtib saatmiskuupäevana) aadressil **Eesti Teatri Agentuur, PK 15 Narva mnt 1, 10503 Tallinn.**

Võistlustöid ei tagastata.

Võistlustöid hindab seitsmeliikmeline teatriprofessionaalidest koosnev žürii. Näidendivõistluse võitjad kuulutatakse välja septembrikuus Tartus festivalil „DRAAMA 2011“. Näidendivõistluse auhinnafond on 100 000 krooni.

Info Eesti Teatri Agentuurist, tel 628 2342 või e-post: heidi@teater.ee.

Võistlust toetab Eesti Kultuurkapital.

RAHVUSKOOPER ESTONIA

Veebruarikuu mängukava
K, 2. II kl 19 J. Straussi operett „**Nahkhiir**“. Dir Jüri Alperen.
N, 3. II kl 19 G. Verdi ooper „**La traviata**“. Dir Kaisa Roose.
R, 4. II kl 19 P. Tšaikovski ja T. Härmä ballett „**Luikede järv**“. Dir Kaisa Roose.
L, 5. II kl 19 W. A. Mozarti ooper „**Così fan tutte**“. Dir Mihhail Gerts.
P, 6. II kl 17 D. Nixon ballett M. Arnoldi muusikale „**Kolm musketäri**“. Dir Jüri Alperen.
K, 9. II kl 19 F. Loewe muusikal „**Minu veetlev leedi**“. Dir Mihhail Gerts.
N, 10. II kl 19 balletiõhtu „**Othello. Who cares?**“. **Esietendus!** Kl 19 N. Rimski-Korsakovi ooperi „**Tsaari mõrja**“ kontsertettekannet Estonia kontserdisaalis. Dir Arvo Volmer.
R, 11. II kl 19 G. Verdi ooper „**Maskiball**“. Dir Arvo Volmer. Kl 19 balletiõhtu „**Phaidra. Who cares?**“ Pärnu kontserdimajas.
L, 12. II kl 19 „**Othello. Who cares?**“. Kl 13 ja kl 18 I. Kálmányi operett „**Silva**“ Pärnu kontserdimajas. Dir Jüri Alperen.
T, 15. II kl 19 „**Nahkhiir**“. Dir Jüri Alperen.
K, 16. II kl 19 „**Maskiball**“. Dir Jüri Alperen.

N, 17. II kl 19 „**Luikede järv**“. Dir Mihhail Gerts.
R, 18. II kl 19 P. Tšaikovski ooper „**Padaemand**“. Dir Arvo Volmer.
L, 19. II kl 19 „**Othello. Who cares?**“. **P, 20. II** kl 17 „**Minu veetlev leedi**“. Dir Mihhail Gerts.
R, 25. II kl 19 „**Silva**“. Dir Jüri Alperen.
L, 26. II kl 19 „**Padaemand**“. Dir Arvo Volmer.
P, 27. II kl 12 „**Kolm musketäri**“. Dir Mihhail Gerts.

Talveaias
T, 8. II kl 19 kontsert-etendus Imre Kálmányi elust ja loomingust „**Muusika läbi pisarate**“. Esinevad ansambel Opetta Scretta koosseisus Margit Saulep, Triin Ella, Jaak Jõekallas, René Soom ja duo koosseisus Ülla Millistfer (klaver) ja Henno Soode (viul).
T, 15. II kl 19 „**Tšaikovski – lastealbum**“. Muinasjutuline maailm Pjotr Tšaikovski muusikaga. Esinevad Janne Ševtšenko (sopran), Raivo Järvi (tekst), Ülle Rebane (klaver), Ooper-Kvartett koosseisus Henno Soode (viul), Eivind Toodo (viul), Kerstin Tomson (vioola) ja Mati Leibak (tšello).
N, 17. II kl 19 viisiid ja lood Eestist 1929–1933 „**Kriisiaja laulud**“. Esinevad Erkki Otsman (laul), Tiit Lauk (klaver) ja Loone Ots (jutt).
L, 26. II kl 16 mälestuskontsert „**Annika Tõnuri 50**“.

GUIDO KANGUR (EESTI DRAAMATEATER)
RIHO KÜTSAR (TEATER “VANEMUINE”)
ELINA REINOLD
AARNE MÄGI

ARTHUR MILLER

HIND

MÄLESTUSI MÜÜES PEAB KÕIK TUNDED KÕRVALE JÄTMA!
LAVASTAJA HEITI PAKK KUNSTNIK REIN NETTAN

31.01 VANEMUISE VÄIKESES MAJAS
01.02 VALGA KULTUURIKESKUSES
02.02 VÕRU KULTUURIMAJAS “KANDEL”
22.02 ARUKÜLA KULTUURISELTIS

ALGUSEGA KELL 19

PILETID SAADAVAL PILETIMAAILMAST VÕI ETENDUSEPAIGAST

Mängukava veebruar

K 2.	19.00	Piloot	väike saal
N 3.	19.00	Vanamehed seitsmendalt	väike saal
R 4.	19.00	ESIETENDUS Meeste kodu	suur saal
L 5.	19.00	UUS Meeste kodu	suur saal
L 5.	14.00	Grace ja Glorie	väike saal
E 7.	19.00	UUS Meeste kodu	suur saal
T 8.	19.00	UUS Jürka	suur saal
K 9.	18.00	Karlsson katuselt	suur saal
N 10.	13.00	Karlsson katuselt	suur saal
	19.00	Grace ja Glorie	väike saal
R 11.	19.00	Stockmannid	suur saal
L 12.	14.00	Maakad	suur saal
T 15.	18.00	Karlsson katuselt	suur saal
K 16.	13.00	Karlsson katuselt	suur saal
	18.00	Raadioteater	kohvik
N 17.	13.00	Limpa ja mereröövlid	suur saal
R 18.	19.00	Majandustõus	suur saal
L 19.	19.00	ESIETENDUS Mee hind	väike saal
K 23.	19.00	LOETUD KORRAD Nii nagu taevas	suur saal
R 25.	19.00	UUS Mee hind	väike saal
L 26.	19.00	Helesinine vagun	väike saal
E 28.	19.00	UUS Meeste kodu	suur saal

märts

T 1.	19.00	Piloot	väike saal
K 2.	19.00	UUS Mee hind	väike saal
N 3.	18.00	Grace ja Glorie	väike saal
R 4.	19.00	ESIETENDUS Kollane nool	suur saal
L 5.	19.00	UUS Kollane nool	suur saal
E 7.	16.00	Karlsson katuselt	suur saal
L 12.	19.00	UUS Meeste kodu	suur saal
E 14.	19.00	UUS Meeste kodu	suur saal
T 15.	19.00	UUS Kollane nool	suur saal
N 17.	19.00	Maakad	suur saal
R 18.	19.00	UUS Mee hind	väike saal
L 19.	19.00	Majandustõus	suur saal
E 21.	18.00	Raadioteater	kohvik
T 22.	13.00	Karlsson katuselt	suur saal
T 22.	19.00	Küünlad põlevad lõpuni	väike saal
N 24.	19.00	Nii nagu taevas	suur saal
R 25.	19.00	Jürka	suur saal
L 26.	19.00	Stockmannid	suur saal
K 30.	13.00	Karlsson katuselt	suur saal
K 30.	19.00	UUS Mee hind	väike saal
N 31.	17.00	Kuugemuugel	Ugala Noortestuudio
N 31.	19.00	Maakad	suur saal

Mängukavas võib toimuda muudatusi!

Piletid müügil mängupaikades ja Piletimaailmas piletimaailm.com
Ugala kassa tel 433 3876 ugala.ee

Tallinna Linnateater

Veebruarikuu mängukava

T, 1. II kl 19 J.-L. Lagarce'i „Üsna maailma lõpus” väikses saalis. Lav U. Uusberg. **Reserveeritud!** Kl 19 P. Barnesi „Jumala Narride Vennaskond” Põrgulaval. Lav E. Nüganen. **K, 2. II** kl 19 „Üsna maailma lõpus” väikses saalis. Kl 19 „Jumala Narride Vennaskond” Põrgulaval. Kl 19 M. Frischi „Härra Biedermann ja tulesüütajad” Hobu-veeskis. Lav K. Üksküla. **N, 3. II** kl 19 „Hecuba pärast” Taevalaval. Lav P. Völgemast. Kl 19 J.-L. Lagarce „Meie, kangelased” Põrgulaval. Lav E. Nüganen. Kl 19 K. B. Väljamäe ja D. Lee-salu „Suur mees juba” väikses saalis. Lav D. Leesalu. **R, 4. II** kl 19 „Hecuba pärast” Taevalaval. **Reserveeritud!** Kl 19 „Meie, kangelased” Põrgulaval. Kl 19 „Suur mees juba” väikses saalis. **L, 5. II** kl 19 „Üsna maailma lõpus” väikses saalis. Kl 19 „Jumala Narride Vennaskond” Põrgulaval. Kl 19 „Härra Biedermann ja tulesüütajad” Hobu-veeskis. **E, 7. II** kl 19 E. Albee „Kes kardab Virginia Woolfi?” Kammersaalis. Lav M. Kise-lov. Kl 19 A. H. Tammsaare ja E. Nüganeni „Ma armastasin sakslast” Põrgulaval. Lav E. Nüganen. **T, 8. II** kl 19 „Kes kardab Virginia Woolfi?” Kammersaalis. **Reserveeritud!** Kl 19

„Ma armastasin sakslast” Põrgulaval. **K, 9. II** ja **N, 10. II** kl 19 L. Pirandello „Nii see on (kui teile nii näib)” Taevalaval. Lav A. Šapiro. Kl 19 „Ma armastasin sakslast” Põrgulaval. **R, 11. II** kl 19 „Jumala Narride Vennaskond” Põrgulaval. **Reserveeritud!** **L, 12. II** kl 19 „Jumala Narride Vennaskond” Põrgulaval. **T, 15. II** kl 19 „Homme näeme” Taevalaval. Lav P. Völgemast. Kl 19 „Keskööpäike” Põrgulaval. Lav A. Lamp. **K, 16. II** kl 19 „Homme näeme” Taevalaval. **Reserveeritud!** Kl 19 „Keskööpäike” Põrgulaval. **N, 17. II, R, 18. II** ja **L, 19. II** kl 19 „Härra Biedermann ja tulesüütajad” Hobu-veeskis. **T, 22. II** kl 19 „Kes kardab Virginia Woolfi?” Kammersaalis. **Reserveeritud!** **K, 23. II** kl 19 J. B. Priestley „Aeg ja perekond Conway” väikses saalis. Lav E. Nüganen. **Esiatendus! Reserveeritud!** Kl 19 „Kes kardab Virginia Woolfi?” Kammersaalis. **L, 26. II** kl 19 „Aeg ja perekond Conway” väikses saalis. Kl 19 „Härra Biedermann ja tulesüütajad” Hobu-veeskis. **E, 28. II** kl 19 „Aeg ja perekond Conway” väikses saalis. Kl 19 „Kes kardab Virginia Woolfi?” Kammersaalis.

TALLINNA KIRJANIKE MAJA
MUSTA LAEGA SAALIS
Harju tänav 1
www.ekl.ee

Esinevad

Paavo Piik,
Meelis Oidsalu
Kaur Riismaa

Info 627 6410

Üritust toetab
Eesti Kultuurkapital

Eesti Kirjanike Liit

KIRJANDUSLIK KOLMAPÄEV

2. veebruar kell 18

„TALLINNA RAHUTUS”

Forum Cinemas toob teieni

National Theatre Live

Briti teatrit paremiku otseülekanded kinodes üle maailma

Lavastaja **Michael Grandage**
Peaosas **Derek Jacobi**

Donmar Warehouse'i lavastus
William Shakespeare'i

Kuningas Lear

3. veebruaril
kell 21:00

Coca-Cola Plaza – Tallinn
Ekraan – Tartu
Astri – Narva

Etendus on inglise keeles.

Osta pilet eelmüügist
kino kassast või internetist
www.forumcinemas.ee/teater

TARTU ÜLIKOO

Tartu ülikool võtab ajaloo muuseumisse tööle

HARIDUSPROGRAMMIDE KURAATORI

Kuraatori ülesanne on algatada, koordineerida ja juhtida muuseumis korraldatavaid haridusprojekte ning üritusi ja koostada projektide rahataotlusi; osaleda näituste ettevalmistamisel ning viia muuseumis läbi ekskursioone. Kuraatori töö eeldab aktiivset suhtlemist üliõpilaste, õppejõudude ja õpetajatega, koolide ja lasteadeade ning laste ja noorte kollektiividega.

Edukal kandidaadil on

- kõrgharidus, soovitatavalt hariduse või kultuuritöö valdkonnas
- huvi ajaloo ja teadusajaloo vastu
- väga hea suhtlemisoskus
- tugevad organisatorivõimed ning hea algatusvõime
- oskus ja tahe teha koostööd erinevate huvigruppidega
- vähemalt ühe võõrkeele oskus (soovitatavalt inglise või vene keel)
- täpsus ja korrektsus

Kasuks tuleb sarnaste programmide läbiviimise kogemus ning projekti-taotluste koostamise kogemus. Pakume põnevate võimalustega mitmekülgset tööd, töö sobib aktiivsele inimesele, kellele meeldib korraldada üritusi ning tegeleda laste ja noortega.

Kandideerimiseks palume esitada CV ning motivatsioonikiri koos palga-sooviga hiljemalt 31. jaanuaril 2011. aastal TÜ personaliosakonda (personal@ut.ee või Jakobi 4-305, 51014 Tartu).

Lisainfo:
TÜ ajaloo muuseumi direktor Mariann Raisma (mariann.raisma@ut.ee, tel 737 5675). Vt ka www.ajaloomuseum.ut.ee

Kontserdinädal

28. jaanuar–3. veebruar

R 28. I kell 19 Pärnu kontserdimaja
HIS MASTER'S VOICE
Sõja ajal kaduma läinud Estonia lauljate-näitlejate salvestuste kodumaale jõudmise lugu
ARTUR RINNE (Peeter Kaljumäe)
BENNO HANSEN (Priit Volmer, RO Estonia)
AGU LÜÜDIK (René Soom, RO Estonia)
MILLI REBANE (Diana Dikson-Soom, RO Estonia)
Autor ja lavastaja Heidi Sarapuu
Koostöös Teater Variusega

XXII BAROKKMUUSIKA-FESTIVAL

28.I – 5.II

Koostöös
Euroopa kultuuripealinnaga
Tallinn 2011

R 28. I kell 19 Estonia kontserdisaal
Barokkmuusikafestivali avakontsert
Püha linn, Jeruusalemm
Eesti Riiklik Sümfooniaorkester
Segakoor **LATVIJA**
Solist **PAVEL VERNIKOV** (viul)
Dirigent **ANDRES MUSTONEN**
Tallis, Monteverdi, Delalande, Penderecki, Vivaldi, Uibo

L 29. I kell 17 Jõhvi kontserdimaja
P 30. I kell 18 Mederi saal
Orpheus, I am
JOEL FREDERIKSEN
(bass, renessanss-lauto)
Inglise, prantsuse ja itaalia laulud renessansist varase barokini

L 29. I kell 18 Mustpeade maja
Vivaldi trionsaadid
SVJATOSLAV MOROZ (viul)
ANDRES MUSTONEN (viul)
NATALIA GUTMAN (tšello)
IVO SILLAMAA (klavessiin)

P 30. I kell 16 Mederi saal
Bachi tšellosüidid
NATALIA GUTMAN (tšello)

T 1. II kell 19 Estonia kontserdisaal
K 2. II kell 19 Vanemuise kontserdimaja
N 3. II kell 19 Jõhvi kontserdimaja
...just songs!
Vokaalansambel
DIE SINGPHONIKER (Saksamaa)
Markus Geitner, Daniel Schreiber, Henning Jensen, Michael Mantaj, Christian Schmidt (vokaal), Berno Scharpf (vokaal, klaver)
Kava renessansist popini

T 1. II kell 19 Vanemuise kontserdimaja
K 2. II kell 19 RO Estonia Talveaad
N 3. II kell 19 Jõhvi kontserdimaja
NÕIUTUD VEERANDTUNNID
Kadri Voorand (vokaal)
Tanel Ruben (löökpillid)
Raivo Tafenu (saksofonid)
Kristjan Randalu (klaver)
Taavo Rimmel (kontrabass)
Tanel Rubeni uue CD esitluskontsert

N 3. II kell 19 Tallinna Jaani kirik
Siioni muusa
Eesti Filharmonia Kammerkoor
Hortus Musicuse laiendatud koosseis
Dirigent **ANDRES MUSTONEN**
Praetorius. Motetid kogumikust "Musae Sioniae"

N 3. II kell 19 Paide kultuurikeskus
Eesti Rahvusmeeskoor
Eesti Kaitseväge Orkester
Dirigent **PEETER SAAN**
Katkenid Wagneri ooperitest

Tallinn 614 7760
Tartu 737 7537
Pärnu 445 5800
Jõhvi 334 2000
www.concert.ee

Põlula, Poll ja ajalugu, mida ära ei tunne

Andri Ksenofontov

Mängufilm „Polli päevikud“ („Poll“, Saksamaa-Austria-Eesti 2010, 129 min), režissöör ja stsenarist Chris Kraus, operaator Daniela Knapp, muusika Annette Focks, montaaž Uta Schmidt. Osades Paula Beer, Edgar Selge, Tambat Tuisk jt. Produktendid Alexandra Kordes, Melike Kordes. Esilinastus Rooma filmifestivalil 2010. aasta sügisel.

Baltisaksa päritolu režissöör Chris Krausi film „Polli päevikud“ on üks kunstiliselt õnnestunud numaid filme Eesti ajaloo ainel. Olgu tegemist filmi või romaaniga, need kaks sõna „Eesti ajalugu“ varjutavad vahel teose muu sisu ja väärtused. Nüüd jaanuaris viibis Tallinnas nädal aega Philip Gross, eesti päritolu inglise luuletaja. Ta ütles, et enamik eestlasi armastab lõputult ajaloost kõnelda, mõned muust ei räägigi. Vahel tahaks küsida, kas meie ajaloolisi veendumusi miski ka tõendab? Ent oma veendumustes kaheldakse harva, see-eest „ajaloo“ üle kohut mõistma ollakse varmad. Näiteks kui kinolinalle tuli Kaaren Kaera „Malev“, võeti see vastu kulmukortsulise etteheitega, et vanad eestlased ei olnud sellised. „Malev“ on üks vähesed tõeliselt naljakaid kostümeeritud komöödiaid eestlastest üldse, see tabab hästi niihästi „uusi eestlasi“ kui ka vaataja huumorisooni. Või võtame Sofi Oksanenit „Puhastuse“, mida on palju kommenteeritud. Kuidas lugeja sealt oma lähimineviku ka ära tunneb või ei tunne, kibeduse või solvumisega, raamatu tõde on eelkõige kunstiline tõde. Ning kui raamat mõnda lugejat pahandab, siis ei ole mõtet otsida selle põhjust vales ajalookäsitluses. Ajalugu ei vali omale autorit, kelle mõtetesse end rüütada. Autoril on hoopis õigus valida, kas luua tegelased oma mõtete ja tunnete väljendajateks või omapäisteks olevusteks, keda juhib mingi üldnimlikum loogika, näiteks ajalugu. Ent ka kunstiline üldistus võidab tõeväärtusest. Ka siis, kui kunstiteos viib kõige pöörasematesse väljamõeldistesse, võiks see meid maailma ja meie endi juurde tagasi juhatada ning näidata ebataavalist harjumuspärasest.

Mängufilm „Polli päevikud“ põhineb lavastaja vanatädi Oda Schaeferi (1900–1988) pävikul, kus ta on kirjeldanud oma läbielamisi 1914. aastal Põlula mõisas, mille saksakeelne nimetus on Poll. Chris Kraus on intervjuudes oma lähemat peret kirjeldanud kui käre-saksameelset. Luuletajast Oda Schaeferist kuulis ta alles ajaloo- ja kirjandusüliõpilasena 1987. aastal. Kuna perekonnasisesed poliitilised erimeelsused olid nii teravad, nagu paljudes teisteski saksa perekondades, siis vaikuti liberaalsete vaadetega vanatädi olemasolu üldse maha. Kahjuks aga polnud vanatädi enam palju aega antud ning Chris Krausil ei õnnestunudki Oda Schaeferiga isiklikult kohtuda. Ning kahjuks ei ole võimalik seda päevikut Eestis lugeda. Chris Krausile oli tundunud, et päevikus ei räägita kõigest. Ta püüdis filmis kujutada ka seda, mida aimas ridade vahelt.

Baltisaksa perekond, eesti mässaja, Vene sõjavägi

Baltisakslaste von Sieringite perekonnadraama rullub lahti vahetult enne Esimese maailmasõja puhkemist. Filmi alguses toob mõisasse majutatud Vene väerühm pereisale Ebbo von Sieringile mässaja laiba meditsiiniteaduslikeks uuringuteks. Need kolm elementi panevadki filmi käima: baltisaksa perekond, eesti mässaja, Vene sõjavägi. Need kolm elementi keiserliku Venemaa majandusliku ja ühiskondliku arengu haripunkti. Tõusid tööstuslinnad, mida paisutasid külarahva hulgad, kes olid vabastatud sunnismisusest pool sajandit varem. Linnaäär-

„Polli päevikute“ professor von Sierling (Edgar Selge) ja ta tütar Oda (Paula Beer) uurivad laboratooriumis ajupütte.

KAADER FILMIST

seid vanu niitusid ja põllumaid ei ehitatud täis tühje maju nagu praegu, vaid töölistele, meistritele, ametnikele ja inseneridele elamiseks, kes laine laine järel linna tulid. Puitagulitest sai Eesti rahvusliku linnakultuuri häll. Reformidele vaatamata jäi vana kord siiski edasi pürgivaid jõude kammitsemata. Edeneda tahtjad hakkasid lahti rabelema. Ent progressimeelsete hoogu maha võtta, hakkasid võimud neid pingule tõmmatud ohjadega omamoodi pooma. Baltisakslaste kraesse heideti venestamispoliitika lõõg. Ent suure riigi rikkuse aluseks jäid ikka veel mõisad, siinmail baltisaksa aadlike juhitud maamajandus. Vaatamata sellele, et järjest piirati saksa keele kasutusalal ning pandi keelu alla baltisaksa poliitilisi ja ühiskondlikke organisatsioone, ajasid ettevõtlikud sakslased oma asja edasi teatriühingutes. Mingil ajajärgul jõudis asi niikaugele, et Balti saksa ühiskonda juhitigi teatrikuluaaridest. Nad said tublideks teaduses ning pakkusid tütarlastele gümnaasiumiharidust juba XX sajandi alguses. Baltisakslastelt õppisid eestlased kultuuri kaudu oma rahvuslikku iseolemist kehtestama.

Kui Vene keskvoim maasaksu pitsitas, siis ei langenud nad matsidele kaela, et end välja nutta. Kogu Venemaal hakkasid linnamehed mõisnikele suuremat majanduslikku konkurentsi pakkuma, reisimine ja luksus läksid moodi. Et eluga sammu pidada, tuli matse veel tugevamini pigistada. Tulemuseks oli see, et rahvas leidis end olukorrast, mis ületas taluvuse piiri. Kolm aastat järjest (1905–1907) põlesid mõisad ning voolas mässajate veri. Vahel läksid linnakodanikud tänavale meelt avaldama, vahel tulid sõdurid vastu tapma.

Auk Eesti ajaloos

Möllasid terror ja tsensor: inimesed vaigistati, sündmused summutati. Kõige imelikum on aga see, et siis alanud tühi auk kestab Eesti ajaloos siiani. Olukorda võib illustreerida praegu kasutuses V klassi ajalooõpikuga, mis ei kõssagi 1905. aasta revolutsioonist. Aastaid 1904–1914 sisustab lühike lõik: „Eesti ühiskond arenes XX sajandi esimesel kümnel kiiresti. Järgest sagedamini hakati rääkima sellest, miks ei võiks eestlased ise oma maad juhtida ning valitseda. Nendest juttudest jäi vaid sammuke iseseisvuse nõudmiseni.“

Mis sealt kristallmunast paistab, mille pealt näpuotsaga ainult paarist kohast tolmu on puhitud? Impeerium hakkas 1912. aastal I maailmasõjaks ettevalmistusi tegema. Pealinna Peterburi kaitseks ehitati Peeter Suure nimeline merekindlus Soome lahe äärde ja suured laevatehased Tallinnasse. Koos sõjaehitusega tulid ka sõjavägi ja tehaste väljaõppi-

nud kaader. Erinevat sorti riigikukutajate, sotsiaaldemokraatidest anarhistideni, tegevuse keskpunktiks Eesti aladel sai Narva, kuhu ulatasid niihästi Peterburi kui ka Tallinna mõjud. Naftaniidid ühendasid juba siis Kaspiat Läänemerega ning kui Putilovi naftatöötlemistehase demonstrantide pihta Bakuu tänavatel 1914. aasta 3. juulil tuli avati, katkestasid protestiks 10. juulil töö Eesti ja Peterburi kõik suure vabrikud, tehased ja trükikojad. Sõjaseisukord koos ajutiste seadustega kehtestati Peeter Suure merekindluse aladel 18. juulil vana kalendri järgi, kõigis Balti kubermangudes 20. juulil. 1. augustil kuulutas Saksa keisririik Vene keisririigile sõja.

Aadli põhimõtted, idealistid ja hullud

Niipalju siis taustast, mis ajal see „Polli päevikute“ mässaja surnukeha Ebbo von Sieringi lõikuslauale jõudis. Ent too laip ei ole ainus tegelane, kes lavastaja tahtel taolisse piirulokorda sattus, kus tal vähemalt vaimne sisikond pahupidi pöörati. Ja samas ei lubanud lavastaja filmitegelastel oma sügavast minamääratlusest kõrvale kalduda. Aadeli pidi põhimõtetele kindlaks jääma, oli ta siis ohvitser või teadlane. See saavutati range kasvatusena. Teised põhimõtted olid idealistid. Ning olid veel kolmandat sorti hullud nagu teismelised. XX sajandi alguses ei võetud kriisiolukorras rahusteid, siis võeti midagi endaga või oma lähedastega ette. Näiteks musitseeriti.

Meespeaasatäitjad Tambat Tuisk ja Edgar Selge olid suurepärased – mida hullem koletis, seda enam teda imetlema jäid. Neist esimene on eesti näitleja ja teine võiks nime poolest samuti eestlane olla, aga on siiski saklane. Kui enamasti esinevad tegelased püsisuursustena, kes eri olukorras toovad esile erinevaid jooni, siis filmi muutujaks on nooruke Oda von Siering. Niiugust veel välja kujunemata ja maailma avastava noore inimese rolli on raske veenvalt mängida, aga näitlejanna Paula Beer sai oma tegelase tõlgendamiseks väga hästi hakkama.

„Polli päevikute“ puhul on tähelepanuväärne, et selle peamist dekoratsiooni on nimetatud filmi üheks peategelaseks. Von Sieringite mõisahoonel on filmis veel üks asjaolu, mis viib vaataja mõttele, et ei, see kõik ei saa olla tõsi. Nagu oleks Tartu ülikooli puidust koopia kitsale postamendile keset merd tasakaalu seatud. Aga hoone õhus rippuvate ja oma raskuse all lonti vajunud tiibade toeks pandud toikad andsid selgelt mõista, et mõisa loomulik olek on tasakaalust kaugel. Von Sieringite häärber meenutab tädi Josephine maja Brad Silberlingi

filmis „Lemony Snicketi sari õnnetuid lugusid“. Mõisa meistriteosena sai hakkama filmikunstnik Silke Buhr. Eeskuju valiti põhimõtte järgi, et seesuguseid hooneid kusagil mujal maailmas samal ajal ehitati. Alaskas olevat selliseid klassitsistlikke maju merre projekteeritud ning Chris Krausi perekondlik sisetunne ütles, et baltisaksa ekstsentrilisele vaimule võis selline lahendus täitsa sobida. Samal ajal kui maailm läks ümberringi hulluks, mängiti von Sieringite tondilossis pilli ja teatrit. Mõisa arhitektuur ise on samuti lihtsahva seast pärit kunded pikutasidki, on ka mõistetav, miks ta oletas, et kurjusenääre valitseb just eestlaste ajusid. Anatoomia kinolinal paistab efektnel. Ent Ebbo von Sieringi prototüüp Ebherard Kraus, Oda Schaeferi isa, teges hoopis kirjandusega. Ilma tema teoreetilisi töid lugemata ei ole aga võimalik hinnata, kas tema tekstianalüüse saaks üldse võrrelda lahtilõigatud organismi groteskiga.

Panga klaasseina kuuvalgus

Kui Chris Kraus esimest korda 1993. aastal Eestit külastas, oli tema perekonnale kuulunud Põlula mõisahoonel vana ja räämas. Ka Tallinna vanalinn oli siis veel euroremontidest suhteliselt puutumata ning see nägi välja keskonnana, mis olnud inimeste koduks kaheksa sajandit. Vana arhitektuur loob ajatu kultuurikeskkonna, mis jääb maalt läbi käinud, sinna tulnud ja lahkunud inimhulki siduma läbi ajaloo. Kui kaotame ära vana arhitektuuri, kaotame ka äratuntava ajaloo. 1990. aastate lõpus ei olnud Põlula mõisahoonel endisaegade hõngust enam midagi alles, remontide käigus olid vanad materjalid uutega asendatud.

Sarnasest elamusest rääkis ka luuletaja Philip Gross. 1994. aastal Eestit esmakordselt külastades sai ta palju omaette ringi jalutada ning sattus ka Väike-Pääsukese ja Tornimäe tänavale praeguse Stockmanni kaubamaja kandis. Oma järgmisel külaskäigul, siis juba XXI sajandi alguses, oli sinna üks puumaja alles jäänud. Kui ta seda pildistama sattus, tajus ta justkui kuuvalgust päise päeva ajal. Kui ta kummalise valguse allikat otsides ringi vaatas, märkas ta selja taga uue pangahoone kõrget mustjat klaasseina, mis peegeldas oma pinnalt päikesevalgust alla nagu kuu. Justkui oleks pank Philip Grossile selja taha hiilinud. Tema sõnul oli tal tunne, nagu oleks ta sattunud metafoori, millest ta veel täpselt aru ei saa.

Chris Krausi uue vana perekonnamõisa metafoor aga räägib veel selgemat raha keelt kui pangahoone. On kulutatud palju raha, et vanu maju uuteks vuntsida, aga kui kellelgi läheb nüüd vaja vana maja, mida poest ei osta ja kataloogist ei telli, siis tuleb veel kord raha maksta, et üks säärane eriprojekt järgi üles ehitada. See ei olnud väga ammu, kui Eestis käidi filme tegemas, sest siin võis leida ohtrasti loomulikke ajaloolist tausta. 1996. aasta suvel, kui Chris Kraus Eestit külastas, käisin mina Šotimaal tutvumas *National Trusti* tegemistega. Šotlased arvutasid, kui suur on vanade losside ja teiste muististe külastamise käive, kui võtta arvesse piletid, kohvikueined, postkaardid. Kogu Šotimaa peale saadi kokku sama suurusjärgu summa nagu Šoti Põhjamere naftatööstuse aastakäive, mis oli siis maailmas tootmismahude poolest kuuendal kohal.

Meil Eestis on palju kultuuriressurssi, aga me hävitame seda. Naftaressurssi meil pole, aga õlitööstust me arendame. Eh, oleksid meil sakslastest peremehed, ehk oleksime targetmini toimunud.

SIRP

INFOTELEFON 682 9070
FAKS 682 9071
TOIMETAJAD 564 50 108
e-post sirje@sirp.ee
sirp Internetis
www.sirp.ee

Peatoimetaja Kaarel Tarand 682 9076 kaarel@sirp.ee
Arhitektuur Margit Mutso 682 9073 margit@sirp.ee
Esseistika Valle-Sten Maiste 682 9074 valle@sirp.ee
Film Tarmo Teder 682 9072 tarmo@sirp.ee
Kirjandus Doris Kareva 682 9074 doris@sirp.ee
Kunst Reet Varblane 682 9073 reet@sirp.ee
Muusika Tiina Mattisen 682 9073 tiina@sirp.ee
Teater Tambat Kaugema 682 9078 tambat@sirp.ee

Keeletoimetaja Alii Künstler 682 9075 ali@sirp.ee
Korrektor Piia Kivikas 682 9075 tiinak@sirp.ee
Kujundus Piia Ruber 682 9077 piia@sirp.ee
Reklaam, sekretär Sirje Kaus 682 9070 sirje@sirp.ee
Uudised Jürgen Rooste jyrge@sirp.ee
Toimetuse aadress ja postiaadress, 10146 Tallinn, Voorimehe 9

Trükk, AS Printall, Peterburi 64a.
Väljaandja **Sihitasutus Kultuurileht**, 10146 Tallinn, Voorimehe 9

Kui Sirp ei jõua postkasti õigeaegselt, siis palume helistada tel 617 7717.

Honorari makstakse iga kuu II ja IV neljapäeval. Honorariprobleemide korral võtta ühendust e-posti aadressil katrin@kl.ee või tel 683 3105.

VÄLJAANDMIST TOETAB
EESTI KULTUURKAPITAL

